

7.

ANALYSIN LOGICAM
II. EPISTOLAE S. PAVLLI
AD TIMOTHEVM

INCLYTI PHILOSOPHORVM ORDINIS
CONSENSV
PLACIDO ERVDITORVM EXAMINI

SVB IICIVNT
JOANNES BERNHARDVS REMBOWSKI, A. M.
VRAT. SIL.

ET
CHRISTIAN GOTTLIEB FIEBIGER
WIESA - LV SATVS.

AD D. XVIII MAII A. O. R. MDCCLII.

LIPSIÆ
APVD GEO. WILH. POUILLARD.

ANALYSIS LOGICAM

II. EPISTOLAE S. PAVELLI
AD TIMOTHEVM

INCLTYI PHILOSOPHOVM ORDINE

CONSENSV

FLACIDO TRIVERTORVM EXAMINI

SVBIECTVM

JOHANNES BENEDICTVS KIMBOW

V. L. 1814

B. T.

CHRISTIAN GOTTFRED KIMBOW

1814

AD D. N. M. A. O. K. M. D. C. C. C. L. I. V.

1814

AD D. N. M. A. O. K. M. D. C. C. L. I. V.

PROOEMIUM.

§. I.

Scientiae, quae accuratas genuinum Verborum Auctoris eruendi *Instituti*
 sensum tradit regulas, praestantissimum eum esse vsum, quo ex *Expositio.*
 illarum praxi in interpretandis, quae Viri Spiritus Divini impulsu
 adflatuque excitati concinnarunt, scriptis eximia ad sanctorum
 studiorum campos redundat utilitas; omnes unanimi profitentur consensu,
 quotquot justum eruditis scientiis statuere didicere pretium. Haec accura-
 tiori mentis perpendens trutina in eam adductus fui cogitationem, fore, ut
 praesens non omni destituatur fructu conatus, quo explicationi posterioris
 Divi Apostoli Pauli ad Timotheum Epistolae vacare mecum constitui. Li-
 cet enim pleraque illius momenta tanta omnino gaudeant perspicuitate; ut
 vel quilibet attentum saltem ad lectionem Oraculorum Divinorum adferens
 animum ea, quae Veritatis Divinae Testis hic innuit, facili adsequi possit la-
 bore: rei tamen ipsius, de qua hic agitur, dignitas & ignea verborum vis,
 quae rei ardui momenti adhuc majus addit pondus atque robur, bene mul-
 tam, judicium exercendi, ingeniique vires acuendi, praebent occasionem.
 Certe eo diligentiolem meditationem requirunt praecepta, quae experientia
 edoctus Paullus Timotheo Sacrorum Antistiti exploratae Fidei commendat;
 quo solidiori illius, quae aptos prudentesque format Ecclesiae Pastores, scien-
 tia cognitione ii sunt imbuendi, qui religionis sanctissimae Doctrinis tempus
 consecrant atque labores, quo majori insuper industria in nobili hac Theo-
 logiae parte permulti iique celeberrimi mentis cogitationes defixere Viri,
 quibus Veritatis Propagatio coetusque Christianorum incolumitas curae cor-
 dique fuit. *a)* Quod vero ad voces ipsas attinet; earum efficacia pariter ac
 elegan-

a) Auctores, qui de Theologia Pastoralis optime sunt promeriti et priorum saecu-
 lorum et recentioris aetatis. recenset Magnif. et S. V. DEYLINGIUS in Institu-
 tionibus Prudentiae Pastoralis in Prooemio §. 4 seqq. pag. 7-21.

elegantia sanctam lectorum necessario excitant admirationem perpendentium
 luculentissima candoris aequae ac amoris vere paterni, quo Timotheum am-
 plectebatur Apostolus, nec non constantis ac intrepidi, quo durissimas ad-
 afflictiones dirissimasque persecutiones superabat, animi documenta, exquisita
 ac singularis roboris plena emblemata, quibus partim virtutum, quas Chri-
 stianae Fidei inculcant statuta, dignitas, partim tristes ultimorum temporum
 aerumnae, partim detestabilis profligatissimorum hominum, qui vel futes
 mouendo Logomachias magnam sapientiae laudem adfectantes Coetus Chri-
 stianorum turbare haud erubescunt vel turpissimo vitiorum amore flagrant
 sanctissimis Virtutum Christianarum normis morem gerere detrectant, facies
 depinguntur, praesertim autem diuinationes de morte sibi imminente, qui-
 bus strenuus hic Ecclesiae militantis his in terris bellator, iam vero semper-
 nae triumphantium Glorae Candidatus spe mox reportandae victoriae firmis-
 sima fretus Paeana canebat. Vt autem eo feliciore labore instituti mei ad-
 sequeretur scopum; verborum valorem ex ipsis Sacrarum Litterarum visceri-
 bus, optimis quippe certissimisque sacrae interpretationis fontibus, additis
 simul, quae lectio Auctorum profanorum suppeditauit, subsidiis, euoluere,
 deinde autem verum esset cuiusvis sensum, verborum nexum considerans,
 versiones praestantiores perlustrans, scopo totius Epistolae animum aduertens,
 aliaque insuper, quae huc faciunt, media in auxilium vocans inuenire adlabo-
 raui. Paucis sic praemissis, quae generatim circa Paullinam hancce Epistolam
 praemonenda mihi videbantur; Analysin illius, quam pro virium modulo
 exaravi, exhibeo, aliorum, qui et iudicii vi, et ingenii acumine et erudite in-
 terpretandi habitu me longe superant, emendationes, quibus harum pagella-
 rum imperfectiones atque defectus suppleri possunt, in meos conuertere usus
 vehementi exoptans desiderio.

§. II.

Auctor.

Auctorem huius Epistolae fuisse Paullum a Seruatore ipso in Thronum
 Glorae Diuinae ad Dextram Patris collocato vocatum constitutumque (Act.
 IX. et XXVI.), discussis singulari miraculosae prorsus Illuminationis Beneficio
 errorum tenebris, quibus antea captus nil relinquebat intentatum, quo Chri-
 stiani Nominis propagationi obicem ponere posse sibi videbatur, gentium
 praesertim Apostolum, eximiis, quas munus tanti momenti postulabat, ex-
 cellentem dotibus; omnia fere satis superque testantur illius commata. Du-
 plici nomine insignire solent Sacrae Litterae venerabilem istum Ecclesiae pri-
 mitiuae Doctorem, quorum alterum, *Sauli* nimirum, ortum ipsius ex Israelitica
 prosapia indicat; alterum, *Paulli* videlicet, Romanae absque dubio debet ori-
 ginem linguae. Illud circumcisionis diem ipsi imposuisse, hoc vero, post-
 quam sacro ablutus lauacro CHRISTO sanctissimum Fidei praestiterat ho-
 magium,

magium, ab ipso adsumtum esse, permulti existimant. Interim tamen illorum opinioni fauere iure meritoque dubito, qui conversionem Sergii Paulli Pro-Consulis (Act. XIII.) noui huius nominis fuisse occasionem Apostolo, inclytorum Imperatorum atque Heroum a victis ciuitatibus ac prouinciis petentium cognomina, v. g. *Scipionis Africani* etc. hac in re prementi vestigia, frustraneo penitus confingunt conatu. Animi humilitas, qua Vir Doctrina pariter ac Virtutum decore vere magnus sibimetipsi paruus videbatur ac in infirmitatibus maximam ponere solebat Gloriam suam partem: (2 Cor. XII, 9.) omnem veritatis speciem eiusmodi opinioni abiudicat; cum inprimis praeposterum Gentilium ibi superbiam imitandi studium, vbi nihil efficere valet humanae prudentiae consilium, omnia potius incrementa sola suppeditat Summi Numinis Gratia, neutiquam verum Seruatoris deceat Discipulum. Rectius omnino censuisse reputo ORIGENEM, qui in Praefatione in Epistolam Paulli ad Romanos vtrumque illud nomen a parentibus statim in circumcisione eum accepisse contendit; Hebraico nimirum Abrahami posterum, Latino Romanum ciuem filium declaraturis. Interim actum agerem; si prolixiori vitae insignis huius Mysteriorum Regni Diuini Dispensatoris Descriptioni indulgere mihi mens esset; cum non solum Diuini Spiritus adflatu agitatus Lucas in Actis Apostolicis multas res a magno Viro gestas consignauerit; verum etiam alii Antiquitatum Ecclesiasticarum Notitia optime imbuti viri eruditis suis lucubrationibus cuilibet huius rei curioso iam dudum satis fecerint. *b)*

§. III.

Simili ratione Timothei, ad quem missa fuit haec Epistola, Nomen in *Ad quem* *per scripta* *fuerit* *Epistola?* Sacris Paginis saepius occurrit; vbi simul varia, quae eius vitam ac res concernunt, enarrantur. Candidus hic nomine et omine Summi Numinis Cultor Graecum Patrem, Matrem ex gente Iudaica Eunicen, pietate admodum conspicuam, patriam vero Lystram Lycaoniae urbem habuit; prouti id colligere licet ex Act. XVI, 1. quoniam ibi Paullus cum eo iam antea discipulorum Seruatoris cohorti adiecto familiaritatem contraxit eumque circumcissum Socium itinerum Euangeliique Praeconem manuum impositione fecit. Ephesinam Ecclesiam moderatum ipsum fuisse Episcopi Dignitatem Presbyterorum officio longe maiorem gerentem ii contendunt, qui Auctoritati Episcopali reliquis Ecclesiae Ministris imperanti, quae in Pontificiorum Hierarchia obtinet, speciem ac fulgorem antiquitatis adferre conantur. *c)* Ex ipsis Sacris

A 2

b) Cf. praeter TILLEMONTIUM Histor. Eccles. Tom. I. Part. II. et LVD. CAPPELLVM in Histor. Apostolica; inprimis qui de Vita Factis et Scriptis Paulli copiose differit, WILLIAM CAVE in Antiquitatibus Apostolicis pag. 327 - 477. nec non IOH. PEARSONVS in Annalibus Paullinis.

c) Sic Cornelius a Lapide ipsi Archi-Episcopi Titulum vindicat, quem adlegat atque conuellit CALOVIUS in Prolegomenis ad hanc Epistolam.

Sacris Litteris cum hanc suam opinionem stabilire nequeant, ad Patrum nonnullorum testimonium, inprimis vero *Eusebii* verba, quae *Histor. Eccles. Lib. III. Cap. IV.* leguntur: *τιμόθεος τῆς ἐν Ἐφέσῳ παροικίας ἰσορεΐται πρῶτος τὴν ἐπισκοπὴν εἰληφέναι*: prouocare solent. Cum praeterea testimonium subscriptionis in calce Epistolae adiectae firmo satis probandi egeat neruo, quippe quae ad Verba Diuinitus inspirata trahi nequit: *Timotheo* Euangelistae potius Titulum, quo eum ipsae Sacrae Paginae insigniunt,tribuendum esse puto. Euangelistarum autem, quorum praesertim mentio fit *Eph. IV. 11.* negotium in eo maxime versabatur, ut ab Apostolis ad varios christianorum Coetus missi ac linguarum dono instructi prima Christianae Doctrinae rudimenta traderent et sic veritatis Euangelicae propagationi inseruirent. Quam egregie autem *Timotheus* officio hoc suo functus, quam bene de Ecclesia promeritus fuerit, quantisque et Doctrinae et Vitae Praerogatiuis eminuerit, encomia, quibus *Paullus Θεόπνευστος* testis omni exceptione maior, ipsius passim exornat virtutes, luculentissime indicant, quorum certe praecipuum exstat *Phil. II. 19. 20.* Martyrii coronam eum denique obtinuisse volunt quidam *Traiano* Romanorum res moderante A. C. CIX. alii sub *Domitiano*; alii sub *Nerone*, die quidem *Ianuarii XXIV.* propterea in fastis memoriae eius sacro.

§. IV.

*Locus et
Tempus.*

Romae hanc Epistolam exaratam esse a *Paullo* carceri incluso, in apri-co positum est. Sed an in prioribus vinculis, an in posteriore captiuitate, quam mox cruenta ipsius excepit mors, eandem scripserit sanctus *CHRISTI* Legatus, sub iudice lis est. Ei perscribendae manum admouisse *Diuum Paul-lum* in prioribus detentum vinculis, existimant Viri eruditionis solidae fama satis noti, *BARONIVS*, *ESTIVS*, *HAMMONDVS*, *CAVEVS*, *WITSIVS*, aliique plures. Sed horum opinioni fauere ipsa Epistolae ac temporum vetat ratio. Argumenta, quibus sententiam suam inprimis fulcire contendit *HAMMONDVS*, d) licet ingeniosa, omne tamen amittunt robur, si nonnulla textus authentici ipsius effata, quae huc pertinent, omnesque res circumstantes attento trutinemur animo. Ex eo enim, quod *S. Paullus* varias res, quae ad primam captiuitatem referendae sunt, praecipue autem afflictiones, quas *Antiochia*, *Iconii* &c. perpeffus fuerat; *Timotheo* in memoriam reuocat, concludit; martyrium atque mortem ipsi nequitquam imminuisse, cum adscribendas has litteras mentem adpelleret. Probandi vim, quam huic argumento inesse autumat *Vir Celeberrimus* exinde quaerere studet, quod non sit credibile, *Paillum* ea prolixè repetere, quae ante quatuordecim annos ipsi

d) In Paraphrasi huius Epistolae, praesertim in Prooemio.

ipsi obrigerant. Ast dignum omnino erat moribundo Veritatis Teste, alium Ecclesiae Doctorem ad constantiam, omnes, quas dira temporum facies piis strenuisque Veritatis confessoribus minabatur, vexationes, aequo ferendi animo, excitaturo, simulque ipsi dignam sui recordationem commendaturo, potiora vitae suae, quae omni virtutum Christianarum genere excellens, aliis exempli instar inseruire poterat, momenta repetere, ex quorum contemplatione discere ac emolumenta perquam egregia capere prudenti omnino animarum conueniebat Pastori. Quando autem HAMMONDVS Timotheum ad Paullum Romam venisse, ibique ipsi per aliquod temporis spatium adfuisse (quapropter etiam ad exordia Epistolarum Paullinarum ad Philipenses, Colossenses ac Philemonem prouocat) et sic eius desiderio, quod declarat Cap. IV, 9. satisfecisse contendit: id iam certum esse supponit, quod tamen vberiori ac sufficienti adhuc eget probatione, Apostolum nimirum haec litteras ad Timotheum dedisse, cum prioris eum premeret captiuitatis iugum. Timothei praesentiam in prioribus vinculis Paulli dolores mirum in modum minuisse, nemo inficiari audebit; sed an Votis Paullinis, quae posterior haec ad Timotheum exhibet Epistola, de maturando aduentu Timothei, euentus responderit, sub iudice lis est. Maiorem imo omnem omnino meretur adsensum ea, quae etiam Patrum Ecclesiae complurium nititur testimonio, sententia: Paullum Romae posterioribus vinculis constrictum consignasse posteriorem ad Timotheum Epistolam, Anno reparatae salutis LXVII. Neronis XIII. et sequenti anno aestu Neronianae persecutionis feruente, morte Doctrinae Veritatem obsignasse ac confirmasse. e) Rationes, quibus nititur haec opinio, tam clara veritatis luce radiant, vt vix vlli dubitationi supersit locus. Si enim attentam aduertamus mentem iis, quae Lucas Act. XXII. de prima Paulli captiuitate commemorat, et ea simul conferamus, quibus ipse Paullus in hac Epistola Sortem suam describit: diuersam plane rerum faciem deprehendemus. In captiuitate enim priori a Luca descripta Paullus in domicilio aere suo conducto vnus saltem militis custodiae traditus, mitiori vsus fuit fortuna et Euangelium μετὰ πάσης παρρησίας ἀκωλύτως Act. XXVIII, 31. praedicauit. Ast multo duriora fata commemorat posterior ad Timotheum Epistola. Imo Apostolum tum temporis non amplius in proprio domicilio habitasse, sed fortan poena capitali paullo post multandum in tenebris squallidioris et durioris carceris

A 3

e) PETAVIVS in Rationario Temporum Part. I. Lib. V. Cap. III. contendit, etiam iam A. C. LXVII. Neronis exeunte XIII. III. Calend. Iulii eodem die, quo Sanctus Petrus inuersis veltigiis cruci adfixus martyrium passus fuerit, gladio truncatum fuisse, ad Hieronymi et Chrysostomi prouocans testimonium.

ceris *f*) ingemuisse argumentari licet ex Cap. I, 17. Praeterea in primis vinculis Paullus non solum ex praesentia Timothei, verum etiam ex aliorum amicorum consortio multum cepit solatii; nunc ab omnibus derelictus de multorum praesertim Demae leuitate ac inconstantia queritur, quem tamen in prima captiuitate *συνεργόν* adpellare non dubitabat (Philem. 24.). Omnem vero de certa huius sententiae ratione dubitationem penitus expellit vaticinium, quo Vir Sanctus vitae finem iam proxime sibi imminentem praedixit et carmina exsequialia cecinit laetus funeris ipse sui cantator Cap. IV, 6. 7. 8.

§. V.

*Occasio et
Scopus.*

Ex his autem omnibus facile adparer, quid mentem Apostoli ad scribendum impulerit? Martyrium enim, quod sibi instare bene nouit Paullus singulari absque dubio Spiritus Diuini Reuelatione monitus, instillabat eius animo desiderium Timotheum videndi, ideoque eundem ad maturandum iter excitandi. Praecipuam vero occasionem suppeditabat tristissima temporum facies, cum videlicet partim Tyranni, qui iuratos Christianorum sese profitebantur hostes, omnesque eo flectebant cogitationes, vt crudelissimis, quas saeuitia et inhumanitas suadebant, persecutionibus omne Christianum nomen funditus euerterent, partim fraudes falsorum Apostolorum atque Doctorum, qui inanibus ac friuolis contentionibus pacem Ecclesiae internam turbare summaque imis miscere volebant, multum Sanctorum coetui inferrent damni aequae ac periculi; isti vero vulnere medelam adferre, boni prudentisque officium esset Ecclesiae Doctoris. Et ad hunc scopum omnes fere tendunt, quas ipsa Epistola sistit, admonitiones Paulli, Timotheo dignam officii sacri administrationem serio commendantis, eumque exhortantis, imo per Gratiam Diuinam rogantis atque obtestantis; vt ea omnia rite obseruaret, quaecunque Mandata Summi Numinis, Ecclesiae salus tot tantisque profligatissimorum hostium insultibus turbata atque concussa, conscientia, ipsiusque Muneris tam ardui ratio a pio candidoque Verbi Diuini requirerent Praecone.

§. VI.

*Auctoritas
Canonica
Epistolae.*

Epistolam hanc ex singulari Spiritus Sancti impulsu a Viro Θεοπεύστο consignatam esse, ideoque in diiudicanda Doctrinarum veritate, dirimendisque, quæ circa Fidei ac Morum dogmata mouentur, litibus, iudicis ac norma

f) Cf. ROSINI Antiquitates Romanae Lib. IX. Cap. XVII. de publicis iudiciis, criminibus et poenis, vbi duplicis Romanorum custodiae fit mentio, carceris videlicet et priuatae domus vel liberarum custodiarum. In has traditi fuerunt rei ante confessionem. In illum vero coniecti sunt ii, qui post confessionem poenas expectabant.

mae gaudere auctoritate; certum jam dudum atque euictum est; cum de diuina ejus Origine nullo prorsus tempore in Ecclesia dubitatum fuerit, ideoque ipsa Librorum Sacri Codicis *πρωτοκανονικῶν* sit accensenda numero.

§. VII.

Cum vero difficili non opus sit perscrutatione, ut cognoscamus, quor- *Diuisio totius Epistolae.*
sum omne diui Apostoli tendat consilium in hac Epistola, quia institutio-
nem ipse declarat Sanctus Auctor commate 6. Capitis I. ad id potius conuer-
tenda praesertim erit cogitatio, ut accurata totius Epistolae diuisione men-
tem Interpretis Diuinorum Oraculorum Paulli eo faciliori adsequi possimus
negotio. Varia Virtutum, quae dignum Ecclesiae Ministrum ornant, prae-
cepta, saepius repetit atque Timotheo commendat. Sic v. g. patientiae in
perferendis calamitatibus, fidei ac constantiae in conseruanda ac propaganda
saniori veritatis Doctrina, saepius mentionem facit. Sic frequenti sui ex-
empli commemoratione admonitionum argumentis singulare addit pondus.
Aft ea omnia sanctum Seruatoris Legatum sapienti repetiisse consilio, certis-
sime liquet; si praecipua Epistolae totius contemplemur momenta. Ad
tria enim respicit praesertim Paullus. Praemisso nimirum breui *Exordio*
a Capitis I. commate 1-5. Timotheum adhortatur ad *dignum Diuinae Gra-
tiae Donorum usum* in Munere sacro respectu I) *Calamitatum*, quae eos ve-
xabant, qui Veritatem Sacrorum Christianorum impiis ac vanitatis studio
deditis hominibus exosam profiteri, eidemque plures in dies adseclas atque
culcores conciliare non erubescabant a Cap. I. Commate 6. usque ad fi-
nem; II) *Peculiaris curae*, qua Saluti Ecclesiae prospicere debuit Timotheus,
formandi ac constituendi idoneos animarum pastores Capit. II. III) *Tristissimae
ultimorum temporum conditionis* a Cap. III. Commate I. usque ad Comma 8.
Cap. IV. superaddita tandem his omnibus prolixiori quadam *Conclusione*.
Haec omnino conspectum totius Epistolae generalem accurate constituere
mihi visa sunt, specialiora cujuslibet partis momenta suo loco peculiari sche-
mate exhibituro.

ANALYSIS.

Inscriptio: Παύλος τῷ Ἀποστόλῳ ἡ πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴ δευτέρα: licet Inscriptio.
ipsius Textus θεοπνευστος non sit pars, non solum tamen testimonium de Au-
ctore epistolae sistit haud spernendum, quippe quod primum Epistolae Com-
ma satis superque confirmat, verum etiam alius cujusdam tempore prioris ad
Timotheum perscriptae epistolae suggerit vestigia pariter Canonis Noui Foe-
deris insertae.

Epistolae Exordium duabus absoluitur partibus, quarum prior continet votum Comm. 1. et 2. posterior autem exhibet Commemorationem precum Comm. 3. ad quas pro Timotheo fundendas impellebat Paullum 1) Desiderium eum videndi excitatum lacrumis Timothei Comm. 4. 2) Recordatio haud fucatae ipsius Fidei Comm. 5.

Παῦλος Ἀπόστολος Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ θελήματος Θεοῦ, κατ' ἐπαγγελίαν ζωῆς τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

Officii commemoratione ex more suo et voti et totius Epistolae initium facit Paullus semetipsum vocans Apostolum JESU CHRISTI. Apostolorum dignitati primum in Ecclesia locum non solum ipsae adsignant Sacrae Litterae (Eph. IV, 11.); verum etiam eos, tum donorum copia, tum Doctrinae efficacia, tum quoque Morum sanctitate, ceteris omnibus Ecclesiae doctoribus longe praestantes declarant res ipsae, quae ad nostram pervenerunt aetatem, gestae ab Apostolis, quippe qui et a Servatore ipso et a Spiritu Divino Summo Sapientiae coelestis Magistro, vberissima ac solidissima Veritatis salutaris cognitione imbuti, singularibus Miraculorum Donis instructi, ac insigni, quae ad munus rite obeundum erat necessaria, virtute & alacritate accensi, per magnam terrarum orbis partem innumeras Cultorum CHRISTI societates condere felici adlaborarunt successu, fideles semetipsos gerentes gratiosae Dei voluntatis internuncios, ideoque honorifico prorsus ornati nomine, quod κατ' ἐξοχήν & αυτοκρατορικῶς ipsi competit Servatori Optimo Maximo, Hebr. III, 1.

Horum numero peculiari vocatione Divina adjectum semetipsum profitetur Paullus, dum pergit: διὰ θελήματος Θεοῦ. Hoc legitimae inaugurationis suae fundamento fretus forti repellebat animo falsorum Doctorum, qui CHRISTI Apostolos sese simulantes Paulli Apostolatam suspectum reddere, ipsiusque Fidei ac Auctoritati multum detrudere frivole & audacter contendebant, criminationes. Nulla itaque humanae potestatis vi, nulla humanae fraudis arte adjutum ἐκ ἀπ' ἀνθρώπων, ἔδ' ἐδὲ δι' ἀνθρώπων (Galat. I, 1.) accepisse se munus, quoungebatur, eo ardentiori adferebat studio, quo majora contemptus illius impedimenta adferebat veritati, cujus Testis erat Paullus, Evangelicae. Pari autem ardore omnem proprii meriti sic removet praestantiam, ac insigne humilitatis suae praebet documentum, a stolidae κενοδοξίας studio prorsus alienus, solius potius Dei Gloriam quaerens & sicuti omnes suos labores Θεῷ χάριτι (1 Cor. XV, 10.); ita et Muneris sibi demandati dignitatem Θεῷ θελήματι pio gratoque tribuens animo. Exposita causa efficiente principali Muneris Apostolici, ad ejusdem pergit scopum his verbis: κατ' ἐπαγγελίαν κ. τ. λ. Ob annunciationem vitae,
quae

quae est in CHRISTO IESU. Cum vox ἐπαγγελία vi originis suae annunciationem denotet: neutiquam a nativo vocabuli significato discedendum esse autumo, quia *promissionis* conceptus sermonis praesentis nexui minus accurate respondet. Nulla enim in Sacro Codice legitur promissio, qua divi Pauli Apostolatus fuerit praedictus. Particulam autem κατὰ, quando Accusativum regit, Latinam voculam *ob, propter*, saepius exprimere, ex ipsis Virorum θεοπνεύτων scriptis commonstrari potest. Conf. Phil. IV, 11. Et in hoc sane negotio omnis versabatur CHRISTI legatorum cura, omnis labor, ut hominibus lethifera peccatorum vi infirmatis atque enecatis, aeternaeque mortis supplicio puniendis gratiosum DEI de reparatis per CHRISTI Servatoris Meritum omnibusque sponte offerendis tum Vitae spiritualis viribus, tum Vitae aeternae brabeis exponerent consilium. Hunc palmarium Sacri Muneris finem adsequi assiduo semper studuit labor Paulus, vehementer reprehendens futes falsorum Apostolorum doctrinas, quibus luci caliginem denuo offundere conabantur; observationem rituum, quos lex *injungit* Mosaica, ad salutem adipiscendam necessariam docentes, sicque Gloriam Meriti CHRISTI minuere haud erubescens, illorumque officii sanio-rem opposuit Doctrinam τῆς ζωῆς, τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, non per Mo- sen, nec in operibus a Mose praescriptis, quaerendae. His, quae respectu officii sui monuerat Apostolus, statim subjungit votum ipsum: Τιμοθέω ἀγαπητῷ τέκνῳ κ. τ. λ. Impensissimum certe, quo Timotheum prosequetur, hac adlocutione Apostolus amorem declarat, quippe quem jam dudum paternis sibi devinxerat beneficiis. Etsi enim g) primis salutaris Doctrinae rudimentis mentem ejus haud imbuerat laudabili matris & aviae educatione ac instructione a prima teneraque aetate CHRISTO jamjam dicatum, majores tamen largioresque ipsi viua Apostoli voce edocto recludebantur sapientiae coelestis Thesauri. Praesertim vero ab eodem ad munus Evangelistae obeundum vocatus ac manuum impositione Evangelii Praeco constitutus ex consuetudine, qua cum Apostolo uti ipsi licebat variorum ejus itinerum socio, per multa didicerat, quae ipsum in digne gerendo Munere Ecclesiastico mirum in modum juvare poterant. Ad tria autem respicit Apostoli vo-

tum,

g) Frustra omnino ex iis verbis adserere conatur GROTIUS in Annotationibus ad comma 2. cap. I. prioris Ep. ad Timotheum, eundem a prima aetate Pauli instructioni commendatum fuisse a matre et ipsi jam adfuisse ἀκούσθον, antequam hic veniret Lystram. Aperte refellit hanc Grotii sententiam testimonium divi Lucae Act. XVI, 1. 2. Quid enim opus fuisset testimonio fratrum Lytrensium, si jam antea Timotheus Pauli usus fuisset familiaritate. Perperam itaque propter regenerationem filium adpellari Timotheum a Paulo censet GROTIUS a CALOVIO fusius refutatus.

B

tum, quae omnia generatim quidem ex immensi Amoris Divini profluunt scaturigine, pro diuersa tamen mentis humanae conditione diversos produ-
cunt effectus. *Χάρις* enim indicat praesertim amorem, quo impulsus *DEVS*
Dona spiritualia cuiusvis generis hominibus vult et offerre et conferre.
Ἐλεος autem denotat peculiarem illum amorem, quo commotus *DEVS* re-
genitis variis & internis animi doloribus et externis calamitatibus pressis au-
xilium adfert, eorumque mentes moerore confectas efficacissimo erigit so-
lacio. *Ἐιρήνη* autem designat felicissimum mentis statum, quo Diuinae et
Gratiae et misericordiae auxilio firmata nullo agitur dolorum tristitiaeque
sensu, sed potius laetissima utitur tranquillitate. Haec omnia vero Timo-
theo adprecatur Apostolus *ἀπὸ Θεοῦ Πατρός*, qui hominum salutem ab ae-
terno Gratia sua prorsus ineffabili decreuit; *καὶ Χριστῇ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν*,
qui salutem amissam humano generi Merito suo restaurauit.

Votum jam sequitur commemoratio precum, quas fundere solebat
Timotheo bene cupiens Paullus a Com. 3-5: Duplici vero modo Timothei
se se servare memoriam, quotiescunque devotis Summi Numinis adiret
Gratiam precibus, adfirmat Paullus; nimirum partim laeta grati animi te-
stificatione pro *DEI* favore, quo Timotheus suffultus hactenus integram
servabat fidem, partim quoque supplici intercessione, qua ejus salutem
DEO commendat ardentissimo eum videndi flagrans desiderio. Nulla pror-
sus totius enunciationis huius explicatio difficultate laborat, si verba *ὡς ἀδιά-
λειπτον ἔχω* usque ad Comma 5. includantur parenthesi; cuius usus in
Epistolis Paullinis deprehenditur frequentissimus *b)*. *Χάριν ἔχω* licet re-
spectu proprii ac natiui verborum valoris *Gratiam habere* i. e. desiderium be-
neficia reddendi significet; attamen saepissime gratae mentis, quae ex pio
animo laetoque ore profluit, declarationem acceptique beneficii celebra-
tionem solummodo innuit, id quod non solum ex innumeris fere, quae in
Sacris Pagineis occurrunt, dictis; verum etiam ex profanorum auctorum cer-
tissime liquet usu.

Praesertim vero verba *ὃν λατρεύω κ. τ. λ.* dubitationi locum praebere
videntur. Quomodo enim Apostolus se Cultorem Summi Numinis a proa-
vis illibatae conscientiae testimonio semper corroboratum sistere potest,
cum tamen ante conversionem veram religionem penitus delere conatus
fuerit, ac Fidei Confessores dirissimis tradere cruciatibus atque suppliciis
non dubitauerit? Hinc nonnulli interpretum in eam adducti sunt opinio-
nem, Paillum hac enunciatione solummodo respicere ad illud tempus, quo,
postquam pristino adversus Christianam Religionem odio nuncium mittens
fanio-

b) Cf. S. V. WOLLII Commentatio Philologica de Parenthesi Sacra p. 5. II. seqq.

saniora inierat consilia, fidelem sese gerebat DEI seruum ac Mysteriorum Regni CHRISTI dispensatorem. Hinc προγόνων nomine intelligi volunt primos populi Israelitici conditores, *Benjaminum* praesertim etc. firmissima gratuitas de expectando tum temporis adhuc Messia DEI promissiones amplectentes fiducia, quorum vestigia constanter pressit ereptus Divina Gratia ex praedudiciorum, quibus antea irretitus erat, caligine Paullus. Sed de tota Apostoli vita sermonem hic esse luculenter patet; si Paullum alibi de eodem argumento verba facientem attento audiamus animo, Act. XXII, 3. XXIII, 1. Legis Diuinae enim cognitione a prima innutritus aetate eidem obtemperare ac DEO cultum, quem Mosaicae oeconomiae ratio iussit, sincero pietatis adfectu praestare adlaborauit. Vbi vero mens eius acerbissimo adversus Doctrinam de Christo perfusa odio omnes in turbandis conuentibus sacris ac vexandis et e medio tollendis veritatis Confessoribus defigebat cogitationes: ea omnia conamina originem traxere ex praepostero rituum Mosaicorum auctoritatem stabiliendi ac tuendi studio, quod animo eius instillauerat a Diuinorum Oraculorum norma sensim sensimque tum temporis deflectens Synagoga. Dirissima itaque patrauit quidem flagitia; sed defendente ac iubente conscientia, non praefractae indulgens malitiae. Peccauit; sed sola ignorantia. Accedit et hoc, Paullum hoc loco non sese adferre DEI cultorem ἐν ἐξῆραντισμένη Mediatoris sanguine συνειδήσει (Hebr. X. 22.) sed tantummodo ἐν καθάρᾳ συνειδήσει. Vocem vero καθάρως saepissime tantummodo indicare eum animi statum, quo ab omni hypocrisi longissime remotus est, patet ex Iac. I, 27. Eiusmodi vero puram et ab omni commissae fraudis macula penitus liberam conscientiam ante conversionem quoque servare studuit Paullus. Nec turpis lucri desiderio, nec hominum fauorem sibi conciliandi studio impulsus, nec vana inflatus superbia rei Christianorum aduersabatur, sed potius ardentissimo Diuinae legis flagrans Zelo; etsi & κατ' ἐπίγνωσιν (Rom. X, 2.) Pari vero pietatis et amoris adfectu gratiae Diuinae auxilium Timotheo sese exorare testatur Apostolus sequentibus, quae parenthesin (vti supra monitum fuit) constituunt, verbis: ὡς ἀδιάλειπον κ. τ. λ. Ὡς enim cum sit particula similitudinis ac Latinorum *sicut* exprimat; Vulgato ὡς per particulam *quod* exponenti suffragari eo magis dubito; quo difficiliore negotio Paulli precantis intercessio ad celebrantis gratiarum actionem tanquam huius obiectum referri queat. Precum descriptio, quam ipse hoc commate suppeditat S. Paullus, satis clara perspicuitatis luce coruscat. Verba νυκτὸς καὶ ἡμέρας eundem, quem vox ἀδιάλειπον, indefessae prorsus assiduitatis conceptum innuunt; superaddito tantummodo maiori emphaseos pondere, ex

more dicendi, qui Sanctis Novi Pacti Tabularum Auctoribus fuit familiaris, quippe qui *nocte dieque* in negotium sese incumbere adseuerant, cui peculiari saepius iterata indulgere solebant cura. Commemorationi vero assiduorum ac deuotarum, quas pro Timothei salute fundebat, precum Apostolus statim subiungit Com. 4. peculiarem, ob quam eiusdem recordatio animo suo infixam mansit, rationem; intensissimum nimirum, quo ferebatur, Timotheum videndi desiderium. *Ἐπιποθεῖν* vehementiam ac ardorem cupiditatis inuoluit singularem, cui arcto sociatus est vinculo amor ardentissimus (cf. Phil. 1, 8.) e quo ortum ducit omne, quo ad rem quandam trahimur, desiderium. Exquisitum vocis huius robur luculentissime etiam adparet ex 2 Cor. V, 2. ubi sanctissimum indicat adfectum, quo Pauli animus sursum ferebatur et ad felicissima coelestis domicilii adspirabat Penetralia. Tale desiderium Pauli animo instillauerat assidua lacrumarum Timothei recordatio, hinc enim pergit: *μεμνημένος σὲ τῶν δακρύων*. Non autem ad lacrimas Timothei ob peccata serio dolentis, nec sinistra Pauli fata aegre ferentis; sed potius ob discessum, quo familiari cum eo privabatur consuetudine in largos erumpentis fletus, hoc loco respicere videtur Apostolus: bene id monente CALONIO i). *Caussam* huius desiderii excipit finis; *ἵνα χαρὰς πληρωθῶ*. Non autem mediocrem quandam voluptatem ex Timothei praesentia sibi pollicetur Apostolus, sed laetitiam *πληρωθῆναι* certissime confidit: qua nervosa loquendi ratione gaudium omnibus numeris absolutum indicatur, quo mens perfusa alias, quas temporum ferebat iniuria, calamitates eo faciliore superare ac obliuisci poterat conatu; quo firmiori ipsi constabat veritate; labores, quibus Timotheum instituerat idoneumque effecerat Evangelii praediconem, non fuisse irritos, non exoptato destitutos fructu. Expositis nunc in hac *μεταξύλογίᾳ* parenthetica iis, quae ad deuotas pro Timothei salute fundendas preces animum adpellerent; statim commemorat rationem, qua excitatus Diuinam grato et animo et ore celebrabat Gratiam, Commate 5. recordationem videlicet fidei omnis simulationis expertis, quae Timotheo a teneris annis laudabili auiae matrisque cura educato fuit, quod praestantissimum cimelium inuicta aduersus omnium calamitatum impetus constantia seruare adlaborauerat: *ὑπόμνησιν λαμβάνων*; ubi MS. antiquissimum Codicem, qui in Britannia, legere *ὑπόμνησιν λαβῶν* obseruat JOH. PRICAEVS k); unde genuinam lectionem esse colligit: *ὑπόμνησιν λαβῶν*; qualibet tamen lectione vnum eundemque verborum sensum suppeditante. Sollicitam nimirum saepiusque iteratam recordationem rei indi-

i) In Bibliis Illustratis ad hunc locum.

k) In annotationibus ad h. 1.

cat haec phrasis. Cum enim vocabulum ὑπομνήσκειν, in memoriam reuocare, et ὑπόμνησις recordationem significet; addita vox λαμβάνειν singulare quoddam studium, quo Apostoli mens assidua Fidei, quae in Timotheo erat, commemoratione delectabatur, innuit. Ἀνυπόκριτος integritatis conceptum inucluit, qua hominis mens instructa omnem simulationem auersatur, virtutique studet absque omni vanae ostentationis desiderio, ita, ut actionibus & verbis accurate respondeant internae animi cogitationes. Sic saepissime vocabulum hoc in Sacris Litteris adhibetur, ubi de amore Christianorum, quo non solum verbis sed etiam beneficiis aliorum rebus consulere satagunt, sermo est v. g. 1 Petr. I, 22. Quando autem Fidei Christianae haec vindicatur virtus in Sacro Codice, (uti hoc loco): respicitur simul ad certam eius rationem, qua nimirum eadem non fictis narrationibus aut lubrica quadam mere humani testimonii nititur auctoritate; sed firma certissimae Diuinitus reuelatae veritatis cognitione suffulta atque corroborata est: cui notioni bene omnino respondet vocabulum, quo Syrus utitur: ܠܕܝܢܐ a radice ܕܝܢܐ confirmatus est, descendens. Interim ἀνυπόκριτος πίστεως nomine hic comprehenditur vniuersus ambitus Religionis, quam Timotheus testabatur, qua non solum reuelatis veritatis Diuinae doctrinis firmum praebuit adfensum, omnes adulterinae Doctrinae circumspecte fugiens errores; verum etiam sinceræ pietatis, omniumque virtutum Christianarum exercitio fidem, qua amplectebatur Diuinam Gratiam in Christo promissam, ab omni simulationis furo prorsus alienam, non fictam, sed veram, non mortuam ac otiosam, sed viuam et efficacem exhibuit. ἥ τις ἐνώκησε πρῶτον κ. τ. λ.) Et his verbis praestantiam fidei, qua Timothei auia pariter, ac mater, eminere, collaudat Apostolus, praesertim ob eius constantiam et efficaciam. Sicuti enim homines, ideo domicilia sibi conducunt, ut ibi commorari, et res suas agere queant: ita ἐνοικεῖν hoc loco stabilem inhaesionem ac permanensionem fidei salutaris per bona opera viuam ac operosam semetipsam commostrandis luculentissime indicat. Μάμμη Graecis et auia, et mater est. Hoc loco auiam denotat (ceu id verba statim sequentia καὶ τῇ μητρὶ confirmant) et quidem ex matre; quod exinde luculentissime adparet, quia Timotheus patrem gentilem habuerat, aperte idem docente Textu Syriaco ܡܠܟܐܝܢܐ in matre matris tuae. Πέπεισμαι persuasus sum, et quidem certissime. Licet enim saepissime tantummodo certitudinem (liceat mihi voce hac, quam tersa haud commendat latinitas, uti) quae hominum testimonio et coniecturis nititur, vocabulum illud denotare soleat: omnino hic tamen firmissimam intelligendam esse fiduciam, quae omnem excludit dubitationem,

tum, quae omnia generatim quidem ex immensi Amoris Divini profluunt scaturigine, pro diuersa tamen mentis humanae conditione diversos produ-
cunt effectus. *Χάρις* enim indicat praesertim amorem, quo impulsus *DEVS*
Dona spiritualia cuiusvis generis hominibus vult et offerre et conferre.
Ἐλεος autem denotat peculiarem illum amorem, quo commotus *DEVS* re-
genitis variis & internis animi doloribus et externis calamitatibus prellis au-
xilium adfert, eorumque mentes moerore confectas efficacissimo erigit so-
lacio. *Ἐιρήνη* autem designat felicissimum mentis statum, quo Diuinae et
Gratiae et misericordiae auxilio firmata nullo agitur dolorum tristitiaeque
sensu, sed potius laetissima utitur tranquillitate. Haec omnia vero Timo-
theo adprecatur Apostolus *ἀπὸ Θεοῦ Πατρός*, qui hominum salutem ab ae-
terno Gratia sua prorsus ineffabili decreuit; *καὶ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν*,
qui salutem amissam humano generi Merito suo restaurauit.

Votum jam sequitur commemoratio precum, quas fundere solebat
Timotheo bene cupiens Paullus a Com. 3-5: Duplici vero modo Timothei
sefe servare memoriam, quotiescunque devotis Summi Numinis adiret
Gratiam precibus, adfirmat Paullus; nimirum partim laeta grati animi te-
stificatione pro *DEI* favore, quo Timotheus suffultus haecenus integram
servabat fidem, partim quoque supplici intercessione, qua ejus salutem
DEO commendat ardentissimo eum videndi flagrans desiderio. Nulla pror-
sus totius enunciationis huius explicatio difficultate laborat, si verba *ὡς ἀδιά-
λειπτον ἔχω* usque ad Comma 5. includantur parenthesi; cuius vsus in
Epistolis Paullinis deprehenditur frequentissimus *b)*. *Χάριν ἔχω* licet re-
spectu proprii ac natiui verborum valoris *Gratiam habere* i. e. desiderium be-
neficia reddendi significet; attamen saepissime gratae mentis, quae ex pio
animo laetoque ore profluit, declarationem acceptique beneficii celebra-
tionem solummodo innuit, id quod non solum ex innumeris fere, quae in
Sacris Paginis occurrunt, dictis; verum etiam ex profanorum auctorum cer-
tissime liquet vsu.

Praesertim vero verba *ὧν λατρεύω κ. τ. λ.* dubitationi locum praebere
videntur. Quomodo enim Apostolus se Cultorem Summi Numinis a proa-
vis illibatae conscientiae testimonio semper corroboratum sistere potest,
cum tamen ante conversionem veram religionem penitus delere conatus
fuerit, ac Fidei Confessores dirissimis tradere cruciatibus atque suppliciis
non dubitauerit? Hinc nonnulli interpretum in eam adducti sunt opinio-
nem, Paillum hac enunciatione solummodo respicere ad illud tempus, quo,
postquam pristino adversus Christianam Religionem odio nuncium mittens
sancto-

b) Cf. S. V. WOLLII Commentatio Philologica de Parenthesi Sacra p. 5. II. seqq.

saniora inierat consilia, fidelem sese gerebat DEI seruum ac Mysteriorum Regni CHRISTI dispensatorem. Hinc προγόνων nomine intelligi volunt primos populi Israelitici conditores, Benjaminum praesertim etc. firmissima gratuitas de expectando tum temporis adhuc Messia DEI promissiones amplectentes fiducia, quorum vestigia constanter pressit ereptus Divina Gratia ex praedudiciorum, quibus antea irretitus erat, caligine Paullus. Sed de tota Apostoli vita sermonem hic esse luculenter patet; si Paullum alibi de eodem argumento verba facientem attento audiamus animo, Act. XXII, 3. XXIII, 1. Legis Diuinae enim cognitione a prima innutritus aetate eidem obtemperare ac DEO cultum, quem Mosaicae oeconomiae ratio iussit, sincero pietatis adfectu praestare adlaborauit. Vbi vero mens eius acerbissimo adversus Doctrinam de Christo perfusa odio omnes in turbandis conuentibus sacris ac vexandis et e medio tollendis veritatis Confessoribus defigebat cogitationes: ea omnia conamina originem traxere ex praepostero rituum Mosaicorum auctoritatem stabiliendi ac tuendi studio, quod animo ejus instillauerat a Diuinorum Oraculorum norma sensim sensimque tum temporis deflectens Synagoga. Dirissima itaque patrauit quidem flagitia; sed defendente ac iubente conscientia, non praefractae indulgens malitiae. Peccauit; sed sola ignorantia. Accedit et hoc, Paullum hoc loco non sese adserere DEI cultorem ἐν ἐξῆραντισμένη Mediatoris sanguine συνειδήσει (Hebr. X. 22.) sed tantummodo ἐν καθάρσιν συνειδήσει. Vocem vero καθάρσιν saepissime tantummodo indicare eum animi statum, quo ab omni hypocrisi longissime remotus est, patet ex Iac. I, 27. Eiusmodi vero puram et ab omni commissae fraudis macula penitus liberam conscientiam ante conversionem quoque servare studuit Paullus. Nec turpis lucri desiderio, nec hominum fauorem sibi conciliandi studio impulsus, nec vana inflatus superbia rei Christianorum aduersabatur, sed potius ardentissimo Diuinae legis flagrans Zelo; etsi & κατ' ἐπίγνωσιν (Rom. X, 2.) Pari vero pietatis et amoris adfectu gratiae Diuinae auxilium Timotheo sese exorare testatur Apostolus sequentibus, quae parenthesin (vti supra monitum fuit) constituunt, verbis: ὡς ἀδιάλειπον κ. τ. λ. Ὡς enim cum sit particula similitudinis ac Latinorum *sicut* exprimat; Vulgato ὡς per particulam *quod* exponenti suffragari eo magis dubito; quo difficiliore negotio Paulli precantis intercessio ad celebrantis gratiarum actionem tanquam hujus obiectum referri queat. Precum descriptio, quam ipse hoc commate suppeditat S. Paullus, satis clara perspicuitatis luce coruscat. Verba νυκτὸς καὶ ἡμέρας eundem, quem vox ἀδιάλειπον, indefessae prorsus assiduitatis conceptum innuunt; superaddito tantummodo maiori emphaseos pondere, ex

more dicendi, qui Sanctis Novi Pacti Tabularum Auctoribus fuit familiaris, quippe qui *nocte dieque* in negotium sese incumbere adseuerant, cui peculiari saepius iterata indulgere solebant cura. Commemorationi vero assiduorum ac deuotarum, quas pro Timothei salute fundebat, precum Apostolus statim subiungit Com. 4. peculiarem, ob quam eiusdem recordatio animo suo infixam mansit, rationem; intensissimum nimirum, quo ferebatur, Timotheum videndi desiderium. Ἐπιποθεῖν vehementiam ac ardorem cupiditatis inuoluit singularem, cui arcto sociatus est vinculo amor ardentissimus (cf. Phil. 1, 8.) e quo ortum ducit omne, quo ad rem quandam trahimur, desiderium. Exquisitum vocis huius robur luculentissime etiam adparet ex 2 Cor. V, 2. ubi sanctissimum indicat adfectum, quo Pauli animus sursum ferebatur et ad felicissima coelestis domicilii adspirabat Penetralia. Tale desiderium Pauli animo instillaverat assidua lacrumarum Timothei recordatio, hinc enim pergit: μεμνημένος σὲ τῶν δακρύων. Non autem ad lacrimas Timothei ob peccata serio dolentis, nec sinistra Pauli fata aegre ferentis; sed potius ob discessum, quo familiari cum eo privabatur consuetudine in largos erumpentis fletus, hoc loco respicere videtur Apostolus: bene id monente CALOVIO i). *Causam* huius desiderii excipit finis; ἵνα χαρὰς πληρωθῶ. Non autem mediocrem quandam voluptatem ex Timothei praesentia sibi pollicetur Apostolus, sed laetitia πληρωθῆναι certissime confidit: qua nervosa loquendi ratione gaudium omnibus numeris absolutum indicatur, quo mens perfusa alias, quas temporum ferebat iniuria, calamitates eo faciliore superare ac obliuisci poterat conatu; quo firmiori ipsi constabat veritate; labores, quibus Timotheum instituerat idoneumque effecerat Evangelii praedicationem, non fuisse irritos, non exoptato destitutos fructu. Expositis nunc in hac μεταξυλογίᾳ parenthetica iis, quae ad deuotas pro Timothei salute fundendas preces animum adpellerent; statim commemorat rationem, qua excitatus Diuinam grato et animo et ore celebrabat Gratiam, Commate 5. recordationem videlicet fidei omnis simulationis expertis, quae Timotheo a teneris annis laudabili auiae matrisque cura educato fuit, quod praestantissimum cimelium inuicta aduersus omnium calamitatum impetus constantia seruare adlaborauerat: ὑπόμνησιν λαμβάνων; ubi MS. antiquissimum Codicem, qui in Britannia, legere ὑπόμνησιν λαβῶν obseruat JOH. PRICAEVS k); vnde genuinam lectionem esse colligit: ὑπόμνησιν λαβῶν; qualibet tamen lectione vnum eundemque verborum sensum suppeditante. Sollicitam nimirum saepiusque iteratam recordationem rei indicat

i) In Bibliis Illustratis ad hunc locum.

k) In annotationibus ad h. I.

cat haec phrasis. Cum enim vocabulum ὑπομνήσκειν, in memoriam reuocare, et ὑπόμνησις recordationem significet; addita vox λαμβάνων singulare quoddam studium, quo Apostoli mens assidua Fidei, quae in Timotheo erat, commemoratione delectabatur, innuit. Ἀνυπόκριτος integritatis conceptum inuoluit, qua hominis mens instructa omnem simulationem auersatur, virtutique studet absque omni vanae ostentationis desiderio, ita, ut actionibus & verbis accurate respondeant internae animi cogitationes. Sic saepissime vocabulum hoc in Sacris Litteris adhibetur, ubi de amore Christianorum, quo non solum verbis sed etiam beneficiis aliorum rebus consulere satagunt, sermo est v. g. I Petr. I, 22. Quando autem Fidei Christianae haec vindicatur virtus in Sacro Codice, (vbi hoc loco): respicitur simul ad certam eius rationem, qua nimirum eadem non fictis narrationibus aut lubrica quadam mere humani testimonii nititur auctoritate; sed firma certissimae Diuinitus reuelatae veritatis cognitione suffulta atque corroborata est: cui notioni bene omnino respondet vocabulum, quo Syrus vtitur: ܠܕܝܢܐ a radice ܠܕܝܢܐ confirmatus est, descendens. Interim ἀνυπόκριτος πίστεως nomine hic comprehenditur vniuersus ambitus Religionis, quam Timotheus testabatur, qua non solum reuelatis veritatis Diuinae doctrinis firmum praebuit adsensum, omnes adulterinae Doctrinae circumspēcte fugiens errores; verum etiam sinceræ pietatis, omniumque virtutum Christianarum exercitio fidem, qua amplectebatur Diuinam Gratiam in Christo promissam, ab omni simulationis fūco prorsus alienam, non fictam, sed veram, non mortuam ac otiosam, sed viuam et efficacem exhibuit. Ἦ τις ἐνώκησε πρῶτον κ. τ. λ.) Et his verbis praestantiam fidei, qua Timothei auia pariter, ac mater, eminere, collaudat Apostolus, praesertim ob eius constantiam et efficaciam. Sicuti enim homines, ideo domicilia sibi conducunt, ut ibi commorari, et res suas agere queant: ita ἐνοικεῖν hoc loco stabilem inhaesionem ac permanentionem fidei salutaris per bona opera viuam ac operosam semetipsam commonstrantis luculentissime indicat. Μάμμη Graecis et auia, et mater est. Hoc loco auiam denotat (ceu id verba statim sequentia καὶ τῇ μητρὶ confirmant) et quidem ex matre; quod exinde luculentissime adparet, quia Timotheus patrem gentilem habuerat, aperte idem docente Textu Syriaco ܡܠܟܐܝܢܐ in matre matris tuae. Πέπεισμαι persuasus sum, et quidem certissime. Licet enim saepissime tantummodo certitudinem (liceat mihi voce hac, quam tersa haud commendat latinitas, vti) quae hominum testimonio et coniecturis nititur, vocabulum illud denotare soleat: omnino hic tamen firmissimam intelligendam esse fiduciam, quae omnem excludit dubitationem,

ipsa rerum facies luculentissime docet. Non solum enim aliorum Testimonia Timothei pietatem commendauerant, verum etiam ipsa experientia iam dudum istam corroborauerat spem, quae etiam, cum exoptatissimus ipsi semper responderit euentus, nunquam recessit confusa. Accedit et hoc, quod Vir Diuino Spiritu actus ex peculiari forsitan Reuelatione accuratiorem integritatis ac pietatis, qua Timotheus instructus erat, nactus fuerit notitiam omni exceptione maiorem. Interim tamen non de futura usque ad supremum vitae diem duratura constantia loquitur Apostolus, ceu id GROTIUS adserere conatur, ideoque verbis: ὅτι καὶ ἐν σοὶ vult addi; ἐνοικήσει. Si enim futuram quoque Timothei Fidem perspectam exploratamque habuisset; quid opus fuisset tot tantisque admonitionibus, quibus Paullus eidem Constantiam serio inculcare adlaborauit?

Exordio hoc praemisso iam Vir Diuinus consilium suum aperit, ac scopum totius Epistolae sistit: omnia nimirum eo tendere, vt Timotheo dignus Donorum Diuinae Gratiae vsus in munere sacro sit curae cordique, comma 6. exponit, adiecto statim argumento commouente, quod desumptum est a praestantia istorum Donorum, quibus DEVS Ecclesiae Ministros exornat. Comm. 7.

Pars prima primam suggerit rationem, qua admonitiones suas Paullus firmavit. Desumpta ea est a calamitatibus, quae tum temporis integris Ecclesiae Ministris dura quaeuis atque aspera minabantur.

Hinc commendatur Timotheo Constantia.

I) In afflictionibus, vbi

1) Ab eo requiritur,

a) Ne eum pudeat

α) Testimonii de Christo,

β) Vinculorum Paulli Comm. 8.

b) Vt tribulationes, quae tum temporis cum praedicatione Evangelii arcto cohaerebant nexu, fronte suscipiat ac perferat serena, corroboratus virtute Dei hominum felicitatem quaerentis,

Ν) Restituendo salutem per CHRISTVM.

Ξ) Offerendo hominibus restauratam salutem per Vocationem, cuius fundamentum ostenditur

1) Remotivae. Opera nostra,

2) Positivae. Gratia Dei

a) Restituta mortalium generi propter CHRISTVM ante omnia saecula Comm. 9.

b) Reuelata per aduentum CHRISTI Saluatoris

α) Abo-

α) Abolentis mortem,

β) Manifestantis Vitam per Verbum Evangelii Com. 10.

2) Ipse excitatur exemplo Paulli, vbi mentio fit

a) Vocationis ad Apostolatium com. 11.

b) Calamitatum, quae munus hoc comitari solebant.

c) Constantiae, quae has superavit calamitates com. 12.

II) In saniori Religionis Christianae Doctrina, qua a Paulo imbutus erat Com. 13. 14. Vbi illustrationis causa in medium adferuntur varia Exempla; et quidem

α) Impiorum ac levis notae hominum Paullum ipsiusque doctrinam deferentium Com. 15.

β) Pii Onesiphori Paullum eiusque Doctrinam constanti amore amplectentis Com. 16. 17. 18.

Instituti rationem Vir coelesti Luce collustratus exponit Com. 6. verbis emphasi pariter ac elegantia plenis, quae ideo paullo accuratiorem requirunt contemplationem. Δι' ἣν αἰτίαν accurate respondet Hebraeorum כִּלְיָה. Hac formula ea, quae nunc in medium profert Apostolus, cum antecedentibus indiuulso nexu coniunguntur. Certissima nimirum illa, qua integritas haud fucatae, quae in Timotheo erat, Fidei ipsi nota atque perspecta fuit, persuasione semetipsum impulsus fatetur Apostolus ad perscribendam Epistolam; ut nimirum Timothei animus noua quasi alacritate, quam Paulli admonitiones excitarent incensus, eo maiori industria omne studium omnemque operam iis impenderet quibus cimelium tanti ponderis conseruari posset. Ἀναμνήσκω itidem sedulam sollicitamque rei commemorationem exprimit; ceu id ex aliis Sacri Codicis locis, vbi eadem vox vsurpatur, certissime liquet, v. c. Hebr. X, 32. prouti etiam vox ἀνάμνησις a Seruatore ipso adhibita fuit, cum in institutione Sacrae Coenae frequentem sanctissimi huius Epuli usum et cum hoc coniunctam gratam mortis suae recordationem Discipulis suis commendaret. Luc. XXII, 19. Ἀναζωπυρεῖν) Eleganti prorsus metaphora vocabulum hoc insignem animi ardorem, quo quis rei cuidam vel recuperandae vel conseruandae vel denique augendae sedulam nauat operum, denotat; ideoque non immerito numero verborum, quae in Sacris Literis deprehenduntur, significanter ornateque compositorum 1) ab ANTONIO BLACKWALLO adscribitur. Proprii enim ac natiui significatus vi denotat: ignem sopitum ac fere exstinctum omni conatu denuo suscitare, ut reardeat

1) In Critica Sacra Noui Testamenti Tom. I. Part. II. c. II. §. 4. in nota subiecta, 9. pag. 196. versionis latinæ S. R. WOLLII.

reardefcat ac in nouas erumpat flammās. Ceterum τοῖς ἀπαξ λεγομένοις Noui Foederis annumeratur. In Versione autem LXX. interpretum eadem voce gaudium, quo Iacobi animus laeto de rebus Iosephi Filii adhuc superstitis nuncio audito reficiebatur, innuitur, vbi verba Textus Hebraici (Gen. XLV, 27.) יִחְיֶה יִחְיֶה יַעֲקֹב ita exprimuntur: καὶ ἀνεζωπύρησε τὸ πνεῦμα Ἰακώβ. Vocabulo Platonico Apostolum hic vsum fuisse, plurimi adserere satagunt interpretum. Et sic etiam aliis profanis Auctoribus vsum huius vocis Metaphoricum familiarem esse, multa confirmant exempla. Sic DIONYSIVS HALICARNASSENSIS, Antiq. Lib. VIII. prudentes Reipublicae Moderatores αἰεὶ τινὰς ἐκ τῶν ἀλλοεθνῶν ἀναζωπυρεῖν ἐχθρας adfirmat. *m*) τὸ χάρισμα τῆς Θεᾶς.) Hoc nomine in Sacris Litteris generatim quidem non solum omnia dona spiritualia, quibus summi Numinis Gratia digna militantis his in terris Ecclesiae exornat membra, et quorum vfu legitimo tum suae salutis prospicere, tum aliorum commodis inferuire possunt; sed etiam futuri saeculi praemia, quae triumphantium coetum expectant, insigniri solent: interim tamen hic tantummodo ea intelligenda sunt dona, quae ministro Ecclesiae ob muneris, quo fungitur, dignitatem atque praestantiam imprimis sunt necessaria, v. c. docendi, oraculorum Verbi Diuini sensum eruendi, aliosque ad vitam sanctissima Christianorum Religione dignam exhortandi; imo et linguarum, quippe quae ad Euangelistae munus, quo ornatus erat Timotheus, rite obeundum praesertim requirebantur. *o* ἐστὶν ἐν σοὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μου.) *Quod in te est, quod aliquando accepisti et nunc quoque possides, per impositionem manuum mearum.* Ad ordinationem, qua ad munus Ecclesiasticum solemni ritu inauguratus fuerat Timotheus, absque dubio respicit Apostolus, quippe quae precibus manuumque impositione efficiebatur. Ceterum hunc manuum impositionis ritum, qui nunc quoque in Ecclesia obtinet, libertati Christianae debere originem, non necessitate quadam absoluta obseruari, multo minus autem symboli Sacramentalis habere rationem, (quod Pontificii nobis obtrudere conantur); neminem latebit, qui Sacrarum Litterarum non penitus ignarus est. Nullibi enim prorsus legitur Seruatoris mandatum, quo absoluta ritus huius necessitas iniungeretur. Frequentem huius Caerimoniae vsum iam inter Israelitas in oeconomia Mosaica fuisse, ex Tabulis Veteris Pacti luculentissime adparet, cum non solum Leuitas ad Munus sacrum per manuum impositionem consecratos fuisse constet ex Num. VIII, 10. verum etiam iis, qui aliis in republica maximi momenti dignitatibus atque muneribus praeficiebantur,

m) Plura ex profanis Auctoribus loca adlegat. cl. 10. CHR. WOLFIVS in Curis Philologicis et Criticis ad h. l.

bantur, eiusmodi ritu Sparta sua demandata fuerit, prouti id confirmat Iosuae Exemplum Num. XVII, 18. Ista deinde *Χειροθεσία* ex Synagoga Iudaica, quippe quae eodem ritu *מִכְוָּה* adpellato Doctores suos solemniter constituit atque declaravit, in CHRISTI transiit Ecclesiam ab ipsis Apostolis pro libertate sua adoptata. Hanc vero praecipuam Euangelii Praecones precatione manuumque impositione ordinandi potestatem soli Episcopo exclusis Presbyteris aliisque Verbi Diuini ministris vindicandam esse, ex hoc Paullino effato euincere temere ac frustraneo prorsus conatu adlaborant, qui in Verba Tridentini Concilii iurant. Licet enim hic *suarum* manuum impositione Timotheum *Χειροποιήσας* accepisse adfirmet diuus Paullus, haudquaquam tamen alios excludit Ecclesiae inseruientes *συνεργούς*, Presbyterorum nomine in Sacris Paginis notatos, id quod ex n) 1 Tim. IV, 14. certissime liquet, vbi, si sensum verborum spectes, Apostolus in eodem versatur argumento, et Timotheo dona Gratiae Diuinae concessa *μετὰ ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῆς Πρεσβυτερίας* disertis fatetur verbis. Quo largiori itaque donorum et administrantium et sanctificantium modo instructus erat Timotheus: eo maiori opus erat circumspectione, ne forsan sua culpa tanta excideret Gratia, eaque amitteret, quae eius fidei ac curae erant demandata; eo maiori cum industria adhibenda erant media, quae huc inprimis faciebant, preces nimirum, saepius repetita veritatum, quas Sacrae Litterae proponunt, meditatio, vitae sanctitatis studium; quibus omnibus Dona ista, quae a Diuina proficiscuntur Gratia assiduo et constanti labore poterant *ἀναζωπυρεῖσθαι*. Quanquam enim haecenus continuis laboribus et summa alacritate ea, quae Muneris requirebat ratio, semper exsecutus manifesta pietatis ac Fidei ediderat documenta Timotheus, ita, vt etiam illius recordatio incredibili prorsus Paulli animum permulceret laetitia; tristissimis tamen temporum, quae imminebant, fatis ac friuolis Christianae rei hostium insultibus permotus Vir Diuinus necessarium duxit, eidem denuo adhortationum admouere stimulos eumque excitare, vt tot infirmitatibus, tot periculis, tot aduersis rerum vicissitudinibus obnoxius eo maiori prudentia rebus suis prospiceret, ne a veritatis pariter ac sanctitatis, qua haecenus strenue inceserat, vnquam defleceret via; vt potius omni integritate munus sibi demandatum gerere pergeret, ac Gratiae Diuinae virtute corroboratus omnibus, quae animum frangere ac perturbare possent, calamitatibus semetipsum longe superio-

n) Cf. GROTIUS ad locum adlegatum, qui etiam non solum testimonio Auctoris Constitutionum Apostolicarum, sed et ex consuetudine Ecclesiae Africanæ, potestatem ordinandi Euangelii ministros Presbyteris cum Episcopo communem fuisse in antiqua Ecclesia, solide euincit.

periolem praestaret, constantem Veritatis testem, optimique propositi tenacem virum.

Instituto itaque exposito iam subiungit argumentum peculiare, quo negotii huius necessitatem aequae ac dignitatem commendare, ac simul adhortationibus ad sensum Timothei conciliare studet, desumptum a praestantia donorum, quibus Summi Numinis Gratia Verbi Divini Ministros instruit, et ad munera rite administranda satis idoneos efficit. Com. 7. *Ὁν γὰρ ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεὸς κ. τ. λ. ἡμῖν*) *Nobis*, Mysteriorum nimirum DEI dispensationibus. Et si enim cuncta illa dona, quae in hoc commate commemorantur, omnibus fidelibus etiam iis, qui doctorum haud funguntur munere, plurima Sacri Codicis effata tribuunt: peculiarem tamen Doctorum Ecclesiae rationem hic haberi, ipse Epistolae scopus ac verborum συνάφεια docent. Cum enim praecedenti commate genuinum illorum Gratiae Divinae donorum, quae per χειροθεσίαν acceperat Timotheus, usum commendauerit, nec non officia idonei atque prudentis pastoris explicare pro scopo habeat: omni fere vacat dubio, Apostolum hic quoque in eo versari argumento, in quo totius rei, quam haec Epistola pertrahat, vertitur cardo. Δειλίας) *Timiditatis*, non *timoris*, uti Vulgatus minus accurate exposuit. Δειλία enim ex nativi valoris potestate est turpis ignavia, qua quis ingruente quodam periculo terga vertit, datamque fidem frangens Spartae sibi demandatae partes rite explere detrectat. Quam detestabilis autem huius vitii sit facies, quantaque pariat detrimenta; vel exinde luculenter patet, quod Apoc. XXI, 8. δειλοὶ diris aeternorum cruciatuum addicantur suppliciis. Sic etiam profani auctores δειλῶν nomine generatim improbos homines intelligere solent. Ita v. c. Theognis canit Sentent. v. 57. 58.

Καὶ νῦν εἰς ἀγαθοὶ, πολυπαῖδες, οἱ δὲ πρὶν ἐσθλοὶ

νῦν δειλοὶ,

Et v. 949. 950.

Δειλὸς δ' εὖ ἔρδοντι δόω κακὰ. τῶν τε γὰρ αὐτῆ
Χηρώσει πολλῶν, καὶ χάρις ἐδεμῖα.

Ἀλλὰ δυνάμει) Accurate responder haec vox Hebraeorum מַחְזָקָה eandem rem denotanti Mich. I, 8. Designat nimirum peculiare illud SPIRITVS SANCTI δυνάμει ἐξ ὕψους (Luc. XXIV, 49.) donum, quo praesertim Ecclesiae Ministri exornantur, ut non solum summa mentis alacritate Doctrinam de CHRISTO propagare, aliisque hominibus pro muneris sui ratione tradere adlaborent, verum etiam nullis calamitatum commoti procellis, nullo persecutionum aestu territi ad dura quaevis ob Veritatis testimonium aequo

aequo constantique animo perferenda vbique sese exhibeant promptos paratosque. *Καὶ ἀγάπης*) *Et amoris*, quem omnium reliquarum virtutum, quas Diuinae inculcant Leges, fontem Sacrae vtriusque Foederis perhibent Paginae. Generatim enim Apostolus hoc loco per amorem intelligit illam voluntatis regenitorum gratiosa Spiritus Diuini inhabitatione sanctificatae propensionem, qua et Deum ἐξ ὅλης τῆς καρδίας καὶ ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος (Luc. X, 27.) amplectuntur ac in contemplatione perfectionum ipsius penitus acquiescere student; et aliorum hominum, praecipue vnus Fidei normae addictorum saluti inseruire omnibus contendunt viribus. Virtutem hanc inprimis Diuinorum Consiliorum interpreti perquam necessariam esse ad rite exsequenda ea, quae muneris sacri exigit ratio, exinde luculenter adparet; quod non solum vita, quae sanctitatis fragrat odore, aliis lucem praeferre, et doctrinas suas, quibus aliorum mentes imbuit, moribus quoque exprimere debet, sed quia etiam persecutionum aestu feruente sic eo fortiori laetiorique animo hostium insultibus obuiam procedere potest *τελείας ἀγάπης* omnem prorsus timorem ex piorum mentibus proscribentis ac euicientis (I Ioh. IV, 18.) virtute corroboratus. *Καὶ σωφροσύνῃ*) *Et castigationis vel institutionis*; non autem *Sobrietatis* (quae Graecis *σωφροσύνη* est); vti minus accurate vertit Vulgatus. *Verbale enim Nomen est ἀπὸ τῆς σωφρονίζειν, sapientem seu sobrium aliquem efficere* (uti legitur Tit. II, 4.) descendens. Et huic interpretationi fauet Syrus, qui legit ܠܠܩܠܠܝܬܐ quae vox ex Coniugatione Aphel radice ܠܩܠܠ deriuanda est, cuius infinitiuus ܠܩܠܠ Rom. XV, 14. τὸ νῆθετεῖν, quo Textus Graecus utitur, exprimit. Optime etiam ad scopum totius sermonis quadrat ista vocis huius expositio, cum praecipuum, quod idoneo Ecclesiae Pastori incumbit, negotium eo redeat, vt aliis ingentes illos coelestis Sapientiae recludat thesauros; eos, qui veritati vel adsensum denegant, vel saltem vita scelerum sordibus contaminata obluantur, reprehendat, illos vero, qui adhortationibus Doctorum suorum faciles praebent aures, instruat, ipsisque ea, quae olim didicere, saepius in memoriam reuocet. Quae omnia si rite peragere velit Ecclesiae Minister, omni ignauiae ac timiditati nuncium mittere, ex aduerso autem virtute Diuina se ipsum communire, et perfecti amoris studio deditus ipsius Seruatoris Optimi Maximi eiusque legatorum insistere vestigiis tenetur. Si praeterea totius huius commatis Sensem accuratius perpendas, omnia, quae hic proferuntur, cum iis plane consentiunt, quibus Rom. VIII, 15. idem Paullus praestantiam Donorum Gratiae Diuinae exponit. Quod enim ibi

πνεῦμα δειλίας εἰς φόβον, hic πνεῦμα δειλίας vocatur; huic vero opponitur πνεῦμα δυνάμεως καὶ ἀγάπης καὶ σωφρονισμῶ, cum in loco iam excitato *υἰοθεσίας* nomine brevius eadem comprehendantur praerogativae. Unde etiam constat, πνεύματος nomine hic non designari motum tantummodo quendam a SPIRITU SANCTO in mente fidelium excitatum, quo ad virtutes istas feruntur. Ipse potius SPIRITUS SANCTUS intelligendus est, qui non solum cuilibet regenito singulari ratione adstet, sed sigillatim pro temporum illorum ratione modo prorsus miraculoso super eos, qui muneribus praeficiebantur Ecclesiasticis, facta ab Apostolis manuum impositione, effundebatur; omnium istorum donorum, omnium, quibus eminere Viri Sancti, virtutum Fons atque Auctor. Spiritum enim *υἰοθεσίας* una cum Spiritu fidelium Testimonio suo confirmare, ipsos Filiorum DEI gaudere privilegiis, expresse adserit Apostolus Commate statim subsequenti 16. excitati capitis Epistolae ad Romanos; quam operationem ipsius SPIRITUS Divini gratiosam motui cuidam bono, quo agitantur fidelium mentes, tribuere absolum esset. Vt itaque Timotheus omnes, quas Epistola sistit, adhortationes obsequio exciperet, iisque morem gerere omnibus contenderet viribus: sapienti consilio Paullus ipsi ob oculos sistit praestantissimam Donorum, quae acceperat, indolem, quippe quae ipsi non permetteret imminente periculo metu ac ignavia torpere, partibusque muneris sibi demandati friuole se subtrahere; quae potius fidem atque constantiam omnibus calamitatibus atque periculis longe superiorem, perfectum amorem, qui nobile illud animi robur alit atque auget, et denique indefessum aliis puriora Religionis Christianae tradendi dogmata sollicitaque instructione ipsorum saluti prospiciendi studium ab iis requireret, qui Spiritu virtutis, amoris, ac institutionis erant instructi atque corroborati. Haec omnia, quibus instituti rationem exposuerat ac confirmauerat Apostolus, statim, iam excipiunt Officia peculiaria, quae Timotheo incumbabant ratione *calamitatum*, quae tum temporis Ecclesiae ministris dura quaevis minabantur. Agmen ducit constantia in afflictionibus. Hac vero (Com. 8.) ipsi praesertim injungebatur, ne ipsum pueret et Testimonii de CHRISTO et Pauli vinculis constricti: Μὴ γὰρ ἐπαισχυνησῇς κ.τ.λ. Ne itaque tibi ignominiosum ducas, veritatem Evangelii profiteri, tuoque confirmare testimonio; licet ludibriis irrisorum ac odio persecutorum expositum temetipsum conspicias. Ne ignominia aliisque, quae tibi forsitan imminet, vexationibus a fide atque constantia te auocari, et in eam abduci mentem patiaris, ut fidem datam frangas munerisque tui partes deseras. Τὸ μαρτύριον τοῦ Κυρίου ἡμῶν.) Euangelicam de CHRISTO Doctrinam, cujus professio Evangelistarum muneris

veri adligata erat, his verbis indicari, ex ipsis Sacris Noui Pacti Libris euidentissime patet. Sic enim I Corinth. I, 6. ubi Sanctorum CHRISTI Nomen profitentium coetum Corinthiacum omnium Verborum Diuinorum Doctrina satis instructum omnisque salutaris cognitionis thesauris abundantem atque excellentem depraedicauerat, felicissimi eiusmodi Ecclesiae status causam atque fundamentum commemorat, confirmatum apud Corinthios *Μαρτύριον τῷ Χριστῷ*; quo nomine nil aliud intelligi potest, quam verbum Euangelii. Quid enim homines omni veritatis salutaris cognitione sapientiaeque coelestis praeceptis imbuere potest, nisi saluberrima illa, quae omnem promissionum Diuinae Gratiae sistit complexum, ordinemque salutis patefacit eiusque efficacissima media offert atque suppeditat, Doctrina? Maius adhuc veritatis huic interpretationi addunt robur, quae Rom. I, 16. leguntur, et quibus eandem animi, quam Timotheo iniungit, sibimetipsi vindicant constantiam: *ἐκ ἐπαισχύνομαι τὸ Ἐυαγγέλιον τῷ Χριστῷ*; ubi *Εὐαγγέλιον τῷ Χριστῷ* expressis commemoratur verbis, quod praesenti oraculo *Μαρτύριον τῷ Κυρίῳ* adpellauerat Apostolus. Cum autem Vir a Diuino actus Spiritu CHRISTVM κατ' ἐξοχήν vocat τὸν Κύριον ἡμῶν; sine dubio ad veram Seruatoris Optimi Maximi Diuinitatem respicit; ex more reliquorum Sacrorum Noui Foederis Scriptorum, quippe qui, vt et LXX. interpretes, absolute voce *κύριος* utuntur, quotiescunque essentiale ac proprium DEI Nomen *יהוה* Graeco idiomate fuit exprimendum. Hinc quoque Euangelium CHRISTI in crucem acti, quod in locis jam excitatis *Μαρτυρίᾳ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν* seu *μαρτυρίᾳ τῷ Χριστῷ* nomine venit, alias expressis verbis *Μαρτύριον τῷ Θεῷ* (I Cor. II, 1.) adpellare non dubitat Diuus Paullus ab eodem Spiritu instructus, a quo Veteris Instrumenti Auctores ad scribendum impulsī *עדות יהוה*, verba nimirum Promissionum Diuinarum de gloria Regni Messiae, quae firmissimo veritatis nituntur fundamento, hominesque simplices ac rudes coelesti imbuunt sapientia, sanctis extulere praeconiis (Ps. XIX, 8.). Simili autem ratione animi fortitudo atque constantia Timotheo erat perquam necessaria, ne ipsum pueret Paulli in vincula coniecti. Hinc pergit Apostolus: *μηδὲ ἐμὲ τὸν δέσμιον αὐτῶν*. Vincitum CHRISTI seu propter CHRISTVM et professionem fidei se adpellat Apostolus, partim quia reliquorum instar Sanctissimi Seruatoris legatorum honori gloriaeque ducebat, ob veritatem tribulationes perpeti atque ignominiam, ac semetipsum praestare fidelem DEI seruum *διὰ δόξης καὶ ἀτιμίας* (2 Cor. VI, 4. 8.); partim, vt ipsi Timotheo eo maiorem instillaret fortitudinem atque laetitiam omnes superandi calamitates exemplo fatoque Doctoris sui corroborato. Hinc etiam excitandus ipsius erat animus ac muniendus aduersus leuitatem atque mollitiem, ne ni-

mirum peruersis aliorum exemplis, quorum infra Com. 15. fit mentio, sese abripi pateretur, ac Paullum, qui non flagitii cuiusdam iustas dabat poenas, sed cui solum veritatis studium aliorum odium conflauerat atque inuidiam, contemneret, eiusque consortium fugeret ac coram aliis diffiteretur; cum id non solum leuis animi fuisset nota, verum etiam ipsius *Μαρτυρίῃ τῆς Κυρίῃ*, cuius veritatem Paullus carceri inclusus strenue adferebat atque vindicabat, abnegationis luculentissimum indicium.

Vt autem perfecta in afflictionibus animi esset constantia; non solum abstinendum erat ab omni timiditate, qua captus Testimonium de CHRISTO ejurare fidemque Paulo datam deserere forsitan posset Timotheus; sed etiam omnibus eo eluctandum erat viribus, ut tribulationes, quae veritatis testes tum temporis premere solebant, fronte subiret serena, aequo ferret animo; id quod verba statim subsequencia innuunt *ἀλλὰ συγκακοπάθησον τῷ Εὐαγγελίῳ*. *Sed communia cum Evangelio perfer mala.* *Κακοπαθεῖν* ubi in Sacris Paginis occurrit, semper iniuriarum ac factorum sinistrorum perpeffionem vi originis suae indicat, licet nonnunquam etiam Historicis Graecis huius vocis usus sit familiaris, ubi de duris laboribus sermo est. Sic apud Johannem Xiphilinum in Epitome Dionis in vita Augusti molestos, quos bellum adfert, labores exprimit, ubi verba ita fluunt: *γενομένης δὲ τῆς εἰρήνης αὐτοῖς, τοσούτον οἱ παρόντες ὑφ' ἡδονῆς ἐξέκραγον, ὅτε καὶ τῷ πολέμῳ κακοπαθεῖντες, καὶ τῆς εἰρήνης ἰσχυρῶς ἐπιθυμῶντες, ὥς καὶ τὰ ὄρη συνηχῆσαι.* Accurate respondet vox haec hebraeorum *מַכְּ*, prouti etiam Alexandrini Interpretes illud vocabulum per *τὸ κακοπαθεῖν* plerumque exponunt. Sic Jonae IV, 10. *וַיִּבְרַח יוֹנָתָן מִן הַמֵּלֶכֶת* ab illis redduntur *ὑπὲρ ἧς γὰρ ἐκακοπάθησας*. Eximia Prosopopoeia his verbis uti Auctorem Diuinum bene omnino obseruauit GROTIUS, cum quo consentit PRICAEVS, qui ex hoc oraculo vberiore ac clariorem lucem adferri posse contendit iis, quae Philipp. I, 27. leguntur, verbis: *μὴ ψυχῇ συναθλῶντες τῇ πίσει τῆς Εὐαγγελίας*. Vtique haec interpretatio praefenda est illorum opinioni, qui vocem *συγκακοπαθεῖν* ad Paullum ipsum aliosque veritatis Diuinae testes referendam esse autumant, Apostolum nimirum id tantummodo Timotheo inculcare, ut causam Euangelii eadem patientia animique constantia, qua alii Seruatoris legati, confirmaret atque tueretur; ut praesertim vno eodemque tempore vna cum Paulo propter Euangelii de CHRISTO professionem in vincula coniecto publica iisdem sese offerre periculis, ipsique sic dignum passionum semetipsum praebere socium haud detrectaret. Verba enim ex *σὺν* composita semper commercium *obiecti* innuere solent, quod ipsis in *dandi casu* adiungitur. Et sic etiam a partibus huius expositionis versio

lat Syriaca: *ܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܪܝܡ ܕܡܪܝܡ* *¶ Sed perfer mala cum Evangelio.* Singularis itaque verborum istorum vis haec est: reputate cum, non hominum solummodo exemplis te ad patientiam atque constantiam invitari. Ipsa de Christo doctrina, quae Divinae Revelationis auctoritate nititur omni exceptione maiori, iisdem, quae te manent, premitur fatis aduersis. Prouti igitur huic a friuola obtrectatorum caterua fraudis atque mendacii dies perperam dicitur; prouti haec ab empactis innumeris cauillationum sarcasmis proscinditur, a falsis Doctoribus dolosis *Ψευδερμηνείας* artibus ad regendos ac exornandos delirantis ingenii foetus misere torquetur: ita et tu pro misera temporum nubilorum conditione mitiorem sortem ne quaeso tibi exposcas; sed potius ignominiae aliisque calamitatibus strenue occurre eum induens animum, qui dignum decet Euangelistam. Cum autem imbecilles mortalium humeri viribus tantummodo, quas suppeditat natura, suffulti tot tantarumque molestiarum ac aerumnarum onera ferre recusent: Timotheo in memoriam reuocat virtutem *DEI ἐν αἰσθηθείᾳ* Seruorum *CHRISTI τελειωμένην* (2 Cor. XII. 9.): *κατὰ δύναμιν Θεῶ*, quippe quae in fidelibus operatur, eorumque animos tot rebus aduersis fractos ac moerore confectos efficacissimo erigit solatio, largioremque ipsis virium modum concedit, ut omni hostium atque persecutorum vi doloque euadant superiores. Humanis itaque viribus, quae subeundis eiusmodi periculis haudquaquam sufficiunt, optime prospicientem *δύναμιν Θεῶ* celebrat Apostolus, qui commate antecedenti *πνεύματι δειλίας* opposuerat *πνεῦμα δυνάμεως*. His omnibus Auctor Diuinus breuem subiungit repetitionem totius Doctrinae Evangelii, Com. 9. et 10, quae bina commata arctissimo cohaerent nexu, ideoque minus accurate scissa deprehenduntur. Ob oculos nimirum Timotheo sistit Paullus vniuersam Gratiae Diuinae Oeconomiam, in qua manifestanda et explicanda omnis versatur Doctrina Evangelica, ut partim dignitas rei, cuius curam gerere ex muneris sui ratione debuit Timotheus, animo eius eo maiorem instillaret alacritatem molestiis ac calamitatibus vinci nesciam; partim commemoratio propensi in mortalium genus Fauoris Diuini spem firmam aleret, *DEUM*, qui tot tantisque beneficiis omnes homines amplecti non dedignatus fuerat, omni etiam tempore praesto fore iis, qui salutaris veritatis propagationi nauantes operam aliorum odium atque contemptum sibi attrahere non verentur. Ordine autem beneficia, quae oeconomia salutis exhibet, *DEI* miserorum hominum felicitatem et temporalem et aeternam serio quaerentis, exponuntur. Hinc ante omnia Recuperationis amissae salutis factae per *CHRISTVM* Mediatorem fit mentio; vbi Apostolus pergunt: *τὸ σῶσαι τοὺς ἡμᾶς*. *Saluantis nos.* Syrus legit *ܐܠܗܐ ܕܡܪܝܡ ܕܡܪܝܡ ܕܡܪܝܡ* *¶ Illius*
quis

qui viuificauit nos. Σώζειν seruare vel a periculo quouis vindicare significat; id, quod et sacrorum et profanorum scriptorum confirmat auctoritas. Nonnunquam etiam in iudicio causam alicuius tueri, reumque absolvere. Sic Graecorum olim calculus albus, quo reus in libertatem a iudicibus adferebatur, Ψῆφος σώσσει vocabatur. o Hic autem vox ista, vti in plurimis Sacrarum Litterarum Oraculis, totum complectitur Redemptionis Opus, quo CHRISTVS Θεάνθρωπος praestito infiniti pretii λύτρω pro hominibus nunquam finiendis cruciatibus destinatis poenas peccatorum omnium luit, iisque salutem amissam restituit omnibus impertiendam, qui oblata salutis media admittunt ac saluberrima Diuinae Gratiae Consilia effrenata atque morosa non respuunt contumacia. Patri vero saluationis opus tribuitur, tanquam aeterni pacis de recuperanda hominum salute Consilii Auctori, prouti etiam in Sacris Paginis ob eandem nobis sistitur rationem καταλλάσσων κόσμον ἑαυτῷ (2 Cor. V, 19.)

Acquisitionem salutis aliud excipit beneficium DEI hominum felicitati optime prouidentis: acquisitae salutis manifestatio et adplicatio per vocationem: Καὶ καλέσαντος κλήσει ἁγία. Καὶ omnino hic voces copulat; non autem explicat, modum indicans, quo homines a vitiis Diuino Auxilio fuerint liberati, vti vult GROTIUS neruose a CALOVIO ad h. l. ideo reprehensus. Vocationem autem directam, quae fit per Verbum Euangelii, commemorat Apostolus, qua Deus hominibus non solum *externe* voluntatem suam gratiosam eamque seriam declarat, salutisque ordinem atque media patefacit atque offert; verum etiam *interne* illorum animos Diuina, quam Verbum Diuinum secum coniunctam habet, vi efficacissime mouet atque trahit, et ad Regnum tum Gratiae tum Glorae benignis ipsos inuitat compellationibus. Sancta autem vocatione homines vocari, eo monet consilio vir Diuino adflatus Spiritu, vt Timotheus sancta mentis attentione et admiratione respiciat cum ad eiusdem *Auctorem*, Deum ipsum, ens omnium eminentissimum, vt reliquis perfectionibus, ita et sanctitate; quam Essentiae Diuinae adfectionem apprime mentis humanae meditationi commendant sancti DEI homines, cum de maximo illo Vocationis beneficio verba faciunt (cf. 1 Petr. I, 15, 16.); tum ad salutare illius *medium*, DEI ipsius Verbum, γραφῶν ἁγίων nomine ipso SPIRITVS SANCTI testimonio ornatum (Rom. I, 2.); tum denique ad eiusdem *finem*, vt nimirum homines Gratiae vocanti obsequium praestantes euadant ἕθνος ἅγιον (1 Petr. II, 9.) κλητοὶ ἅγιοι, morum castitate vitaeque sanctitate ab impuris segregati, eaque incedentes via, qua exopta-

o) Cf. IOHANNIS PHILIPPI PFEIFFERI Antiquit. Graec. Gentil. Lib. II. Cap. XXI. p. m. 209.

exoptatus tandem pateat ingressus εἰς τὰ ἁγία ἁγίων. His declaratis atque expositis Apostolus fundamentum et Saluationis et Vocationis, seu eiusdem causam impulsivam subiungit, ubi ante omnia opera, quae hominum iudicio censentur bona, hic in censum haud quaquam venire, monet Apostolus: κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν. κατὰ hic vertendum est propter accurateque respondet particulae ἐξ (Eph. II, 9. Tit. III, 9.) ubi Paullus ex operibus homines saluari aperte negat. Nulla enim prorsus ratione DEVS operum humanorum praestantia adduci potuit, ut miseris, qui salutis iacturam fecerant, hominibus succurrere decerneret, propensamque hanc suam voluntatem exponeret; cum praesertim ante vocationem nihil prorsus in hominibus Fide in CHRISTVM saluifica destitutis deprehendi queat, quod ipsis Gratiā conciliaret, quia sine Fide Deo placere penitus est impossibile. (Hebr. XI, 6.) Operibus itaque hominum nihil plane ad salutis recuperandae negotium conferentibus opponitur gratiosa DEI Voluntas, qua miseris mortalibus internecioni sua culpa datis opem ferre, eosque, quos constanti fiducia oblata salutis media amplexaturos praevidit, salutis aeternae participes reddere decrevit. Hinc vir diuinus pergit: ἀλλὰ κατ' ἰδίαν πρόθεσιν. Propriam DEI voluntatem commemorat, ut eo magis eneruet ac euertat omnem, quam operibus suis nimio sui ipsius amoris studio occupati vindicare semper conati fuerunt complures homines, dignitatem. Perperam autem in numerum operum illorum, quae a Causis salutis penitus excluduntur, fidem, qua Seruatoris adprehenditur meritum, saluificam refert EDVARDVS LEIGHIVS p) non propter praescientiam et fidei et operum seruari homines contendens, ac absoluto praedestinationis decreto, quod, etsi in Perfectiones Diuinas iniurium, omnibus tamen viribus tueri adlaborant, quotquot Caluini castra sequuntur, ex hoc diui Paulli effato patrocinium frustraneo quaerens conatu. Ast quam misere illud detorqueatur ac in alienum prorsus, eumque sanae Verbi Diuini Doctrinae maxime contrarium, rapiatur sensum, satis luculenter cuilibet adparebit. Verba ipsa textus sacri attento perlustranti oculo, quoniam non ad Praedestinationem sed ad Vocationem potius spectant ea, quae Seruatoris legatus hic in medium profert. Praeterea quoque magnum illud, quod fidem atque opera hominum intercedit, discrimen, et quod viri Θεόπνευστοι saepius urgent, ubi operibus expressis verbis fidem opponunt (e. g. Eph. II, 8. 9.) ne minimam quidem veritatis speciem huic interpretationi relinquit. Absolutum autem eiusmodi praedestinationis decretum, quo sine intuitu fidei finalis DEVM quosdam ad salutem aeternam elegisse, Caluiniani confingunt, non solum manifestis Sacri

Codi-

p) In Annotationibus in Nouum Testamentum ad h. l. p. 620. versionis Lat.

Codicis refellitur effatis (cf. Rom. VIII, 29.); verum etiam a multis q) Theologorum nostratium profligatum fuit, ut eiusmodi superfodere queamus labori. *Καὶ χάριν---αἰώνιον*). His verbis vberius exponit atque declarat vir sanctus *τὴν πρόθεσιν Θεοῦ*, cuius antea mentionem fecerat. Propositum enim illud DEI, quo homines ab aeternis, in quos semetipsos praecipites dederant, malis, liberare constituit, ex mera summi Numinis profluxit Gratia, qua ab omni saeculo ob meritum CHRISTI Mediatoris infiniti pretii miserum mortalium genus complexus fuit. Operam frustra consumunt Romanensium errorum propugnatores, qui, dum lubrico ac ficulneo operum humanorum fundamento superstruere volunt hominum iustificationem ac saluationem, habitum quendam gratiae charitatisque infusum causam iustificationis constituentes, et his Apostoli verbis pro exornanda sua erronea hypothese vim inferre non dubitant, Gratia Diuina hic non propensum mereque gratuitum DEI fauorem, sed effectum quendam Gratiae Diuinae, iustitiam nimirum inhaerentem designari, nimis audacter adserentes; fatis tamen iamiam ab ipso Paulo refutati, qui *Χάριτι* omnium prorsus operum in iustificatione hominum excludi atque proscribi respectum, disertis monet verbis Rom. XI, 6. r) Licet autem huius Diuinae Gratiae cimelii homines successu temporis in lucem editi tempore etiam certo reddantur participes, quando nimirum ipsis vocationis Diuinae beneficio illud et offertur, et, si oblatum malitiose non respuunt, vere quoque confertur: respectu tamen DEI gratiosam pacis ac redemptionis hominum Consilium ante omnia decernentis atque confirmantis saecula, ab aeterno etiam humano generi vere data fuit *Χάρις σωτήριος*, quia res etiam futuras distinctissima cognitione sine ullo temporis progressu vno actu tanquam praesentes sibi repraesentat intellectus Diuinus. Iusta itaque reprehensione notandus est GROTIUS, qui a multis tantummodo saeculis gratiosum hoc DEI propositum factum esse inconsulte adserere non dubitat. *Χρόνων αἰώνιον* enim nomine designatur magna saeculorum periodus, quam a primis mundi incunabulis tempus absoluit. Cum vero ante illam aetatem nullum prorsus extiterit tempus: Decreto gratuito eoque aeterno Gratiam DEI ob CHRISTVM humano generi destinatam concessamque fuisse Seruatoris docet legatus, qui electionem fidelium habito etiam ad Seruatorem respectu *πρὸ καταβολῆς κόσμου* factam adserit Eph. I, 4. Hanc Diuinam Gratiam ante tempora saecularia per aeternum

q) Cf. imprimis ex multis B. SCHERZERVS in Collegio Anti-Caluiniano p. 203 seqq.

r) Cf. B. BVDDEVS in Institutionibus Theologiae Dogmaticae Lib. IV. Cap. IV. §. VII. p. m. 99. vbi simul in Nota subiecta Oraculum illud ab aduersariorum *ψευδερμείᾳ* neruose vindicatur.

num liberumque DEI decretum destinatum, iam in tempore mortalibus perfectissime reuelatum, ubi aeternus DEI FILIVS, humani generis Sponsor atque Seruator, *σὰρξ γεγόμενος* (Joh. I, 14) aeternum Pacis Consilium exsecutus Redemptionis ac Reconciliationis Operi imposuit fastigium, Apostolus sistit Comm. 10. *Φανερωθεῖσαν δὲ κ. τ. λ. διὰ τῆς εὐαγγελίης*. Vocula δὲ meram *copulandi* vim habet, uti et saepius in Noui Instrumenti libris, e. g. Rom. VI, 18. id quod etiam Syriaca versio declarat: *Δ. Δ. Δ. 10*. Hanc vero manifestationem ab Apostolo hic *πρὸς τὴν χάριν* potius, non autem *πρὸς τὴν πρόθεσιν* referri, ex ipso verborum nexu liquet. *Praedicatum* enim *Φανερωθεῖσαν* ad idem, ad quod *δοθεῖσαν* commate praecedenti, pertinet subiectum. Cum autem parum commode dici queat; DEVM hominibus *πρόθεσιν* (*propositum*) dedisse, quod vero in Gratiam Summi Numinis bene quadrat: *praedicatum δοθεῖσαν* ad *χάριν* tantummodo respicit, id quod etiam articulus (*τὴν*) inter *subiectum* et *praedicatum* collocatus significanter confirmat. Licet autem statim post primorum lapsum parentum hominibus Gratiam suam, qua desperatis ipsorum vulneribus adhibere secum constituerat medicinam, aperte declarauerit certissimisque promissionibus satis firmauerit DEVS, hasque promissiones omnibus temporum Veteris Testamenti periodis saepius iteratas per nouas semper determinationes maiori ac vberiori collustrauerit lumine; clarissima tamen omnibusque numeris absoluta amoris, quo mortalium genus complexus fuit DEVS, manifestatio felicissimae illi reseruata fuit aetati, qua deperdita salus a CHRISTO Seruatore passione ac morte sua vere reparata, et mortalium genus DEO reconciliatum fuit, ipsaque haec salus iam non amplius typorum inuolucris obiecta, sed *μετὰ παρρησίας* hominibus annuntiatur, et Messias non mittendus sed missus, et sacrificium pro peccatis expiatorium non demum consummandum, sed iamiam consummatum ob oculos sistitur (cf. I Ioh. IV, 9.) *ἐπιφανεῖας*. Minus accurate a Vulgato exprimitur: *per illuminationem*. Vox enim illa in Sacris Litteris designat Aduentum CHRISTI vel primum ad praestandum *λύτρον* pro hominum delictis, vel secundum ad iudicium mundi extremum in die nouissimo. *ἐνανθρώπησις* CHRISTI hoc loco indicatur, qua aeternus DEI FILIVS assumpta et cum Diuina Natura indissolubili vnionis personalis vinculo coniuncta humana natura mortalium oculis sese conspiciendum praebuit, sicque *ἡ χάρις τῆς Θεῆς ἡ σωτήριος* omnibus adparuit hominibus (Tit. II, 11.) Rationem autem, qua Gratia Summi Numinis in aduentu CHRISTI clarissima refulgens luce mundo adparuerit, ac FILIVS DEI *ἐνσαρκος* sese *σωτήρα* ab

omnibus, quae homines premebant, malis eosdem liberaturum ac ad aeternam beatitudinem perduciturum praestitit, exponit Vir Diuinus verbis statim subsequenter: *καταργήσαντος μὲν κ. τ. λ.* Particulae *μὲν* et *δὲ* sibi respondentes *distributionem* quandam hic indicant, Prouti Latinorum *cum* et *tum*. *καταργεῖν* idem exprimit, quod *ἀεργὸν ποιεῖν irritum reddere, cessare aliquid facere*, vel quoad eius substantiam vel qua eius vim et efficaciam, quae vtrique vocis significatio Scriptoribus Sacris vsitata est. *Θανάτης* autem nomine cum in Sacris Litteris non solum mors naturalis, verum etiam peccatum et originis et actuale, seu mors spiritualis, nec non infernalium suppliciorum cruciatus, seu mors aeterna, designantur: omnia haec simul sumpta hic intelligenda sunt, ideoque vox *Θάνατος* in hoc Sacro Oraculo vocibus praegnantibus annumerari meretur, quia omnia haec mala e medio sustulit satisfactione sua (de qua hic sermo est) Seruator Optimus Maximus. Ceslare autem fecit mortem Christus qua tristissimos aequae ac perniciosissimos eius effectus, vbi culpam ac reatum labis originalis sustulit, illamque eneruauit dominioque suo priuauit ita, ut quamuis adsit; tamen non obsit, nisi homo libertatem restauratam adspiciatur atque peccatorum sub iugum sese mitti patiatur; vbi porro morti naturali omnem piis et damnum inferendi et terrores iniiciendi vim ita ademit, vt ipsis potius sit transitus ad meliorem eamque perpetuo duraturam vitam; vbi quoque a mortis aeternae supplicio omnes liberat, qui modo Gratiae salutisque media oblata morose non respuunt, ac in medias infernalis ignis sese immittunt flammis; vbi denique infernalem genium τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τῷ Θανάτι (Hebr. II, 14.) potestate exuit, qua imperio suo miseros subiecerat mortales. *καταργῆσαι τὸν Θάνατον* itaque accurate respondet phrasi, qua Veteris Pacti Tabulae saluberrimum Officii Messiani effectum describunt בלע המות לנצח (Jes. XXV, 8.) ac vniuersum Redemptionis Opus sistit, quo non solum a quouis malo immunes reddidit Sanctissimus Seruator homines, verum etiam iisdem vitam omniumque bonorum acquisiuit abundantiam. Seruatorem porro omnium hominum sese praestitit CHRISTVS non tantum salutem recuperando, verum etiam eandem restitutam mortalibus manifestando ac adplicando, id quod verbis Apostolus subsequenter docet: *φωτίσαντος δὲ κ. τ. λ.* *φωτίζειν* in lucem proferre, manifestare, non autem illuminare, quo verbo Vulgatus minus apte vtitur. SVIDAE dicitur εἰς Φῶς ἄγειν. Reuelationis enim ac promulgationis Gratiae Diuinae per Christi meritum partae mentionem hic Paullum facere ex verbis, quae in fine commatis mox subiunguntur διὰ τῷ Εὐαγγελίῳ satis elucet. Nonnulli quidem interpretum verba

διὰ τῶ εὐαγγελίῳ cum verbis, quae comitate praecedenti 9. leguntur: καὶ καλέσαντος κλήσει ἀγία cohaerere putarunt; iis, quae interfunt, parenthesi inclusis, sicque per τὸ φωτίζειν acquisitionem salutis intelligunt. Ast quoniam omnimoda mortis abolitio vitae restitutionem simul inuoluit; hanc interpretationem adoptare dubito, cum praesertim viri Θεόπνευστοι hac voce solummodo vti fuerint, ubi vel de patefactione Euangelii, vel de manifestatione absconditarum actionum humanarum, quae tenebris obseptae hominum latuerunt cognitionem, vel de illuminatione intellectus humani, qui ignorantiae caligine obductus Diuinae reuelationis veritates sine peculiari Spiritus Diuini ope non adsequi potest, sermo est. Et huic expositioni vox, qua Syrus utitur, fauet: *Q* ostendit. Ζωὴ hic denotat vitam spiritualem, qua regeneriti iam his in terris serena animi tranquillitate omnibusque Regni Gratiae deliciis fruuntur, qui vocabuli huius vsus familiaris est viris, qui Sacras exarant Litteras. Sic Ioh. X, 11. Ζωὴ καὶ περισσόον idem, quod hic ζῶν καὶ ἀφθαρσία dicitur. Ἀφθαρσία idem, quod Petrus (1 Ep. I, 4.) κληρονομίαν ἀφθαρτον adpellauit, aeternae gloriae vitam omnis finis omnisque corruptionis penitus expertem, designat. Vtramque hanc vitam Seruatoris morte partam Doctrina de CHRISTO Redemptore hominibus patefacit ac offert. Ceterum violatae et veritatis et praecipue dignitatis Codicis Veteris Instrumenti dies merito dicendus est ἑκδοτικό, qui in obseruationibus ad hunc locum omnia, quae de immortalitate animi humani ante CHRISTVM natum cum inter Iudaeos tum inter gentiles dicta sunt, aut obscuritate aut ambiguitate laborasse, adserere non erubuit. Complures enim philosophorum gentilium de anima humana corrumpi ac dissolui prorsus nescia egregia multa docuisse, ex illorum, quae ad nostram peruenerunt aetatem, scriptis elucescit, (s) quorum testimonia hic fusius enarrare praesentis non fert scopi ratio. In Libris autem Veteris Pacti doctrinam de immortalitate animarum clarissima collustratam luce certissimisque firmatam fuisse argumentis, neminem fugiet, qui auctorum θεόπνευστων perlustrationi sedulam attentam animi impendit operam cf. inprimis Cohel. XII, 7. Jes. LXVI. 24. Ps. XLII, 3. etc. Pro- missionibus Diuinis omni exceptione maioribus fidelium spem, quae praemia vitae aeternae sibi pollicebantur, firmissimam iam tum temporis innixam fuisse, ex omnibus fere Veteris Instrumenti paginis luculenter adparet. Cum autem Apostolus CHRISTVM per Euangelium manifestasse ζῶν καὶ ἀφθαρσίαν adfirmat: omne eius consilium eo redit, verbum Euangelii in eo versari negotio, vt hominibus salutem et temporalem et aeternam per CHRI-

s) Cf. inprimis ex multis aliis Cicero de Senectute cap. 20-23.

strum non amplius expectandum, sed iamiam missum, praestito perpetui valoris *λύτρω*, reparatam proponat atque offerat. Qui haecenus Timotheo beneficia DEI hominum saluti optime prouidentis, ipsiusque Gratiam, quam unigeniti ac aeterni Filii *ἐνανθρώπησις* luculentissime declarauit, ea mente in memoriam reuocauerat, Paullus; ut his omnibus corroboratus eo fortiori animo quibusuis calamitatibus occurreret ac constantia et patientia ignominias ac persecutiones, quae veritatis confessores tum temporis vexabant, perferret: iam eundem sui exempli praestantia ad obsequium excitare contendit Com. II. et 12. Hinc ante omnia vocationem ad officium, quo sanctus in Ecclesia Euangelii promulgationi sedulam nauabat operam, commemorat: *Εἰς ὃ ἐτέθην κ. τ. λ.* *Eis finem* hoc loco indicat; *in quod*, non autem: *in quo*, uti Vulgatus minus recte vertit. Plerumque scriptores Spiritu Diuino adflati verbo *τιθεσθαι* utuntur, ubi de constitutione Ecclesiae ministrorum sermo est. Sic de Episcopis occurrit Act. XX, 28. *Τιθεσθαι* nimirum *εἰς Ἐυαγγέλιον* eadem hoc loco gaudet potestate, qua *τὸ ἀφορίζεσθαι εἰς Ἐυαγγέλιον* Θεῷ Rom. I, 1. *destinari, separari* decreto peculiari Diuino ad munus Apostoli obeundum. *Κήρυξ Praeco*, Diuinae voluntatis interpretibus et Veteris et Noui Foederis nomen illud vindicant Sacrae Paginae. Sic Noachus *δικαιοσύνης κήρυξ* adpellatur 2 Petr. II, 5. Graecis aequae ac Romanis olim *κήρυκες* siue praecones in plerumque erant legati, quibus vel in foederum pangendorum vel pacis componendae negotio aut aliis quibuscunque demum secundis laetisque rebus uti solebant. Hinc inter Graecos in censum veniunt *πρεσβυταὶ, σπονδοφόροι καὶ κήρυκες* &c.) Sic HERODIANVS, Histor. Lib. VIII. ubi de publico atque solempni, quod Romae excitauerat interitus Maximini, gaudio facit verba, legatorum atque praeconum laureis exornatorum facit mentionem: *Ἐς τὰ ἐθνη ἄγγελοι καὶ κήρυκες διαφνηφόροι διεπέμποντο.* Egregie igitur vocis huius potestas describendo legatorum DEI ministerio interuit: quippe qui laetissimum exoptatissimumque pacis atque Gratiae per CHRISTVM restitutae afflictis hominibus adferunt nuncium. *Καὶ ἀπόστολος*) Muneris apostolici rationem breuibus iamiam exposui ad com. huius capituli I. *Καὶ διδάσκαλος ἐθνῶν*) Doctorem gentium semetipsum vocat Paullus, ut munus, cui peculiari Seruatoris decreto destinatus fuit tanquam *σκεῦος ἐκλογῆς* (Act. IX, 15. XIII, 2. XXII, 21.) indicaret. Vox *ἐθνῶν* in quibusdam codicibus desideratur, unde MILLIUS in prolegomenis eam ex priori Epistola cap. II, 7. huc translata esse suspicatur. Hanc suae ad munus Sacrum vocationis descriptionem iam excipit commemoratio, et calamitatum, quae illud comitabantur, et constantiae suae duris quibuslibet fatibus strenue obuiam procedentis, qua Timotheo aliisque *συνεργοῖς* facem praestitit) Cf. PFEIFFERVS I. c. L. II. C. XLIX. p. m. 337, 338. tu-

tulit Paullus fidei πληροφορία vinei prorsus nescia satis erectus atque corroboratus Com. 12. δι' ἣν αἰτίαν καὶ ταῦτα πάσχω. Ad vincula inprimis respicit Vir Diuinus aliasque his arctissimo nexu junctas calamitates, imo et ad capitis Supplicium, quod proxime sibi imminere infra monebit; haec enim omnia non ὡς Κακοποιὸς sed ὡς Χριστιανὸς (1 Petr. IV, 15. 16.) propter veritatis amorem fideique professionem tolerauit. Excitaturus nimirum Timotheum πρὸς τὸ συγκακοπαθεῖν τῷ Εὐαγγελίῳ (com. 8.) passiones suas propter Euangelii praeconium in memoriam ipsi reuocabat, ut discipulo olim ἀγαπητῷ καὶ γνησίῳ laudabile instillaret vestigia doctoris premendi desiderium. Eodem prorsus consilio sequentia addit: ἀλλ' ἐκ ἐπαισχύνομαι. Idem quod com. 8. vox ἐπαισχύνομαι innuit. His vero omnibus rationes subiungit, quibus inducius fortem istum induerit animum, dura quaeuis pro veritate patiendi, fidei nimirum praestantiam ac certam exploratamque praemiorum coelestium rationem. Οἶδα γὰρ κ. τ. λ.) οἶδα, certissima videlicet cognitione omnis haesitationis experti, quae Diuinis nititur reuelationibus. Εἰδέναι enim vi proprii ac natui significatus eam innuit cognitionem, quam ope oculorum consequimur. Hinc ubi per tropum eam significat notitiam, quam non externis debemus sensibus, eum indicat animi statum, quo rei cuiusdam veritas ita ipsi perspecta est, ac si eadem ipsis obuersaretur oculis. Vox πισεύειν duplici potissimum gaudet potestate tum apud scriptores sacros, tum profanos. Partim enim credere in aliquem seu firmam in aliquo reponere fiduciam, partim fidei ac curis alius cuiusdam aliquid committere significat. Sic 1 Cor. IX, 17. Paulo δίκονομία πεπιστευμένη; Rom. III, 2. Iudaeis λόγια τῆ Θεῶ πισεύσαντα adferuntur. De salutari autem, quae in CHRISTVM eiusque meritum collocatur, fiducia ubi loquuntur viri Θεόπνευστοι, vsus huius vocis iisdem perquam vsitatus est, id quod in numerosa fere satis iuperque confirmant Sacrarum Litterarum Oracula. sic priorem sensum voci huic adaptat *Herodianus* lib. VII. *Histor.* ubi miles quidam his adloquitur Gordianum verbis: δύο κινδύνων προκειμένων, τῷ μὲν παρόντος, τῷ δὲ μέλλοντος, καὶ τῷ μὲν ἤδη προδήλῳ, τῷ δὲ ἐν ἀμφιβόλῳ τύχῃ ἐλέσθαι σε δεῖ σημερον σώζεσθαι μεθ' ἡμῶν, καὶ πισεύσαι σεαυτὸν ἐλπίδι κρείττονι, ἢ πάντες πεπιστεύκαμεν· ἢ τεθιάναι ἤδη πρὸς ἡμῶν. Posteriores autem in-
poluit sentium apud *Plutarchum* de *Curios.* (citante *Scapula*): οἰκέταις inquit καὶ ξένοις πισεύομεν μάλλον ἐπιστολάς ἢ φίλοις καὶ οἰκείοις πολυπραγμοσι. Fiduciam certe, qua CHRISTVM eiusque meritum amplexus fuit, confundi nesciam innuit hoc loco Paullus. Noui quidem, non-
nullos

παράτιθεται τῷ Θεῷ pretiosi instar depositi custodiae ac tutelae DEI commendat. Licet autem fideles animarum pastores eos, quorum inuigilant salutem, assiduis DEO commendare prouidaeque eius curae tradere precibus et possint et debeant; eiusmodi tamen loquendi ratio, qua iisdem depositi sui nomen tribuerent, animum sibi nimium vindicantem ac praepotero κενοδοξίας studio deditum saperet. Propius menti Apostoli accedere videtur PRICA E I atque CAPPELLI interpretatio, per παραθήκην Pauli animam intelligentis, indeque sententiam suam confirmantis, quod I Petr. IV, 19. fideles CHRISTI ad seclae iubentur παράτιθεσθαι τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν τῷ πιστῷ κτιστῇ. Interim tamen cum praecipue ultimi diei censorii mentio fiat, παραθήκης nomine hic potius idem exprimitur, quod Petrus vocat κληρονομίαν τετηρημένην ἐν ὕψαις I Ep. I, 4; aeterna nimirum fidelium in regno gloriae felicitas, quippe quae una cum extremo iudicio omnibus et angelis et hominibus reuelata summum adipiscetur culmen, et cuius attenta meditatio omnes, quos persecutiones aliaeque calamitates excitare solent, dolores minuit, animumque tranquillum ac ad dura quaeuis sustinenda promptum paratumque reddit. Verbum φυλάσσω intentum animum sollicitis curis in re quadam versantem innuit. Hinc et in Sacris Litteris et apud profanos auctores denotat mentis studium, vel rem quandam custodiendi, ne abripiatur aut corrumpatur, sed ut ab omni detrimento immunis facta tectaue seruetur; vel datam fidem seruandi; vel denique ab aliquo sibi serio cauendi. Ita priorem sensum voci adaptat Xenophon Paed. 8. Πάντα τὰ ἐν ταῖς πόλεσι φυλάττειν. Sic studium fidem seruandi denotat apud Herodianum Hist. Lib. I. Ὡς δ' εἰς τὴν Ῥώμην εἰσῆλθεν, εἰς τε τὸ Διὸς τό τε μένος καὶ τὰς ἄλλας νεῶς ἀνελθὼν, εὐθύς τῇ τε συγκλήτῳ καὶ τοῖς ἐν Ῥώμῃ καταλειφθεῖσι στρατιώταις χαρισηρῶς ὁμολογήσας τῆς φυλαχθείσης πίστεως εἰς τὴν βασιλείον αὐτὴν ἀνεχώρησε. Et apud eundem posteriori, quae excitata fuit, potestate vox ista gaudet Lib. III. ὑποπτεύοντων τῶν περὶ αὐτὸν φίλων καὶ συμβουλευόντων αὐτῷ φυλάττεσθαι ἄνδρα ἀπατεῶνα σοφόν τε πρὸς ἐπιβελήν. φυλάξαι itaque hoc loco ipsi DEO ἀνθρωποπαθῶς tribuitur, ac magna cum emphasi prouidam ipsius innuit curam, qua eos, qui intemerata CHRISTO adherent Fide, ad vitae usque finem conseruat et aduersus hostium tentationes protegit atque insultus, ut tandem reportata victoria destinata atque adseruata sibi aeternae Gloriam nancisci queant brabea. Εἰς ἐκείνην τὴν ἡμέραν) Saepius hac loquendi ratione magnus ille a Deo aeterno decreto praefinitus extremi iudicii dies in Noui Instrumenti Libris indicatur.

Nubila autem illa atque calamitosa tempora requirebant ab integro Euangelii praecone non solum constantiam in perferendis quibusvis afflictionibus; verum etiam constantiam in saniori christianae religionis doctrina retinenda atque tuenda. Hanc Timotheo optime huius doctrinae praeceptis imbuto commendat diuus Paullus Com. 13 et 14. ὑποτύπωσιν ἔχει ὑγιαίνοντων λόγων κ. τ. λ. ὑποτύποις: *Forma exacte expressa.* A pictoribus simile desumptum est, quippe qui, antequam imaginem pingant, typum quendam adumbrant, quem accurate sequuntur, primas eius rudesque lineas vivis exornantes coloribus. Si itaque vox ista ad scientiarum, quibus mens humana erudienda est, transfertur campum, summam vel breuem conspectum praecipuorum capitum, ad quae reliqua referenda sunt, sistit, prouti ὑποτοπᾶν idem est, ac summaria descriptione ac primis lineis aliquid exartare, cui τὸ ἀναγράφειν opponitur. Sic *Aristoteles* Eth. L. I, C. VII. Ἐὶ γὰρ ὑποτυπῶσαι πρῶτον, εἴθ' ὕστερον ἀναγράφαι. Sciagraphiam itaque praecipuorum omnium sanctissimae religionis articulorum in Oraculo nostro innuit sanctus CHRISTI legatus, quam sollicitè Timotheo proposuerat, ut hac vteretur norma, ne vnquam a veritatis deflecteret tramite. ὑγιαίνοντων λόγων) Idem exprimit, quod ἡ διδασκαλία ἡ ὑγιαίνουσα Tit. I, 9. Non enim verborum tantummodo, sed etiam Doctrinarum, quae verbis proponuntur, rationem habet Apostolus. Sana autem, quae a Paulo acceperat Timotheus, verba dicuntur, tum quia salutaris fidei dogmata integra nullaue prorsus errorum ac adulterinae doctrinae labe infecta exhibent, tum quia homines, qui ea obsequio pronisque excipiunt auribus, ab animi morbis reddit immunes, menteque sanos ac incolumes conseruat. ἔχειν hoc loco *tenere* seu *possidere*, quae huius vocis potestas Graecis vñtatissima est. Sic enim fere vbiuis loquendi rationes occurrunt; ἔχειν πόλιν, ἔχειν χώραν, ἔχειν χρήματα. Salutaris itaque διδασχῆς τύπον, cui vera superstructa est religio, menti perpetuo infixum tenere ac conseruare eo magis iubetur Timotheus; quo faciliori negotio omni tempore integri Verbi Diuini Ministri hac incedentes via non solum apertis professisque Diuinae Veritatis hostibus occurrere, verum etiam falsorum Doctorum, qui fraudulentis artibus verba Sanctarum Tabularum in alienos ac incongruos rapere sensus non detrectant, castes euitare, sicque horridis persecutionum ac periculorum agitati procellis hoc tamen Veritatis coelestis cimelium tabulae instar enaufragio auferre possunt u) Ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ τῇ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ) ol ie-

u) Cf. de hac Verborum sanorum ὑποτοπῶσει IOH. FECHTIUS in Historia et Exam. Theol. Indifferent. cap. XII. toto de reiectione Formarum credendi et HERMANNVS WATSIUS in Miscell. Sacris Tom. II. Exercit. XVI, p. 561.

Obiectum procul dubio Doctrinae Christianae, qua Timotheus innutritus erat, haec verba suppeditant. Vocula ἐν enim saepius in Sacris Noui Instrumenti Paginis Latinorum *de* exprimitur x) v. c. Rom. XI, 2. Phil. I, 30. Noui quidem, nonnullos interpretum ab hac opinione discedere, aliis *comma*, quod post ἡκιστας collocatum est, delentibus, et cum hac voce sequentia verba ἐν πίστει κ. τ. λ. indiuulso conjungentibus nexu; aliis cum PRICAEO eadem ad verbum ἔχε referentibus. Sed non video, cur hoc loco a communi discedendum sit interpunctione, qua verbis ὧν παρ' ἐμῆς ἡκιστας duobus commatibus inclusis, ἐν πίστει κ. τ. λ. voci λόγων iunguntur; nulla eandem premente difficultate. Sic enim praecipua Timotheo ob oculos sistuntur capita, ad quae omnia, quibus hominum tum intellectum tum voluntatem fidei instructione emendare potest idoneus Ecclesiae minister, sunt reuocanda. Fides nimirum, qua Seruator eiusque Meritum adprehenditur, salutaris nucleus est totius, quae vocatur, Dogmaticae Theologiae, in quo reliqui omnes, qui ad sensum hominum poscunt, Credendorum Articuli amico conspirant foedere. Τέλος autem τῆς παραγγελίας, quae mores Christianorum format, amorem in CHRISTO IESU dignissimum fidei fructum esse, idem docet Gentium Doctor I Tim. I, 5. Hanc admonitionem maximi momenti atque dignissimam esse, quam Timotheus attente meditetur, sequens demonstrat comma 14, quo eadem maiori adhuc verborum pondere repetit Apostolus. Articulus praepositivus (τὴν) vim Pronominis demonstratiui habet; id quod Graecis vsitatissimum est. Ἡ καλὴ παρακαταθήκη itaque idem est, quod ὑποτύπωσις ὑγιαίνοντον λόγων, Com. praecedenti 13. Depositum autem vocatur Forma Christianae Doctrinae, quia fidei Timothei fuit concredita, ut eandem non solum intemeratam atque incorruptam adseruaret, verum etiam aliis summo cum studio traderet. Καλὴ autem παρακαταθήκη vocatur, tum ratione indolis ac naturae, tum ratione effectuum. A DEO enim Optimo Maximo omnis boni fonte ortum trahens Verbum reuelatum nil nisi ea, quae bona sunt hominumque saluti inserviunt, continet. Et sic etiam effectuum, quos producit, eminet praestantia; cum homines, qui modo vim illius saluberrimam morose ac friuole non impediunt, bonos sanctosque efficit. Potestas verbi φυλάσσειν supra ad Com. 12. exposita fuit. Cum autem tam arduo negotio rite exsequendo vires hominum naturales neutiquam sufficiant; auxilii Diuini, quo Spiritus Sanctus et omnibus fidelibus et praecipue dignis Verbi Diuini Ministris gratiose

E 2

x) Cf. SAL. GLASSII Philologia Sacra Lib. III. Tract. VI. de Praepositione Can. VI, p. m. 1038.

tiose adest, mentionem facit Paullus : διὰ πνεύματος ἁγίου τῷ ἐνοικῶντος ἐν ἡμῖν. Emphasin verbi ἐνοικεῖν supra declaravi ad Com. 5, vbi de Fide Timothei eiusque auiae ac matris haec adferebantur : ἦτις ἐνώκησε πρῶτον κ. τ. λ.

Non autem sufficebat Apostolo exquisitissimis Timothei animum excitare adhortationibus eaque ipsi officia iterum iterumque iniungere, quae singularem poscebant curam atque operam; sed etiam exemplorum notatu dignorum commemoratione dictis maius addere contendebat robur. Et primo quidem loco nefanda leuitatis atque inconstantiae exempla profert com. 15. vt horum contemplationi indulgens sollicitè ac circumspecte rebus suis prospiceret Timotheus, ex tristi aliorum, qui antea Paulli amicos strenuosque veritatis defensores sese simulauerant, postea autem praepostero persecutionum atque calamitatum metu perculsi terga vertere datamque deferere Fidem non erubuerant, lapsu sapere disceret : Οἶδας τὸτο, ὅτι ἀπεσπράφησάν με κ. τ. λ. Ἀποσπρέφειν auersationem innuit, qua quis fastidio alius cuiusdam perductus, ipsius fugit consortium, eidemque amoris denegat officia. Πάντες οἱ ἐν τῇ Ἀσίᾳ) Sine dubio per hos intelliguntur, qui ex Asia Romam se contulerant, ibique Paillum in vincula coniectum deseruerant, veriti, ne ipsius consortio in Societatem quoque calamitatum traherentur. In eos enim, qui tum temporis in Asia commorabantur, verba haec neutiquam quadrant, quoniam omnibus Asianis leuitatis ac perfidiae diem hoc loco dicit Vir sanctus, cum tamen non solum Ephesi verum etiam in aliis Asiae minoris vrbibus permulti adhuc superessent constanti erga Paillum fide atque amicitia conspicui. Particulam autem ἐν nonnulli veterum interpretum commode hic vertunt *ex* (*ex Asia*); cum nonnunquam in ipsis Sacris Litteris huic voculae ista adaptetur potestas e. g. Act. XV, 7. Nec obstat, Paillum prouocare ad Timothei notitiam, qua eidem res illae iam perspectae erant. Fama enim illarum forsan ad aures eius iamiam peruenerat, antequam Paullus datis ad ipsum litteris de misera sua sorte eum redderet certiolem. Phygellus et Hermogenes, quorum nomina prae ceteris commemorantur, magnam forte constantiae ac integritatis antea praese tulerant speciem, aliisque palmam praeripere conarsi fuerant. Licet autem ex hoc effato Paullino non satis adpareat, leues holce homines fidem Seruatori datam eiurasse, Religionemque, quae a CHRISTO Nomen habet, prorsus fuisse auersatos: mollem tamen et ad apostasiam nimis procliuem satis superque prodiderant animum, vbi Seruatoris Legatum Doctrinae Morumque Sanctitate insignem, cui nil nisi veritatis confessio hominum odium ac vincula parauerat, contemnere eiusque auersari consortium non dubitauerant. Pessi-

mis hisce malae notae hominum moribus laudabile opponitur exemplum pietate ac constantia praediti Onesiphori Paulo et nomine et omine magna adferentis emolumenta a Com. 16. vsque ad finem Capitis. Ex nomine huius viri colligit PRICAEVS, γ) eum libertum nobilis cuiusdam Romani fuisse. Gratissima virtutum huius Onesiphori recordatione oblectatus Paullus pia pro salute Familiae eius fundit vota: Δὲν ἔλεος κ. τ. λ. Misericordiam Diuinam illi a Domino expetit, prouti sub initium Epistolae eandem adprecatus fuit ipsi Timotheo (Cap. I. com. 2.) Quam incerte ex eo, quod nec hic nec infra (Cap. IV, 19. vbi familiae Onesiphori salutem dicit) ipsius Onesiphori mentionem facit, concludatur, illum tempore isto, quo Paullus haec scripsit, fato iamiam defunctum fuisse, et quam inepte ex his omnibus, nec non ex Commate 18. precibus, quas pro animabus superstitiose confecto purgatorii igne excruciatas a membris suis requirit Ecclesia, quae in verba Tyberini iurat Pontificis, auctoritatem nonnulli ex Pontificiis conciliare studeant, prolixè ac neruose docet CALOVIVS z). Praemisso itaque voto, celebrantur virtutes atque beneficia, quibus de Paulo bene mereri conatus fuerat ipse Onesiphorus. Ὅτι πολλάκις με ἀνέψυξε. Ἀναψύχειν. Refrigerare aliquid nimio aestu exsiccatum. Viuis itaque coloribus depingit hic Vir Diuinus et aerumnarum, quibus premebatur, molestiam, et solatii, quod ex Onesiphori consortio ceperat, praestantiam. Syrus interpres vertit: *Qui multis temporibus me quiescere fecit.* Καὶ τὴν ἄλυσίν με ἐκ ἐπὶ σχόνθη.) Et catenae meae eum non puduit. Syrus habet: *Et catenarum vinculorum meorum*, per quem Pleonasmum tristissimam Paulli incarcerationi sortem non sine quadam emphasi exprimi, facile suspicari licet. Respicit hic praesertim Diuus Paullus ad ea, quae supra Timotheo inculcauerat Com. 8. μὴ ἐπαισχυνθῆς ἐμὲ τὸν δέμιον Κυρίου, illamque admonitionem illustrat ac confirmat exemplo dignissimo, quod Timotheus mentis trutina curate perpenderet, similiorē imitaretur pietate. Specialiorem pietatis atque integritatis Onesiphori suppeditat commemorationem com. 17. industriam ipsius describens, qua, vt familiari cum Paulo sub carceris squalore delitescente consuetudine vti posset, nil intentatum reliquerat; fausto tandem conatu successu votis respondente. Ἀλλὰ γενόμενος ἐν Ῥώμῃ κ. τ. λ. Syrus vertit: *Sed etiam postquam venit Romam.* Σπᾶδαίτερον) Alii quidam legunt *Comparati-* ces σπᾶδαίως. Sed communis lectio commode retineri potest, *Comparati-*

γ) In annotationibus ad h. I.

e) In Bibliis illustratis ad h. I. et ad Com. 18.

no hic maximam assiduitatem ac perseverantiam indicante, ideoque locum *Superlativi* occupante, id quod Scriptoribus a Diuino Spiritu actis vſitatiffimum est. Sic I Cor. XV, 19. ἐλεεινότεροι πάντων ἀνθρώπων ἐσμέν, *omnium hominum miserrimi sumus*. Qui itaque Paulo adflicto misericordem sese prae-buerat, eumque inuenire assiduo adlaborauerat conatu, Onesiphoro mi-fericordiam ac Gratiam CHRISTI εἰς εὐκαιρον βοηθειαν (Hebr. IV, 16.) in-tegro mentis adfectu adprecatur Apostolus, com. 18. Δῶν αὐτῷ --- ἐν ἐκεί-νῃ τῇ ἡμέρᾳ. Hisce verbis parenthesi includendis Scriptorem Diuinum san-cto quodam amoris incensum feruore nexum interrompere Sermonis, quo egregia Onesiphori merita enarrat, bene obseruat BLACKWALLVS. aa) Cete-rum cum in hoc voto bis Dominum commemorat Apostolus: *det ipsi Do-MINUS impetrare Misericordiam a DOMINO in illo die*: quaestio oritur, quo-nam consilio id egerit sanctus Seruatoris legatus? Ex variis autem multo-rum interpretum sententiis ea menti Auctoris proxime accedere ac vim verborum quam maxime exprimere videtur expositio, qua per Dominum, ad quem preces dirigit Paullus, Pater Domini nostri IESV CHRISTI, per illum autem, a quo proficisci in die censorio salutem docet, ipsum generis humani Mediatorem intelligendum esse, adfirmatur: Verbis nimirum ita fluen-tibus: *Concedat ipsi DEVS PATER, ut in die iudicii Misericordiam nancisca-tur a Domino IESV CHRISTO Iudice omnium mortalium!* Nullum enim fere apud eos, qui scientiae Sacrarum Litterarum Effata pie et accurate interpre-tandi haud prorsus ignari sunt, trahit momentum ea, quae GROTIUS est, sen-tentia, Paullum Hebraeorum more Nomen loco Pronominis hic repetere, a CALOVIO merito explosa. Maiorem certe ἀκρίβειαν LUDOVICI CAPPELLI sapit interpretatio bb), κύριον priorem FILIVM DEI esse, posteriorem au-tem κύριον designare hoc loco PATREM, votumque Paullinum eo tendere; ut CHRISTVS Mediator hominum a Patre Onesiphoro Gratiam atque Misericordiam impetret, et hanc loquendi rationem κύριος παρὰ κυρίῳ ac-curate respondere Hebraicae Phrasi, quae extat Gen. XIX, 24. אֱלֹהִים הָיָה וְהָיָה. Interim tamen priorem, quam excitavi, explicationem, cui SCVLTE-TVS et VATABLES, cc) nec non GLASSIUS dd) fauent, prae reliquis omnibus mereri adle-sum, verba, quae adiiciuntur: ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, lu-culentissime ostendunt. Ad diem itaque extremi iudicii censorium, in quo CHRISTVS Θεάνθρωπος a Patre constitutus Iudex, omni iudicii potestate sibi tradita, (Ioh. V, 22. 27.) et impios aeternis addicet cruciatibus, et pios Regni

aa) L. c. T. I. P. 1. Cap. II. pag. 75. 76.

bb) Quae legitur Script. Sacr. Crit. Anglic. Tom. V.

cc) Cl. Script. Crit. Sacr. Anglic. l. c.

dd) l. c. Lib. III. Traſt. II. de Pronomine p. m. 721.

Regni Glorïae aeternae declarabit haeredes, diuus Veritatis Testis respicit. Vtique igitur illius exoptat Misericordiam, a cuius ore tunc aeterna mortali-um dependebit conditio. His omnibus denique adhuc alia virtutis ac pie-tatis documenta, quae Onesiphorus exhibuerat, cum Ephesi commoraretur, Timotheo comperta satis atque perspecta superaddit: καὶ ὅσα ἐν Ἐφέσῳ κ. τ. λ. vsque ad finem capitis. Generatim hic absque dubio omnes comple-ctitur Onesiphori labores, quibus non solum Paullum iuuare, verum etiam coetui fidelium Ephesino prodesse, omnem nauauit operam. Vulgatus ad-dit Pronomen *mibi*, cum quo etiam consentit Syriaca Versio: ܐܢܬܝܢܝܢ, *ministrauit mibi*.

Qui haecenus Timothei mentem aduersus calamitates temporum optime munierat, iam Parte II. Epistolae eundem denuo excitare ac corroborare contendit egregiis adhortationibus, respectu peculiaris, quae Timotheo incumberebat, curae circa praeficiendos Ecclesiae idoneos Verbi Diuini Ministros. Hinc eidem iniungit, vt

I) CHRISTI Gratia corroboratus ante omnia futuros Ecclesiae Doctores bene instruat Cap. II. Com. 1. 2. Ad tale autem negotium rite peragendum requirit.

I) Patientiam in perferendis omnibus molestiis cum eodem coniunctis Com. 3. Vbi admonitionem illam porro

a) Illustrat per simile defunctum a

a) Strenuo milite Com. 4.

B) Bono pugile Com. 5.

γ) Affiduo agricola Com. 6.

b) Ad attentam horum similium contemplationem Timotheum excitat Com. 7.

2) Recordationem perpetuam CHRISTI a mortuis resuscitati ac per Euangelium annunciati, ubi simul denuo ipsi calamitates in memoriam reuocat, quas propter Euangelium perferebat, et varias allegat rationes, quae contra omnes acerbae fortis iniurias eum corroborarent a Com. 8-13.

11) Ecclesiae Ministros ad parem Veritatis Evangelicae Amorem, nec non ad fugam inutilium ac damnosarum Logomachiarum exhortetur Com. 14. Ad illud rite exsequendum ab eo requirit, *ut*

a) *Nouis Ecclesiae Ministris praeluceat sanctitate.*

N) Doctrinae, quam prolixè describit ac illustrat a Com. 15 21.

ב) Vitae Com. 22.

β) Inutiles quaestiones ac lites vitare studeat, additis simul variis virtutibus Ecclesiae Doctore imprimis necessariis ac vtilibus a Com. 23-26. Quo

Quo

Quo maior cura ad opus, cui mere naturales vires hominis haud sufficiebant, probe exsequendum, quod Timotheo iam commendaturus erat Paullus; quo maior patientia atque constantia ad vincenda pericula, ad perferendos labores requirebatur: eo fortiori nunc eum excitare studet conatu, ut dignae ad formandos alios Ecclesiae pastores praeparationi sedulam nauet operam, viresque ex sola DEI Gratia omnis Diuini roboris fonte hauriat Com. 1. Cap. II. Particula ἄν absque dubio respicit exempla paullo ante in medium allata, tum leuitatis, tum constantiae. In id nimirum animum intendit Vir Diuinus, ut Timotheus recentiori edoctus experientia, quanta et pietate et prudentia Christiana opus sit, ne quis inter tot nubilorum temporum vicissitudines a vero deflectat tramite, caute sibi prospiciat propriisque destitutus viribus Summi Numinis imploret Auxilium, quippe quod solum iis praesertim laboribus, qui in instruendis ac formandis aliis Verbi Diuini Ministris versantur, succellum suppeditare potest atque incrementa. Egregio filii denuo ipsum compellat nomine, uti supra Cap. I. Com. 2. obsequium sibi, nouoque adhortationum argumento attentum ac procliuem conciliaturus animum. Ενδυναμῶσαι. Corroborari, nouas accipere vires. Ita etiam ratione virium corporis, quae morbi vi exhaustae sanitate iamiam restituta redeunt, vox ista occurrit Hebr. XI, 34. Hic (uti et infra Cap. IV. Com. 17.) spirituale denotat robur, quod piis efficax DEI largitur Gratia, ut veritatem Religionis, quae a CHRISTO nomen nata est, intrepido profiteri atque propugnare animo, eaque, quae ipsis incumbunt, officia digna et alacritate et industria perficere queant. Praemissa hac Virtutis, quae a Gratia Diuina proficiscitur, ad Veritatis Christianae propagationem necessariae commemoratione, iam Com. 2. ipsam exponit industriam, quae in institutione Ministrorum Ecclesiae ponenda a Timotheo requirebatur. καὶ ἂν ἡκιστα παρ' ἐμῶν) Ad ὑποῦπωση τῶν ὑγιαίνοντων λόγων, quorum supra Cap. I. Com. 13. mentionem fecerat, haec omnino spectant verba. Διὰ πολλῶν μαρτύρων. Inter multos testes vel in conspectu multorum testium. Haud accurate enim hoc loco Latinorum vacula Per, quam vulgatus adhibet, τῶν διὰ Graecorum respondet. Saepius enim διὰ in scriptis Noui Pacti inter vel cum significat. Ita 2 Cor. II, 4. idem diuus Paullus sese scripsisse Corinthiis διὰ πολλῶν δακρύων, INTER multas lacrimas aut CVM multis lacrimis, adfirmat. In diuersas abeunt partes Interpretes, ubi sententiis suis enodare satagunt quaestionem; ad quosnam hic sacer scriptor prouocet testes? Incongrua sane mihi videtur Knatchbulli opinio, a MATTHAEO POLO ee) excitata, qui a recepta et interpunctione et accentuatione discedendum hic esse existimat.

Comma

ee) In Synopsi Criticorum aliorumque Scripturae Sacrae Interpretum Tom. V. p. m. 1051. 1052.

Commata enim collocat post verba διὰ πολλῶν et loco μαρτύρων legi vult μαρτυρῶν, quod deinde cum sequentibus indiuulso copulat nexu, vt itaque plenus hic euadat verborum sensus; et quae a me multis i. e. saepius ac copiose audiisti, eadem testans commenda hominibus fidelibus etc. Sed non video, cur hic et accentuum et commatum vsu receptorum deferenda sit auctoritas, cum eandem nulla prorsus premat difficultas. GROTIUS per hos testes Prophetas intelligit, quippe quorum Scripta multa eaque egregia de CHRISTO exhibent Vaticina; Paulo quasi dictis suis Veteris Instrumenti Auctorum Testimonio satis confirmatis peculiarem exinde conciliante auctoritatem. Licet autem Prophetas omnes CHRISTO Seruatori Optimo Maximo μαρτυρῶντας ob oculos nobis fistant Sanctissimae Noui Foederis Tabulae (Act. X, 43.): istum tamen vnanimem Prophetarum consensum hisce verbis non vrgeret Apostolus mihi videtur. Persistendum eo magis in ea, quae plurimorum nacta fuit ad sensum, sententia, Paullum videlicet Presbyterorum mentionem facere, quibus praesentibus Timotheo ad munus sacrum ordinato sanam Veritatis Christianae commendauerat Doctrinam; quo propius eadem ad finem totius sermonis accedit. In eo enim vbi versabatur diuus Paullus, vt Timotheo sollicitam aptos Euangelii Praecones formandi industriam inculcaret, ad scopum omnino multum faciebat, vt ipsi vocationis atque ordinationis ad munus Ecclesiasticum in memoriam reuocaret testes, quorum auctoritas illorum opponenda erat conuiciis, qui vel Timothei officium despiceret vel eiusdem Doctrinam vituperare aliisque exosam reddere frivolo auderent conatu. ταῦτα παράθῃ) Singulare his verbis innuitur studium, quo Euangelii Doctrina, ἡ καλὴ παρακαταθήκη, (prouti supra dicitur Cap. I, 14) aliorum fidei committenda erat, vt omni cura eam et seruare et propagare contenderent. Describit deinde virtutes illis necessarias, qui Munus in Ecclesia Doctoris adflectabant. Et ante omnia fidem commemorat verbis subsequenter: πιστοῖς ἀνθρώποις. Hanc fidem praecipuum, quo boni Mysteriorum DEI dispensatores eminent, ornamentum reliquas fere omnes complectens virtutes depraedicat idem Apostolus I Cor. IV, 2. Ad voluntatem praecipue spectat ista virtus, qua Ecclesiae minister et doctrinae puritate et morum castitate omnes Muneris, quod gerit, Sacri partes exsequitur animarumque, quae curis eius concredita sunt, Salutem omni, quam negotium tam ardui momenti sibi vindicat, industria quaerit. Pari autem ratione intellectu emendato debitaque sanctioris sapientiae peritia imbuto aliisque insuper donis et naturalibus et spiritualibus instructo idoneus animarum Pastor gaudeat necesse est, quorsum Verba, quae statim subnectuntur, spectant: οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάσκειν. Syrus: ܐܘܠܐܝܬܐ ܠܥܕܢܐ ܕܥܠܡܐ illos in quorum manibus facultas est, vbi eadem

cendi ratione vocem *ἱκανοὶ* exprimit, qua supra Cap. I, 12. vocis *δυνατός* potestatem designauerat. *ἱκανός* saepius in Noui Testamenti Tabulis nec non apud Profanos eum denotat, qui necessariis viribus ac sufficienti instructus est peritia, vt rem quandam efficere possit. Sic v. g. apud Plutarchum in Lyc. (citante Scapula): *ἱκανοὶ τῆς κακῆς ἀπερύκειν*, *sufficientes, idonei ad arcendos malos.* Ἐτέρως διδάξαι) Praecipuum haec verba sistunt Praeconi Verbi Diuini negotium, cui mentem omnesque cogitationes aduertens ea omnia, quae hominibus saluandis scitu sunt necessaria, sedulo proponit ac auditorum memoriae commendat. Prolixe nimirum hic describit virtutem, quam vno verbo infra Com. 24. designat, vbi a seruo DEI, qui ad iussa Summi Numinis mores vult componere, τὸ διδακτικὸν εἶναι necessario requirit. Qui igitur haec Timotheo in desessum bonos Ecclesiae Pastores formandi ac instruendi studium generatim commendauerat Paulus, iam specialiores quasdam huc praesertim spectantes iniungit virtutes. Hinc ante omnia in censum venit Patientia in perferendis cuiuscunque demum fortis molestiis cum negotio isto coniunctis, quae variis similibus illustrantur a Com. 3 - 6. *κακοπάθεισον* idem innuit, quod supra Cap. I, 8. *συγκακοπάθεισον*, (quam vocem nonnulli etiam Codices huc transferunt, omis- sis verbis *σὺ ὅν*, consentiente MILLIO,) vbi etiam vocis huius potestas exposita fuit. Non accurate eam exprimit vocabulum, quo Vulgata Versio utitur, *labora*. Melius vertit Syrus: *ܠܐܠܡ ܕܡܪܝܢܐ*. *Et perfer mala*. Egregium autem prorsus adducit simile a militia desumptum, vbi Timotheum, et labores obeundo et calamitates perferendo, bene se gerere iubet *καλὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ στρατιώτην*. Insigni nimirum ista et rei quam maxime conuenienti metaphora Sacrae Litterae saepius describere solent virtutem omnibus, qui CHRISTO nomen dedere, per quam necessariam, qua hostium spiritualium insultibus strenue obluctantur, quae tamen praesertim ab eo requiritur, quem, dum alios instruit atque exhortatur, vitae etiam morumque praestantia iisdem facem praeferre quam maxime decet. Repetit hic omnino ea Diuinus Seruatoris Legatus, quae iam in priori, quam ad eundem perscripserat, Epistola, et quidem Cap. I. com. 18. ipsi commenda- uerat. Quod enim ibi Apostolo dicitur *στρατεύεσθαι τὴν καλὴν στρατείαν*, hic indicat τὸ κακοπάθεισαι ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ. Illud autem simile Apostoli instituto erat congruens, quo Timothei animum a nimio re- rum mundanarum studio dehortabatur, quippe quod eum a laboribus, quos muneris sacri ratio et inprimis digna Ecclesiae Ministrorum instructio exige- bat, auocare, atque constantiam, quae omnes ferebat molestias, minuere facile poterat. Hinc pergit com. sequenti 4. *ὁδεὶς στρατευόμενος κ. τ. λ.* In Vulgata Versione superaddita est vox: *DEO*, quam vero abundare ex sequen- tibus

tibus luculenter patet commatibus, vbi adhuc alia subiungit Paullus similia, ac Timotheum ad sedulam eorundem exhortatur meditationem. Στρατεύ-
εσθαι Graecis est tum *bello inuadere*, siue *exercitum in expeditionem edu-
cere*; si de quodam duce exercitus sermo sit; tum *stipendia facere* siue *militare*;
si ad milites respiciatur. Posteriores vocis huius potestatem hic obtinere,
ipse totius Sermonis luculenter commonstrat nexus. Ἐμπλέκεσθαι *Implicari*,
irretiri. Sic diuus Petrus istud adhibet vocabulum 2 Ep. II, 20. vbi, ii qui
a tramite δικαιοσύνης, quem bene iamiam cognouerant, deflecentes pristinis
iterum sese scelerum immergunt sordibus, ἐμπλεκέντες τοῖς μιάσμασι τῶ κόσ-
μου adpellantur. Saepius etiam significat, *nimio studio in aliquod incumbere
negotium*, quam potestatem etiam hic obtinet. Syrus vertit: ;ⲁⲁⲗⲱ
vinculus est. Ταῖς τῶ βίᾳ πραγματείαις) *vitalis negotiis*. Syrus interpres le-
git: ⲗⲁⲗⲱ? ⲗⲁⲁⲁⲁ *negotiis saeculi*. Occupationes politicae et foren-
ses, imo cuiuscunque sortis, quae ad victum et amictum comparandum
faciunt, hoc nomine indicantur. Absona certe ac inepta est argumentandi
ratio, qua Pontificii, et ex iis praesertim BELLARMINVS, effatum istud
Paullinum in alienum prorsus rapere audent sensum, errorem coetus sui de
coelibatu Clericorum veritatis Sacrarum Litterarum testimonio superstructae
specie exornare contendentes. Quale autem ex scriptis Apostolorum praesi-
dium accedere potest doctrinae, quae moribus aetatis Apostolicae e diame-
tro repugnat? Numero insuper τῶν τῶ βίᾳ πραγματειῶν coniugium neuti-
quam adiiciendum esse, ex ipsa comparationis, qua Vir Diuinus vtitur, lu-
culenter adparet indole. Milites enim, a quibus ea desumpta est, etsi nego-
tiis aliis saecularibus indulgere nequeant, ab incundo tamen matrimonio
haudquaquam arcentur. Accedit et hoc, Apostolum non omnem rerum
saecularium Verbi Diuini Ministris hic prohibere vsum; sed saltem τὸ ἐμ-
πλέκεσθαι, nimiam videlicet, quae eiusmodi negotiis impenditur, curam
cum neglectu eorum, quae ad sacri muneris partes spectant, coniunctam.
ἵνα τῷ στρατολογήσαντι ἀρέσῃ) Non apte satis legit Vulgatus: *Vt ei placeat*,
cui se probauit. Melius Syrus: ⲁⲥⲁⲗⲱ ⲗⲁⲁⲁⲁ ⲗⲁⲁⲁⲁ *ut placeat*
illi, qui eum elegit. Per τὸν στρατολογήσαντα intelligitur Imperator, qui
conscribendo milites exercitum colligit. Ad delectum ff) militum tum
inter Romanos tum inter Graecos vsitatum respicit Vir Diuinus. Omne igi-
tur Paulli consilium eo redit, omnis adhortatio eo tendit, vt Timotheus mi-
litum exemplo, qui mandatis Imperatoris morem gerere omnibus contendunt

F 2

vir-

ff) De delectu militum Romanorum cf. ROSINVS l. c. lib. X. Cap. III. toto de
delectu militum et Sacramento militari p. m. 717. 718.

De delectu Graecorum cf. Pfeifferus l. c. Lib. III. Cap. XV. p. m. 515. 516.

viribus, reliquis negotiis plane neglectis, excitatus maiori adhuc fortitudine atque constantia sub CHRISTI vexillo militare et omnibus calamitatum ac hostium insultibus superiorem esse conaretur.

Secundo, quo adhortationem suam illustrat atque corroborat diuus Paullus, simili ansam praebuere certamina, quae Graecis erant solennia. *ἔάν δὲ καὶ ἀθλῇ τις κ. τ. λ.)* Abundant in Vulgata versione verba: *in agone*. Δὲ hic continuationem sermonis tantummodo indicat, quae voculae huius potestas scriptoribus Noui Foederis Θεοπνεύστοις, ac inprimis Paulo, admodum familiaris est. Sic Luc. XV, 11. *ἔειπε δὲ Dixit porro*. I Cor. XV, 1. *Γνωρίζω δὲ ὑμῖν ἀδελφοί, τὸ εὐαγγέλιον*. In memoriam PRAETEREA reuoco vobis, fratres, *Euangelium*. Ἀθλεῖν certare pugilum labores innuit, quos exigebant ludi Graecorum solennes, in quibus quinque haec certaminum genera vires athletarum exercere solebant: πυγμή, δρόμος, ἄλμα, δισκος, καὶ πάλη, quae simul sumta notissimum illud constituiebant *πένταθλον*. Quatuor praesertim, qui in Graecia olim celebrabantur, ludos commemorant Auctores, qui huic argumento curatius per tractando nauant operam. Olympicos nimirum, Pythicos, Nemeios, ac Isthmicos gg). *Ὁυ σεφανῶται*) Brabea fistunt haec verba, quae in ludis Graecorum victores praemii instar virtutis ac fortitudinis finito certamine accipiebant. Sic qui victoriam reportauerant in ludis Olympicis, olea ornabantur, in Isthmicis pinea, in Nemeiis ex apio contexta corona cingebantur, in Pythicis Esculeae frondis honorem capiebant. Praemia autem ista qui adipisci cupiebant, legibus in ipso certamine morem gerere coacti erant, quorsum mox subsequencia spectant Apostoli verba: *ἔάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ*. *Νομίμως* enim agere ille dicitur, qui id, quod praescriptae consentaneum est normae, sedulo obseruat. Sic I Tim. I, 8. ii Lege Diuina *νομίμως* vti dicuntur, qui ad eosdem, ob quos impetrandos summus Legislator DEVS Legem suam mortalium generi promulgauit, fines vbique respiciunt. Leges, quibus obsequium praestare olim coacti fuere pugiles, variae, eaeque difficillimae, passim ab Antiquitatum Graecarum Scriptoribus enarrantur. Inprimis notatu digna hic mihi videntur, quae sigillatim respectu Olympicorum ludorum in medium adfert *Epicletus* in *Enchirid.* Cap. XXXV. *Θέλεις ὀλύμπια νικῆσαι; καὶ γὰρ, νῆ τὰς θεὰς κομψὸν γὰρ ἔστιν, ἀλλὰ σκόπει καὶ τὰ καθηγόμενα, καὶ τὰ ἀκόλυστα. καὶ ὅτως ἀπὸ τῶν ἔργων. Δεῖ σ' εὐτακτεῖν, ἀναγκοτροφεῖν, ἀπέχεσθαι περμμάτων, γυμνάζεσθαι πρὸς ἀνάγκην, ἐν ᾧρα τεταγμένη, ἐν καύματι, ἐν ψύχει. Μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἶνον, ὡς ἔτυχεν. Ἀπλῶς, ὡς ἱατρῷ παραδεδωκέναι σεαυτὸν τῷ ἐπιστάτῃ. Εἶτα εἰς*

gg) Cf. praeter multos alios de hisce Graecorum ludis prolixius agentem saepius iam excitatum PFEIFFERVM l. c. Cap. XLIX. L, LI, LII, LIII. pag. 122 - 143.

εἰς τὸν ἀγῶνα παρέρχεσθαι. Ἔστι δὲ ὅτε χεῖρα βλαβεῖν, σφυρὸν σφύσειν, πολλήν ἀφῆν καταπιεῖν, ἑστ' ὅτε μασιγῶθῃναι καὶ μετὰ ταῦτα πάντα νικηθῆναι. Ταῦτα πάντα ἐπισκεψάμενος, εἰς ἔτι θέλης, ἔρχεσθαι ἐπὶ τὸ ἀθλεῖν. Et hoc Athletarum Exemplum satis aptum erat argumento, in quo curam atque meditationem iam defigebat Apostolus. Labores enim, quos alacri sustinebant animo inanis gloriae cupidi homines eo tantum consilio, ut φθαρτὸν σέφανον (1 Cor. IX, 25), exiguos collocatae operae fructus, acciperent, Timothei animum eo magis ad perferendas cum muneris sacri administratione coniunctas molestias incitare poterant, quo maiora δόξης, καὶ τιμῆς, καὶ ἀφθαρσίας strenue sub CHRISTI vexillo militanti victori offeruntur praemia. Pedem iam promouet Vir Diuinus ad tertium vberiori admonitionum suarum illustrationi inferuiturum simile, quod ab assiduo ducit agricola Com. 6. Τὸν κοπιῶντα γεωργὸν κ. τ. λ. Κοπιῶν molestos admodum exprimit labores, quibus corporis membra defatigantur, ac vires exhauriuntur, ideoque bene in eos quadrat, qui tellurem exercendo victum sibi parant. Vox πρῶτον tantummodo aliquam mouet difficultatem, ita, ut plurimi interpretum haereant, quorsum eadem spectet. Vulgatum sequi interpretem, qui ita legit; *laborantem agricolam oportet PRIMUM de fructibus percipere*; quasi Agricola *primi*, quos tellus, quam diligenter ferro sollicitauerat, profert, deberent fructus: ipse sermonis totius vetat nexus. Omne enim Paulli consilium eo redit; ut exemplis variorum hominum, qui sponte semet ipsos periculis obiciunt, ultro labores sustinent, cuiusdam ad praesentem spectantis vitam emolumentum spe oblectati, Timotheus excitaretur ad praemia praestanda, longe certiori praestantium bonorum spe innixus. Qui itaque praecedenti commate athletarum studium νομίμως certandi praesertim commemorauerat, Apostolus procul omni dubio hic ad labores agricolarum potissimum respicit, non autem ad praerogatiuam quandam, qua eos primos sibi vindicare fructus deceret. Ceterum nec a me impetrare possum, ut iis faueam, qui Verborum μεταθέσειν admittunt, et voculam πρῶτον quam idem, quod πρότερον, hoc loco denotare autumant, πρὸς τὸν κοπιῶντα, non autem πρὸς τὸ μεταλαμβάνειν referunt, quam explanationem ex multis aliis etiam Cel. WOLFIVS in *Curis* etc. ad h. l. adoptat, ut plenus horum verborum hic euadat sensus: agricola non fructus percipit, nisi prius labori indulgeat. Licet enim rem acu tangat haec interpretatio, mentemque Scriptoris Sacri perfecte exhibeat: ideo tamen ad sensum vix adsequi potest, quia verborum ordinem turbat atque euertit. Maximum vero apud me trahit momentum GROTII, cui particula πρῶτον dicitur: *ita demum*, sententia, quae accurate verborum et ordini et potestati respondet; agricolam videlicet assiduum exantlatis laboribus *ita demum* exoptatos percipere

fructus. Ceterum agricolarum labores viuis quasi depingunt coloribus negotia, quae a Ministris Verbi Diuini Munus requirit sacrum, cum Sacrae Litterae eiusmodi amare soleant similia; Ecclesiam militantem, *agri* (Matth. XIII, 24), efficacem Verbi Diuini Vim, *seminis* (Luc. VIII, 11.) Symbolo delineantes, imo et ipsi DEO PATRI ob singularem, qua saluti ac propagationi Christianorum Ecclesiae prospicit, curam Γεωργῶν Nomen vindicantes (Ioh. XV, 1). Cum autem peculiarem horum similium non subiungat explicationem; eo maiori studio sedulam omnium eorum, quae huc vsque in medium attulerat, Timotheo iniungit contemplationem atque meditationem Com. 7. Νόει ἃ λέγω. Νοεῖν attentum indicat animum, quo quis rem quandam secum voluit omnesque in eadem sedulo defigit cogitationes. Sic Sanctissimus Mundi Seruator, vbi ad Danielis Vaticinium de excidio vrbis Hierosolymitanae prouocat, lectori attentionem commendat: ὁ ἀναγνώσκων νοείτω Matth. XXIV, 15. coll. Marc. XIII, 14. Ita etiam Iuno adloquitur Iouem apud Homerum Il. α.

ἔδ' ἐ τι πώ μοι

Πρόφρων τέτληκας εἰπεῖν ἔπος ὅ, τι νοήσεις

Vt igitur felici labore has tanti ponderis res omni cum cura atque consilio contempleretur nec a regia veritatis declinet via Timotheus, votis ipsi a Summo Numine expetit Paullus πεφωτισμένους τῆς διανοίας ὀφθαλμούς, omnibus, quae haecenus dixerat, colophonis instar haec adiiciens: δῶν γάρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι. Δῶν Vulgatus reddit: *dabit*; prouti etiam in Codice quodam vetustissimo (monente PRICAEUO) legitur δώσεις. Etsi autem Graecis, Atticis imprimis, familiare est, Optatiuo vti, vbi rei natura Indicatiuum requirit; votum tamen optime cum antecedentibus conuenit. Γὰρ commode hic redditur: *autem*; quae vocolae huius potestas vsu satis firmata est. Σύνεσις est prudens atque solida in iudicando perspicacia, qua res probe cognitae ἀκριβῶς a se inuicem discernuntur *bb*), quem significatum vocabulum hoc plerumque obtinet apud sanctos Noui Pacti Tabularum Conditores, id quod varia hinc inde exempla luculenter testantur. Syrus vertit, **ܠܕܘܢܢ** : *Sapientiam*.

Alterum, ad quod Timotheo in Instructione eorum, qui futuri Ecclesiae Doctores ad sacrum Munus digne administrandum rite erant praeparandi, studium operamque collocanti vtroque respiciendum erat oculo, iam ab Apostolo commemoratur; perpetua CHRISTI Seruatoris a mortuis resuscitati et praedicatione Euangelii annunciati recordatio Com. 8. Μνημονεύειν plerumque quidem *Genitium* adsciscens, nonnunquam tamen etiam cum Accusat uo constructum (id quod et sacrorum et profanorum Auctorum

con-

bb) Cf. De hac σύνεσις IOH. RECHTIVS l. c. Cap. VI, §. 10. p. m. 100 seqq.

confirmat vltus) denotat rem quandam cognitam atque perspectam saepius reuoluere, vt menti maneat infixa, nulloque tempore inde excutiat. Verba ἐγρηγερμένον ἐκ νεκρῶν Syrus vertit: *ܠܕܐ ܕܐܒܐ ܕܡܪܬܐ*; qui surrexit ex domo mortuorum. *Ἐκ σπέρματος Δαβὶδ*) Subintelligitur nimirum: *γενόμενον κατὰ σάρκα* vt Rom. I, 3. Humanam λόγῃ Naturam, quam in vtero matris Virginis ex prosapia Dauidis oriundae adsumserat, verba ista respiciunt. *κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου*) Euangelium, quod CHRISTI Incarnationem et Resurrectionem fitebatur, sapienti consilio his ac aliis insuper in locis *suum* Euangelium adpellare videtur Paullus, quo nimirum Doctrinam, quam ingenue professus erat, *θεοπαράδοτον* ab adulterinis ac sanioribus Veritatis Euangelicae Verbis e diametro repugnantibus commentis eorum, qui CHRISTI Apostolos semet ipsos iactantes fucum faciebant, erroresque suos hinc inde spargere contendebant, probe discerneret. Omnis vero huius denominationis ratio cuilibet luculenter patebit, qui ipsum Paullum in consilium vocabit, quippe qui optimum verborum Suorum interpretem sese praestat I Tim. I, 11. eadem sequentem in modum exprimens: *κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ὃ ἐπιστεύθην ἐγὼ.* et Gal. I, 11. hisce vtens verbis: *τὸ εὐαγγέλιον τὸ εὐαγγελισθὲν ὑπ' ἐμοῦ.* Verbis itaque huius commatis, quae nulla prorsus laborant obscuritate, breuissime expositis, in id tantummodo inquire iuuabit; cur praesertim Scriptor Diuinitus actus sedulam Ecclesiae Ministrorum institutionem Timotheo commendaturus ad Doctrinam de Resurrectione CHRISTI ex Dauidica prosapia quoad humanam Naturam genus ducentis, aduertat animum? Sed in promptu erit responsio quaestioni accommodata cuilibet attenta modo mente perpendenti, et ipsam huius Doctrinae indolem, et temporum illorum, quibus haecce Epistola exarata fuit, faciem. Dogma enim de IESU vero Messia, quod palmarium totius Theologiae Christianae adpellare haud vereor, quam maxime Genealogiae, quae Seruatorem et verum hominem et Dauidis Sobolem fuisse commonstrat, veritate inniti, nemo dubitabit, qui saltem ex Lectione Sacrorum vtriusque Foederis Librorum hospitem penitus non retulit animum. Non minus autem robur veritas, quae CHRISTI, praestita pro mortalium delictis Satisfactione, tertio die e sepulcro prodeuntis Triumphum declarat atque corroborat, rei Christianae adfert. Tantum enim momentum hoc dogma trahere, ipsae inculcant Sanctae Tabulae; vt labefactato atque corridente illo, non solum omnis spes futurae mortalium resurrectionis lubrica cadat ad irritum; verum etiam omne Legatorum CHRISTI κήρυγμα κενόν, omnis Christianorum Fides dici mereatur *ματαιά*; adferente id expressis verbis ipso Paulo I Cor. XV, 14. 17. Vtraque igitur Doctrina cum vtramque faciat paginam ad roborandam ian-
tissimae, quae a CHRISTO Nomen habet, Religionis Veritatem et Digni-
tatem

tatem: digna quoque ab Apostolo aestimata fuit, cui accuratiori diligentia contemplandae aliisque sedulo tradendae omnem idoneus Ecclesiae Minister nauet operam. Praeterea vero tristis aetatis, qua Apostoli Ecclesiae plantandae ac propagandae curas impendebant atque labores, conditio; vbi nimirum variorum haereticorum proteruia sanctis CHRISTI Legatis aduersari, purioribus coelestis Doctrinae Veritatibus, quibus illi hominum imbuebant animos, tenebras offundere, ac eos, qui Seruatori Nomen dederant, erroribus suis, quos sacra profanis miscentes passim spargebant, a Veritatis tramite abducere non erubescibat; horum Fidei Articulorum continuam requirebat recordationem. Sine dubio enim Paullus breui hac praecipuorum Fidei Dogmatum commemoratione Timotheum aliosque Euangelii Ministros aduersus ii) Gnosticorum hallucinationes, quibus CHRISTI Ecclesia vexabatur, munire volebat. Stolidi enim isti fictae, quam crepabant, sapientiae magistri plerique omnem materiam per se malam ducentes non solum Seruatorem Optimum Maximum humano priuabant corpore; sed etiam carnis resurrectionem praefraete negabant (cuius erroris etiam infra Com. 17, 18. Hymenaeus ac Philetus postulantur), sicque eo ipso et Incarnationem et Resurrectionem CHRISTI penitus euertere atque ex ciuitate Christiana proscribere contendebant. Haec omnia simul sumta qui assidua voluit cogitatione, facile perspiciet rationes, quibus permotus Vir Diuinus commendauit Timotheo sedulam recordationem *Χρῆς ἐγγυερμένον ἐκ νεκρῶν, ἐκ σπέρματος Δαβὶδ.*

Mentionem autem Euangelii faciens Timotheo ob oculos iterum ponit Apostolus calamitates, quibus ab hostibus veritatis vexabatur, simulque varias adducit rationes, quae aduersus quamcunque a persecutoribus illatam iniuriam fortem atque constantem redderent ipsius animum a Com. 9. 13. eo certe consilio, vt exinde Timotheus eidem obnoxius fato eo maius caperet solatium. *Ἐν ᾧ κακοπαθῶ κ. τ. λ.*) Eadem indicantur, quae supra Cap. I, 12. Particula *ἐν* commodè verti potest *propter*. Sic Act. VII, 29. Moses fugiens saluti suae consuluisse dicitur *ἐν τῷ λόγῳ τέτρω* *propter* sermonem cuiusdam ex Israelitis, quo caedes viri Aegyptiaci, a quo vindictam sumserat, probabatur.

ii) Nonnulli quidem Auctores, qui Fata Ciuitatis Christianae scriptis suis dilucidarunt, Gnosticos ad Saeculum I pertinere negant, illorum originem potius ad Saec. II referentes. Ast cum errores, quibus Ecclesia Saeculo I turbata atque lacerata fuit, peruersis haereticorum, qui Saec. II caput extulerunt, et quos Gnosticorum striete sic dictorum nomine omnes Historiae Ecclesiasticae scriptores insignire solent, commentis magna ex parte sint *ὁμοψυχοι*, praetereaque ipse Paullus *γινώσκον ψευδώνυμον* carpat, 1 Tim. VI, 20. illorum sententiae, qui Gnosticorum iam in enarratione rerum Saec. I. in Ecclesia gestarum mentionem faciunt, subscribere non dubito. Cf. de hisce haereticis imprimis IO. LAVR. MOSHEMIVS *Institutionum Historiae Christianae* Parte I. Saec. I. P. II. C. V, §. 1-7. pag. 114-119.

debatur. *ὡς κακῆργος*) *Quasi maleficus*. Ignominiam miseramque sortem, qua durioribus constrictus vinculis adfligebatur, et forsan quoque supplicium, quod imminebat, haec innuunt verba. Sic enim duo illi latrones pessimis notati sceleribus crucisque destinati supplicio a Luca *κακῆργοι* adpellantur Cap. XXIII, 32. 33. 39. Tristissima autem rerum suarum conditione vexatus de felici nulloque haecenus obstaculo impedita Euangelii Propagatione laetatur Apostolus: *ἀλλ' ὁ λόγος τῆς Θεᾶς δέδεταί*. Non solum enim ipse carceri inclusus per litteras Veritates Religionis Diuinitus reuelatas aliis tradere ac iniungere adlaborauit: verum etiam alii forsan a Paulo edocti atque excitati Romae eidem Veritatis propagandae negotio omnem impendebant operam.

Primam deinde, quae ipsi patientiam in perferendis quibuscunque molestiis atque calamitatibus suadebat, rationem Apostolus enarrat; commoda quae exinde ad electos redundabant, Com. 10. *ὑπομένειν* et perseverantiam et patientiam innuit, qua quis non solum omnes aduersitatum impetus magno fortique excipit animo, verum etiam grauissimam aerumnarum molem per longissima temporum intervalla constanter ferre haud recusat, donec deo visum fuerit, exoptatum calamitatibus imponere finem. Ita in Sacris Paginis Sanctis patientia atque constantia aliis praelucentibus, e. g. Iobo, *τὸ ὑπομένειν* Iacob. V, 11. imo et ipsi Seruatori praestantissimum patientiae exemplum praebenti *ὑπομονὴν παντὸς καὶ ἀντιλογίας* Hebr. XII, 2. 3. vindicatur. Data autem opera *σωτηρίαν* et *δόξαν αἰώνιον* coniungit Apostolus, ut nimirum exinde eo luculentius constaret futurae felicitatis gloriosae magnitudo atque praestantia, cuius firmissima spe electorum animi oblectati omnem, qua ab hostibus adficiebantur, ignominiam certis demum temporis circumscriptam limitibus eo facilius adspernabantur; quo magis *αἰώνιον βάρος δόξης* fidelibus destinatum superabat *το παραιτίαι ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως* (2 Cor IV, 17.). Quomodo autem Paullus sese omnes afflictiones propter electos perferre adserere potuit, et qualis respectus constantiae Doctoris cuiusdam insignis ad salutem aeternam aliorum hominum doctrinae atque curis eius demandatorum? Nulla certe causa hic innuitur meritoria, quasi passionibus Paulli futura coeli felicitas electis acquirenda esset, ac illius patientia ipsis foret medium consequendae aeternae gloriae: cum omne prorsus humanorum operum meritum a negotio Iustificationis pariter ac Salvationis hominum expressis remouere soleat verbis idem a Diuino Spiritu actus Seruatoris Legatus. Interim tamen miseriae, quibus premebatur insignis ille Veritatis Testis, fidelium saluti stabiliendae ac promouendae mirum in modum inseruiebant. Nulla enim alia causa vincula aliasque aduersae fortis iniurias ipsi parauerat, ac hostium veritatis odium aduersus eum inflammauerat; nisi indefessum, quo Euangelium de CHRISTO humani generis Redemptore gentibus annunciare molitus fuerat,

fuerat, studium. Euangelii autem praeconio assiduo vacans labore, maximisque propter illud caput vltro obiciens periculis, alios saluberrima Christianae Veritatis cognitione imbuebat, alios iam imbutos magis magisque confirmabat, adhortationibusque excitabat, ideoque, ut aliorum saluti prospiceretur, omnem mouebat lapidem. Deinde etiam fortis atque constantis animi exemplum fidelibus praeiuit Apostolus, quo excitabantur, ut summa mentis alacritate vestigia eius premerent, eaque incederent via, qua tandem praefixam liceret assequi metam. Cum itaque tot tantisque circumseptus periculis atque afflictionibus in id tamen se totum daret, ut et doctrinae et vitae morumque praestantia alios ad veritatis perduceret cognitionem, illorumque commodis optime consulere; hanc quoque sibi gloriam iure tribuebat, se sancto incensum amore nullo alio consilio tot tribulationum subire genera, quam ut electi tandem futuram coelestis vitae salutem aeternaeque gloriae adipiscerentur brabea.

Altera, quae iam subnectitur, ratio ad patienter ferendas pro Veritate tribulationes inuitans desumpta est partim a glorioso passionum istarum euentu, partim a damnis, quae sibi metipsis inferunt ii, qui calamitates tolerare recusantes fidem CHRISTO datam deserunt. Peculiari modo Timotheum excitat ad excipienda pronis auidisque auribus ea, quae iam in medium prolaturus erat, ubi iisdem singularem praemittit adfirmationem: *πιστός ὁ λόγος*. Familiaris est Paulo haec loquendi ratio, qua veritatem rei cuiusdam, quae nullum dubitationi relinquit locum, indicare solet, ceu id patet ex 1 Tim. I, 15. III, 1. etc. *Ἐι γὰρ συναπεθάνομεν κ. τ. λ.*) Subintelligenda nimirum sunt verba: *τῷ Χριστῷ*. γὰρ adieuerandi potestate hic gaudet, uti vocula haec saepius ita viurpatur in Libris Scriptorum a Diuino Spiritu actorum. Cf. e. g. Phil. II, 27. Fauet huic sententiae praesertim GROTIUS, qui Particulam γὰρ Hebraeorum *יִנְיָ* respondere existimat. Duplicem autem potestatem Phrasi *συναποθανεῖν Χριστῷ* mori cum CHRISTO adsignare solent Sacrae Litterae. Ita enim praecipue innuit conatus regnitorum, quibus ipsi vitae Sanctitati studentes, nouisque Gratiae viribus CHRISTI Morte acquisitis stipati, peccati in ipsis adhuc habitantis fomites magis magisque restringere adlaborant, eiusque illecebris nuncium mittunt, omne flagitium cane et angue peius fugientes. Cf. Rom. VI, 2. 8. Deinde quoque omnia calamitatum ista loquendi ratione indicantur genera, quibus pii propter veritatem Christianae Fidei, quam constanti professione confirmant, ab impiis adfecti vitae etiam discrimen subire haud recusant. Posteriores verbis istis hic tribuendum esse significatum, ipse totius Sermonis sat euidenti testimonio docet nexus. Clarissimam toti huic Oraculo Sacro adfert lucem ipse Paullus 2 Cor. IV, 11. ubi fideles atque constantes veritatis testes,

ites; quos hic cum Seruatore ἀποθάνοντας declarat, propter IESVM semper mortis supplicio destinari adfirmat. Quemadmodum igitur τὸ συναποθανεῖν ad passiones ac mortem, quibus Veritatis sacrae Defensores Doctrinam, quam professi sunt, confirmant, pertinet: ita e contrario τὸ συζῆν aeternam Ecclesiae triumphantis exprimit gloriam, cuius constantes fidei confessores ad beatas tandem coeli sedes euecti vna cum CHRISTO et viuentes et regnantes reddentur participes. Idem quoque declarant, quae sequuntur, verba: Ἐι ὑπομένομεν, καὶ συμβασιλεύσομεν. In id enim omne Vir Sanctus confert studium, vt praemia futuri Saeculi exquisitis describat loquendi rationibus. Laetissimo tandem tot miseriarum, quibus his in terris Seruatoris amici saepius succumbunt, euentui opponit perniciem, in quam sua culpa praecipites sese dant, qui animi mollitie ac leuitate inducī fidem frangunt, sanctissimamque Religionem, quam amplexi fuere, eiurare non erubescunt. Ἐι ἀρνέμεθα) Subintelligitur nimirum vox: Χριστόν. Unde Syrus recte addit; σὺ. Duplici autem modo homines CHRISTVM abnegare in Sacris Litteris dicuntur: si nimirum ipsi vel omnem, qua illum cognoscere atque amplecti deberent, fidem sese respuere, eumque pro vero Messia ac mundi totius Seruatore haudquaquam agnoscere, palam fatentur, prouti Judaeis detestabilis eiusmodi criminis diem dicit Petrus Act. III, 13. 14. vel ore quidem CHRISTVM profitentes, interim tamen vitam Christiano Nomine minus dignam ducentes, Doctrinam, cui addictos se simulant, moribus exprimere recusant. Cf. Tit. I, 16. Eiusmodi itaque homines, qui vel prae fracta malitia agitati, vel hostium minis nimioque periculorum metu perculsi CHRISTVM abnegauerant, Seruatorem demum in futuro die pantocritico vicissim abnegaturum ac pro suis neutiquam reputaturum esse, Apostolus adfirmat; id quod etiam CHRISTVS ipse luculentissimo testatus est effato, Matth. X, 33. coll. Luc. XII, 9. Interim eiusmodi levis notae homines fidem CHRISTO seruare detrectantes sola sua culpa perire, DEO pro Veritate sua verba atque consilia haudquaquam mutante; magna cum emphasi tandem declarat Apostolus Com. 13. Ἐι ἀπισθεμεν κ. τ. λ. Ἀπιστεῖν. Perfidum esse hac voce denotari vi oppositionis pater. Ita etiam ἀπίστος non solum incredulum, verum etiam perfidum hominem designat, id quod vocis huius vsus satis superque confirmat. Sic Herodianus Histor. L. VII. Ο δὲ ἡδὴ μὲν ἐπὶ τῷ ἔργῳ, σερεθηῖς δὲ πολεμίας, ὥς ᾤετο, ἐκείνων μὲν, καί τοι μεγάλα ἐλπίζοντα, καὶ δοκῶντα ἀμοιβῆς ἐξαίρετῃ τεύξεσθαι, ἀπέκτεινε, ὥς καὶ τῆς ἀποστάσεως γεγονότα ἀρχηγόν, καὶ ἀποκτείναντα, ὃν αὐτὸς ἄκοντα ἀνέπεισεν ἀπιστόν τε γενόμενον περὶ τὸν Φίλον. Ἐκεῖνος πιστός μένει.) Ille fidus manet. Syrus interpres: ἰορδο σιλοιο-σια οσι Ille in fide

fua

sua perseverans. Saepius Sacrae Paginae DEO virtutem istam tribuunt, vbi vel de Misericordia eius, qua hominibus gratiose adssistit, illorumque miseriam vult subleuare; vel de eiusdem Veracitate, qua promissis stare solet; vel tandem de ipsius Potentia, qua omnia, quae pollicitus fuit, certissime praestare potest, sermo est. Ad veracitatem autem hic maxime respici, ipse Sermonis scopus luculenter declarat. Omne nimirum Apostoli eo reddit consilium, vt certissime euincat, nullam in DEO haerere culpam perniciiei hominum; eum Fidem seruare, etiamsi homines partes suas deserant; Promissaque semper exsequi; licet homines perfidia sua salutari eorum fructu semetipsos destituant: praetereaque summis Entis supremi perfectionibus dignum esse, vt eadem constantia omnis mutationis experti, qua Promissiones Gratiae seruat, comminationibus quoque, quae impiis iustas intentant irae Diuinae poenas, fidem faciat: ita, vt hominum ἀπιστία nunquam tamen τὴν πίσιν τῷ Θεῷ καταργῆσαι possit (Rom. III, 3) Ea omnia adhuc vberius confirmantur verbis statim subsequentibus: ἀεὶ ῥησάσθαι ἑαυτὸν ὃ δύνάται. Maiori enim adhuc cum emphasi sic DEI immutabilitatem ac veracitatem describit, qua semper sibi constat atque quaeuis decreta sua, tum quae Gratia atque Misericordia, tum quae Iustitia atque Sanctitas exigit, executioni dare solet. Vtique enim impossibile est, vt DEVS vel Gratiae promissiones vel comminationes, quibus Iustitiam suam declarauit, mutet atque tollat: cum id omnino perfectionibus, quae ab Essentia Summi Numinis nunquam dissociungi possunt, repugnaret e diametro. Idem videlicet verba haec (ἀεὶ ῥησάσθαι ἑαυτὸν ὃ δύνάται) exprimunt, quod Hebr. VI, 18. adseritur; ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν.

Expositis haecenus officiis, quae respectu solidae Ministrorum Ecclesiae instructionis Timotheo incumbabant: iam ad ea progreditur Paullus, quae iisdem sufficienti quidem sanctiorum Dogmatum notitia probe innutritis, adhuc tamen in dies magis magisque confirmandis atque ad dignam Muneris sacri administrationem excitandis, quam maxime erant necessaria; ideoque singularem Timothei poscebant industriam. Hinc ab eo requirit, vt Ecclesiarum Pastores ad eum, quem huc vsque prolixè commendauerat, Veritatis Euangelicae amorem, nec non ad fugam inutilium atque perniciosarum Logomachiarum exhortetur. Com. 14. Ταῦτα ὑπομνήσκει. Haec suggere. Subintelligendum nimirum est vocabulum: αὐτῶς, prouti haec phrasis occurrit Tit. III, 1; vnde etiam Syrus bene addit: ὅσιν. Saepius enim Verbum ὑπομνήσκειν et subiectum et obiectum in accusandi casu sibi iungit. Ita Ioh. XIV, 26. legitur: καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα. Ταῦτα respicit ad ea, quae Paullus in antecedentibus de recordatione Resurrectionis CHRISTI, de afflictionibus Testium veritatis eorumque praemiis in medium protulerat.

rat. Διαμαρτυρόμενος ἐνώπιον τοῦ κυρίου) *Obtestans coram Domino.* Vsitata est Paulo haec loquendi ratio, ad indicandam maximam rei et necessitatem et dignitatem, vti et infra occurrit Cap. IV, 1. Μὴ λογομαχεῖν) *Ne de verbis pugnent.* Minus accurate Vulgata Versio Graeco Textui respondet Enallagen Modorum supponens: *Noli contendere Verbis.* Coniunctio enim μὴ eleganti Atticorum more Infinitivum regit. Λογομαχεῖν peruersos stolidi superbia inflatorum hominum innuit conatus, quibus, vbi res ipsa satis certa atque extra omnem dubitationis aleam posita est, de meris altercantur vocabulis, litigiosaque disputandi ratione, nec veritatem promouere, nec rei sacrae prodesse; sed suam tantummodo iactare sapientiam vanamque victoriae adsequi laudem perperam moliantur. Saepissime praeposterum illud rixandi vanaque verborum crepundia Sanctioribus Doctrinis miscendi studium Paullus carpere solet. Ita paulo post Com. 16. εἰς τὰς βεβήλας κενόφωνίας inuehitur, et 1 Tim. VI, 4 τὸ νοσεῖν περὶ ζητήσεως καὶ λογομαχίας Tit. III, 9. μωρὰς ζητήσεις, γενεαλογίας, ἔρις, μάχας νομικὰς reprehendit, quae omnia hic vnico verbo: λογομαχεῖν, comprehenduntur. HAMMONDVS λογομαχίαν istam ad Gnosticorum familiam friuolasque illius argutias, quibus errores inuoluebant, refert. (Εἰς ὃδὲν χεῖσιμον κ.τ.λ.) Ellipticam hanc esse locutionem nonnulli interpretes Vulgatam sequentes Versionem contendunt, ac post vocem λογομαχεῖν verba; ὃ ἐστίν, collocant et statim sequentibus: ἐπὶ καταστροφῇ particulam ἀλλά praemittunt. *kk*) Alii phrasin εἰς ὃδὲν χεῖσιμον parenthesi includunt. Alii cum ERASMO Ellipsin hic non admittentes χεῖσιμον *Substantivum* esse volunt, illudque cum praecedenti λογομαχεῖν arcto sociant nexu. Interim proluxae diiudicationi, quae nam ex his interpretationibus alteri sit praeferenda, facile supersedere possum; cum quaelibet earum vnum eundemque verborum rite exprimit sensum. Omne enim Paulli eo redit consilium, vt integros Ecclesiae Ministros omni labore a vano Logomachiarum, quae et ἀνωφελεῖς adpellantur Tit. III, 9. studio auocandos esse, euincat; cum ex stolido eiusmodi altercandi pruritu nulla prorsus in Sanctiorum Veritatum campos redundet utilitas, et reliqui Ciuitatis Christianae Socii de Veritatibus Sanctissimae Religionis lumine sole meridiano clariori fulgentibus tum demum incerti reddantur, in studium partium rei sacrae quam maxime perniciosum trahantur, ad parem litigandi amorem inuitentur, maximisque immergantur damnis atque periculis. Καταστροφῇ τῶν ἀκρόντων idem est, quod infra Com. 18. τὸ ἀνατρέπειν τὴν τινὸν πίσιν. Magna videlicet cum emphasi perniciēs, cui fideles verborum contentionibus subiiciuntur, καταστροφῆς vocabulo designatur,

G 3

quippe

kk) Cf. BLACKWALLVS in Critica Sacra Noui Testamenti T. I. P. I. Cap. II. pag. 62.

Editionis supra allegatae, qui eiusmodi ellipsin profanis quoque stili elegantia insignibus Auctoribus familiarem esse adstruit, ac verbis e Platone excitatis confirmat.

quippe quod euerfionem ac destructionem cum rei cuiusdam interitu coniunctam indicat. Ita eadem vox 2 Petr. II, 6. vbi de funesto Sodomae et Gomorrae excidio verba facit Diuinus scriptor, adhibetur.

Vt autem adhortationes, quibus Timotheus alios Euangelii Praecones ad candidum Veritatis amorem fugamque contentionum debuit excitare, pronas facilesque impetrarent aures, coetusque Christianorum sacri inferuirent saluti, ab eo ante omnia requirit Paullus, vt ipse aliis, qui Doctorum fubeant munus, praelucere contendat Doctrinae et Sanctitate et Puritate, quam prolixè et egregie describit atque illustrat a Com. 15-21. Rem maximi ponderis, quae singularem Timothei exposceret curam atque diligentiam, iam a scriptore diuino in medium adferri; prima statim fronte Textus ipse sacer luculentissime docet. *Σπείδασον*) Non leue quoddam studium, sed impensissima significatur opera, qua quis omni, qua fieri potest, festinatione (quo praesertim sensu et infra Cap. IV, 21. occurrit) et accuratione rei cuidam missis ceteris incumbit. Ita saepius ab Auctoribus Sacrarum Tabularum adhibetur, vbi de re ardua et maximis laboribus dignissima sermo est. Sic magnum illud vitae sanctae studium, quo regeniti nouis Gratiae viribus corroborati ac SPIRITVS SANCTI Auxiliis suffulti omni bono indulgent operi, Ciuitatis Christianae sociis a diuo Petro his inculcatur verbis: *σπείδασατε βεβαίαν ὑμῶν τὴν κλησιν καὶ ἐκλογὴν ποιεῖσθαι* (2 Ep. I, 10.) Et Hebr. IV, 11. constantia, qua fideles fidem vsque ad vitae finem seruare aeternae quietis desiderio commoti contendunt, ita describitur: *σπείδασωμεν ὅτι εἰσελθῶμεν εἰς ἐκείνην τὴν κατάπαυσιν*. Praecipue hunc inuoluere sensum verbum *σπείδάζειν*, quando cum Infinitiuo iungitur, non solum excitata nunc Sacrarum Litterarum docent oracula, verum etiam vsus profanorum scriptorum confirmat. Ita Xenophon in Apol. Socratis: *ὁ πάντα εἰπεῖν τὰ ἐκ τῆς δίκης ἐσπείδασα*. *Σεαυτὸν δόκιμον παραστήσαι τῷ Θεῷ*) Vox *παραστήσαι*, quando *transitiue* in Sacris Noui Instrumenti adhibetur Tabulis, saepius τῷ Hebraeorum *בִּרְקָה* respondens sacrificalem inuoluit sensum. Ita Seruatoris adseclae ab eodem Paulo Rom. XII, 1. corpora *παραστήσαι θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ* jubentur; qua phrasi nihil aliud indigitatur, quam promptitudo obsequii, qua regeniti Mandata Diuina omnibus viribus exsequi adlaborant. Sic quoque Parentes Seruatoris Optimi Maximi eum die aetatis quadragesimo in templo Hierosolymitano *παραστήσαι τῷ Κυρίῳ* (Luc. II, 22.) dicuntur; vi legis Mosaicae; quae omnes primogenitos filios DEO sacros Sacrificii instar sisti iubebat. Commode hunc sensum vocabulo *παραστήσαι* hoc etiam loco tribui autumo; quia Paullus exquisita ista eo tendebat adhortatione, vt Timotheus omnes cum animi tum corporis vires legitimae

sacri muneris administrationi, praesertim arduo Verbum Diuinum rite tradendi negotio impendens, semetipsum DEO consecraret atque offerret, sedulumque atque probatae fidei ἐργάτην gereret in Vineam Domini. Primum itaque, quod Timotheo integrum Verbi Diuini Ministrum se exhibituro incumberebat, in eo consistit; ut DEO sese exhiberet δόκιμον probatum, seu, ut Vulgatus vertit, probabilem. Proprie tribuitur haec vox monetis ac metallis, quae ab aurifabro probata fuere; prouti e contratio νόμισμα ἀδόκιμον adulterinam denotat monetam, quae non fert examen ideoque reiicitur. Deinde etiam milites atque pugiles, qui strenue ac legibus agonisticis conuenienter pugnauerant victoriamque reportauerant, a Graecis Scriptoribus δόκιμοι adpellari solent, quam vocis huius potestatem praesertim urgentes nonnulli interpretum cum ΠΡΙΚΑΕΟ vocabulum στρατιώτην hic ex Com. 3. repetendum ac supplendum esse, statuunt. Sed nulla prorsus adest ratio, cur Praedicatum δόκιμον non referri deberet ad subiectum, quod statim, paucis saltem interpositis verbis, occurrit, ἐργάτην: cum δόκιμος in sanctis Noui Pacti libris is generatim dicitur, qui integritatis suae luculentissima edit documenta, nec ullo tribulationum et periculorum genere a DEO sese auelli patitur (cf. 1 Cor. XI, 19. Rom. XVI, 10. Iac. I, 12.) ideoque ἐργάτην Verbi Diuini Praedicationi operam nauantem (cui sinceritatis ac constantiae studium adprime incumbit) τὸ δόκιμον εἶναι quam maxime deceat. Syrus interpres aduerbialiter vertit: Διὰ τὴν ἑργασίαν perfecte. Ἐργάτης a Graecis ille plerumque vocatur, qui duriores peragendo labores vitae quaerit alimenta. Hinc de agricolis atque messoribus solis aestiui calore agitatibus usurpatur eadem vox Iac. V, 4. Eandem quoque ob rationem iis tribuitur, qui castra sequuntur, maximisque, quae bellum comitari solent, periculis caput obii cere haud detrectant; prouti a Xenophonte dicitur ἐργάτης τῶν πολεμικῶν, qui in rebus bellicis operosus est. Optime igitur nomen istud in Ecclesiae quadrat Ministros, quippe quorum est officium, ut nulla laborum mole, nullis periculis territi ea et patienti et forti peragant animo, quae Gloriam Summi Numinis promouent, coetusque Christiani incolumitati inserviunt; ideoque vere sese fistant et καλῶς στρατιώτας et κοπιῶντας γεωργούς (coll. com. 3. et 6.) Non solum autem ab Operario animarum curam sollicitam gerente requiritur, ut δόκιμος deprehendatur, verum etiam ut sese praestet ἀνεπαίχυντον. Duplici ratione vocis huius potestas explicari potest. Timotheus nimirum Paulli admonitionibus morem gerens ἀνεπαίχυντος erat, vel ubi ea, quae docebat, morum quoque Sanctitate exprimere ita annitebatur, ut nulla commissi criminis memoria pudorem ipsi iniiceret; vel ubi propter Veritatis Confessionem et Euangelii praeconium contemptum atque iniul-

insultus hostium omnesque tribulationes sustinere non erubescibat. Posteriorem vero expositionem priori praeferendam ideo autumo, quia infra Com. 21. expositis iis, quae ad Puritatem Doctrinae pertinebant, peculiari exhortatione Vitae Sanctitatem virtutisque studium Sacrorum Antistite dignum commendat. Ut denique Timotheus idoneus atque utilis deprehenderetur ἐργάτης Doctrinae puritate aliis praelucens, ipsi inculcat Paullus prudentiam sanctissimas Verbi Diuini Veritates rite eoque, quem varia Auditorum exigat conditio, modo proponendi ac enucleandi, Interpreti sacrorum oraculorum quam maxime necessariam; quo pertinent verba: ὁρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Metaphoricam voci ὁρθοτομεῖν inesse hic potestatem, omnes fere concedunt quidem interpretes; sed vnde desumpta sit comparationis occasio, exposituri pro ingeniorum diuersitate in diuersas abeunt partes. Praecipuae, quae momentum quoddam trahunt, variorum Interpretum sententiae huc spectantes eo fere redeunt: Apostolum vel ad sectionem victimarum, quae debito ordine certoque ritu instituebatur a Veteris Oeconomiae sacerdotibus (cuius mentio iniicitur Leu. I, 6 seqq.); vel ad morem Hebraeis familiarem Legem Diuinam in varia segmenta seu τμήματα חֻקִּים Hebraico sermone dicta diuidendi; vel ad officium boni prudentisque patris familias nec non dispensatoris domus cibos rite parandi atque secandi filiisque familias pro illorum aetate ac conditione distribuendi; vel ad vsitatam Graecorum Phrasin τέμνειν ὁδὸν viam secare i. e. aperire, et ad similem huic loquendi rationem ὁρθοτομεῖν ὁδόν, qua Alexandrini vtuntur Interpretes, vbi Prouerb. XI, 5. verba textus Hebraici צֶדֶק תָּמִים יוֹשֵׁר רֶכֶּב: hunc in modum reddunt: δικαιοσύνη ἀμώμῃς ὁρθοτομεῖ ὁδόν (cui respondere videtur τὸ ὁρθοποδεῖν, quod Gal. II, 14. legitur); vel denique ad labores agrorum, qui Graecis τὴν γῆν τέμνειν terram scindere dicuntur; egregia non sine quadam emphasi alludere. Argumenta quibus singuli hi interpretes suas munire atque exornare contendunt expositiones, prolixè enarrare, fusiùsque, quoniam eadem polleant robore, inquirere, a scopo praesentis instituti nimis alienum iudico. //) Interim illorum sententiae, qui Auctorem a Diuino Spiritu actum ad mores boni Oeconomi cibos rite apteque distribuentis hisce verbis respicere censent, adstipulari haud dubito, variis iisque non leuibus inductus rationibus. Primo enim integri Ecclesiae Ministri a Paulo saepius cum

//) Adeat, qui accuratiorem harum interpretationum discussionem cupit, Magnific. et S. V. DEYLINGII peculiarem Commentationem de ὁρθοτομία τοῦ Λόγου τῆς Ἀληθείας, quae Observationum sacrarum Tom. IV. Part. II. Exercitationem III. constituit, vbi iam excitatae praeterea quae aliae horum Verborum interpretationes recensentur, eruditeque ac neruose diiudicantur; nec non WOLFIVM in Curis Philologicis et Criticis ad h. l.

cum fidelibus Oeconomis cuius in Domo DEI, quae est Ecclesia, sua distribuentibus, comparari solent. Cf. I Cor. IV, 1. Tit. I, 7. Porro quoque labores pii ac prudentis sanctorum Oraculorum Interpretis ab ipso Seruatore Optimo Maximo sub imagine *πιστὴ καὶ φρονίμῃ οἰκονόμῃ* ob oculos sistuntur (Luc. XII, 42.), qui a Domino, cui seruit, constitutus est *τῷ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον*, vel uti Matth. XXIV, 45. euidentiore adhuc loquendi ratione exprimitur: *πᾶς διδόναι αὐτοῖς* (subintellige *οἰκέταις*) *τὴν τροφήν ἐν καιρῷ*. Simili quoque ratione Verbum DEI cibus aut alimentum adpellatur in Sacris Tabulis. Cf. I Cor. III, 2. coll. Hebr. V, 12. Denique accedit et hoc, totam Pauli orationem eo tendere, ut laborem describat, quo idoneus Sacrorum Christianorum Antistes in proponendis explicandisque Verbi Diuini Doctrinis ita versatur, ut animarum saluti optime prospiciatur, Ecclesiaeque *οἰκονομῇ* (cf. I Cor. XIV, 5.) promoueatur. Ad duo autem potissimum momenta omnis ista, quam bonus Ecclesiae Minister aliorum institutioni impendit, opera reuocanda est. Ante omnia enim ipsi incumbit, ut verum Diuinorum Oraculorum sensum idoneis, quae sacrae interpretationis suppeditant praeepta, subsidiis omni, qua par est, industria adhibitis, eruat, suisque perspicue proponat Auditoribus. Deinde vero ipsi omnibus quoque eo eludandum est viribus; ut propositae ac enucleatae Diuinorum Librorum Veritates pro diuerso animarum statu ad auditores adplicentur, ac in eorum usus conuertantur, ut cum irrogeniti prauis peccandi libidinibus litantes poenarum, quibus Lex Diuina friuolos addicit peccatores, commemoratione atque comminationum Diuinarum fulmine terreantur, et diligenter expositis salutis, quae omnibus mortalibus offeruntur, mediis ad saniora ineunda consilia inuitentur ac moueantur; tum quoque regeniti ad perseuerantiam continuantque Sanctitatis studium magis magisque excitentur ac gratiosis Verbi Evangelici promissionibus atque solatiis subleuentur ac erigantur, sicque cuilibet cibus quasi praemansus adponatur, ac omnes alimenta animae ad usus suos accommodata accipiant. Optime mentem Viri Diuini exponit Interpres, et Vulgatus, et Syrus, quorum ille Verba *ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας* vertit: *recte tractantem Verbum Veritatis*, hic vero ita reddit: *Διὰ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας* qui est praedicans recte Verbum Veritatis. *Λόγος τῆς ἀληθείας* hic denotat Doctrinam Euangelii, quae hoc nomine aliis quoque in locis Noui Foederis insigniri solet, quatenus umbris Oeconomiae Veteris opponitur, ac res, quae per figuras Leuitici cultus adumbratae et repraesentatae fuerunt, vere exhibet ac confert. Praecipuum quoque studium Dispensatorum Mysteriorum Noui Foederis explicatio Evangelicae de CHRISTO doctrinae sibi vindicat. Interim tamen cum discrimen quoque Legis ac Euangelii a

bono animarum Pastore summa cum cura observandum Ὁρθοδομία Verbi praesertim inuoluat: Lex Diuina quoque penitus hic excludi nequit, quippe quae etiam a Sacris Veteris Pacti Auctoribus **תורה** et **תנ"ך** adpellari solet (Psalm. CXIX, 86. 142. 151.)

Cum autem probi Voluntatis Diuinae Interpretis sit, non solum omnem proponendis explicandisque sanctissimae Religionis Veritatibus adhibere industriam, debitisque sollicitè uti praesidiis, quae aliis docendis salutarique cognitione imbuendis inferuire possunt; verum etiam summo cum studio quaeuis remouere impedimenta, quae Veritatis Propagationi obicem ponere ac Ecclesiae Doctorum conatus irritos reddere solent: Apostolus Timotheo fugam stolidarum argutiarum iniungit, quibus sanioris Doctrinae aduersarii tum temporis summa imis rotundisque quadrata miscebant, Veritati claro satis lumine radiant tenebras offundere tentabant, infelicisque errorum atque impietatis lolii semina spargebant Com. 16 seqq. **τὰς δὲ βεβήλας κενοφωνίας κ. τ. λ.** Syrus interpres hoc comma ita vertit: **לדבריו אשר אין להם תועלת יסורו ואלוהים יתברך יתן חכמה לאלוהים ואלוהים יתברך יתן חכמה לאלוהים** *A verbis vacuis, in quibus non est utilitas, subtrahere te; potius enim addent super improbitatem istorum, qui occupati in illis.* **βεβήλας κενοφωνίας** Paullum sine dubio absurda Gnosticorum hic vocasse commenta, quibus res Christiana misere diuexabatur, cum HAMMONDO et CLERICO statuere inde licet, quia non solum sequentia statim commata illud confirmant, sed etiam 1 Tim. VI, 20. idem Vir Diuinus **ταῖς βεβήλοις κενοφωνίαις** in siuulso iungit nexu **τὰς ἀντιθέσεις τῆς ψευδωνύμου γνώσεως**. Nonnulli Patres (observante *Erasmo*) legunt **καινοφωνίας**, sed nulla a communi lectione discedere iubet ratio, cui etiam et Syrus et Vulgatus adstipulantur. Saepius insuper diuus Paullus eiusmodi tricas apinasque, quas inflati iactatae sapientiae magistri proferebant, odioso vanitatis notare solet nomine. Ita Col. II, 8. **τῆς κενῆς ἀπείτης** mentionem iniicit, qua Gnosticorum scita denotari exinde apparet, quoniam paullo antea **φιλοσοφία** spuria nimirum carpitur. Vanos autem hosce de rebus inanibus clamores **βεβήλας** simul fuisse, ipsa illorum satis confirmat natura atque indoles. Vtique enim spuriae, quas errorum architecti proponebant, doctrinae homines a vera, quam Seruator Mundi eiusque comites et adseclae humano generi declarauerant, Religione auocabant, ac veritatis sanctissimae contemptores proteruos efficiebant: quapropter Vir Diuinus etiam quendam huius sortis errorem Principia dogmatum reuelatorum funditus evertentem commemorat Com. 18.

Pari autem modo vitae sceleratae morumque profanitati fores aperiebant ii, qui actiones corporis in ac per se mali ad animam nullo modo pertinere

tinere cunctisque libidinibus morem gerere licere, omni actionum humana-
rum discrimine prorsus sublato, temere adferebant. Περιττῶς) Alii vertunt
vocem hanc *cobibe*, quasi Paullus id praesertim innueret, ut Timotheus alios
a peruerso vanorum aequae ac profanorum sermonum amore reuocare stude-
ret; alii *declina*. Sed omnino Timotheo ipsi fugam τῶν κενοφωγιῶν hic com-
mendari, velexinde patet, quod tota haec Paulli oratio id pro scopo habet,
ut Timotheus eximio puritatis Doctrinae Exemplo aliis praebeat, eosque ad
laudabile imitandi studium adlicit. Rationes, quibus Apostolus adhorta-
tionem istam roborat, ac Timothei obsequium excitat, hoc et sequenti
Com. 17. subnectuntur, desumptae a malitia haereticorum in dies crescente,
et a periculis, quae exinde in sanctam Seruatoris Ecclesiam redundabant.
Non enim ad errores ipsos, sed potius ad friuolos errorum auctores tacite
sub ταῖς κενοφωγίαις comprehensos sequentia spectare, ex initio commatis
sequentis patet, ubi verba: ὁ λόγος αὐτῶν, quae cum antecedentibus arcto
cohaerent nexu, ad homines, non ad res potissimum hic respici, satis su-
perque testatur. Ἐπὶ πλεῖον γὰρ προκόψουσιν ἀσεβείας) Προκόπτειν meta-
phorico sensu generatim significat *incrementa capere*; siue de bona, siue de
mala re sermo sit. Ita etiam infra Cap. III, 9. 13. de improbis, quos extre-
ma tempora procreabunt, seductoribus omnem respicientibus correctionem
vsurpatur. Ἀσεβείας nomine hic et multis aliis in locis N. T. neglectus tum
veri Summi Numinis cultus, tum officiorum, quae aliis praestanda sunt, ideo-
que quoduis scelerum genus indicatur. Damna denique et pericula, quae
toti Christianorum coetui a scelestis istorum haereticorum conatibus immine-
bant, nisi sollicita atque fidelis integrorum Doctorum cura mature ac strenue
ipsis occurreret, ita describuntur Com. 17. καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς γάγγραι-
να νομὴν ἔξει. Γάγγραινης nomine cancerum hic designari, et Lutheri et
Vulgata et Syriaca vult Versio. Sed omnes fere iamdudum obseruarunt in-
terpretes, morbum cancro adhuc peiorem ac perniciosiorem hic commemo-
rari. Praeterea etiam cancer Graecis non γάγγραινα, sed καρκῖνος dicitur.
Γάγγραινα autem vi originis ἀπὸ τῆς γράινειν *edere*, *depasce*, et ἀγαν *nimis*,
vehementer descendens illum denotat morbum, quo pars quaedam corporis
laborans vi inflammationis ita corrupta atque emortua est, ut, nisi medela op-
portune adferatur, malum latius in dies gliscens simul reliquas partes pro-
pinquas in doloris trahat consortium, ossaque tandem carie arrodens (qui
summus γάγγραινης gradus a Graecis σφάκελος vocatur) totum in perniciem
tradat hominem. Νομὴν ἔξει) *Pastum habebit siue depascetur*. Vim horum
verborum emphaticam bene exprimit vox, qua Vulgatus utitur, *serpit*.
Hancce nimirum loquendi rationem Graeci de morbis latius in dies serpen-
tibus vsurpare solent. Ita v. c. νομαὶ ἐλκῶν illis dicuntur vlcera, quae sen-

sim sensimque incrementa capiunt, carnemque depascuntur. Optime autem viuis quasi coloribus hac comparatione pernicioſa dogmata haereticorum depinguntur, qui venenum inter Christianae Ciuitatis ſocios longius ſemper diffundere tentant, donec reliqua membra corrumpantur ac vniuerſum corpus triſtiſſimo adſtigatur contagio. Sicuti enim γάγγραινα primum ſaepeſ exiguam ſaltem corporis partem arrodere, mox tamen longius procedens plura corripere ſolet membra, tandemque ſubito, niſi principiis medicorum opportuno tempore obſtiterit cura, mortem ipſam accelerat: ita quoque heterodoxorum commentorum virus parua ſaepeſ capit initia, repente autem latius ſenſim paullatimque ſerpens alios pernicioſa inficit lue, ac demum homines vita ſpirituſali, Fide nimirum in CHRISTVM ſalutari, penitus priuat. Generatim haecenus deſcriptis atque caſtigatis a Paulo vanorum hominum erroribus rei ſacrae pernicioſis; iam quorundam friuolorum macilentae eiſmodi ſapientiae maſtrorum nomina excitantur iſtorumque dogmata adulterina ſpeciatiſm enarrantur, atque exploduntur: ὧν ἐστὶν Ὑμέναιος καὶ Φιλητός κ. τ. λ. Hymenaei iam mentionem iniicit Paullus I Tim. I, 20. Phileti vero nomen hic ſaltem occurrit *mm*). Οἱτινες περὶ τὴν ἀλήθειαν ἡσόχησαν) Primo hos homines verae ſanorum verborum Doctrinae addiſtos, deinde autem in errorem, qui ab Apoſtolo mox commemorabitur, prolapſos fuiſſe, facile hic ſuſpicari licet; id quod inſuper de Hymenaeo certiffime conſtat ex I Tim. I, 19. vbi ipſe πίſιν καὶ ἀγαθὴν ſυνείδηſιν ἀπωſάμενος, Fidem ac bonam conſcientiam abiiciens, depellens, dicitur. Non autem leuem ac exigui momenti fuiſſe errorem, quem vterque in ſancta DEI Eccleſia ſpargebat; ſed potius grauiffimum, qui ad labefactionem, imo euerſionem Christianae Fidei tendebat, voce ἡσόχησαν aperte docetur. Ἀſοχεῖν enim ἀπὸ τῆς ſοχᾶζεſται collineare, recte ad ſcopum tendere, deſcendens notat: a praefixo ſine aberrare. Hinc opinionum ſuarum erronearum amore capti a veritate ἀſοχήσαντες ii ſunt, qui eiſmodi fauent commentis, quae cum praecipuis ſanctiffimae, quae a CHRISTO nomen adepta eſt, Religionis Articulis aperte pugnant, ideoque hominem a vero Seruatoris amicorum coetu et militante his in terris et triumphante in Regno Glorae eo ipſo penitus excludunt. Ac eundem voci huic ſenſum adaptat Paullus, vbi de Doctōribus κενόφρωνιων καὶ ψευδονύμια γνώſεως adfirmat; illos περὶ τὴν πίſιν ἀſοχήſαι (I Tim. VI, 20 21). Quod enim hic ἀλήθεια denotat, ibi πίſις adpellatur. Clariori adhuc luce illud ex ipſa ſpuriae, quam tuebantur, Doctrinae adparet indole, quam Apoſtolus his deſcribit verbis: λέγοντες, τὴν ἀνάſταſιν ἤδη γεγονέναι. Facili quilibet perſpiciet negotio, homi-

mm) Cf. de Hymenaeo ac Phileto THOMAS ITRIGIUS de Haereſiarchis Acui Apoſtolici Sect. I. C. VIII. et CAMP. VITRINGA in Obſervationibus Sacris I. IV. c. IX.

homines illos Resurrectionem humanorum corporum negasse, interim tamen sollicitos Sacrorum Pacti Veteris Librorum cultores se simulasse, istorumque Oraculis ex more fere omnium haereticorum ad palliandas et exornandas suas opiniones inuita licet Minerua abusos fuisse. Hinc ipsis si quis integrorum sanioris Doctrinae Defensorum luculentissima Sacrarum Litterarum effata, quibus Doctrina de Resurrectione mortuorum in die pantocritico suffulta est, opponeret, eorumque robore ipsorum nugas profligaret: ad allegoricas explicationes tanquam ad sacram confugiebant ancoram, sensum dictorum litteralem, nulla licet urgente necessitate, reiiciebant, ac verba Sacri Codicis in alienum et a mente Auctorum plane remotum rapientes sensum tamdiu misere hinc inde torquebant, donec tandem quaedam eliceretur enunciatio, quae somniis suis haud aduersari videbatur; unde tandem fictum illud ortum trahebat commentum: *resurrectionem iamiam factam esse.* Quomodo autem mentem suam de resurrectione quadam praeterita declarauerint; nondum inter Interpretes satis constat. Nonnulli ad procreationem, quae quotidie fit, liberorum eos respexisse volunt; alii de Regeneratione, qua homines a morte peccati ad nouam iustitiae et sanctitatis vitam transferuntur, verba ista intelligenda esse contendunt; cui vero interpretationi B. BVDDVS *nn*) adstipulari ideo dubitat, quia vix credibile esse existimat, homines improbos ac profligatae vitae deditos de resurrectione spirituali seu Regeneratione cogitasse. Sed omnino irritus esset labor, qui componendae eiusmodi liti impenderetur; cum ipsae Sacrae Litterae rem illam silentio obuoluant. Sufficit, Hymenaeum ac Philetum clarissimis de Resurrectione carnis humanae, quae in Sacris leguntur Paginis, Testimoniis versuto explicandi modo caliginem obducere, sicque Veritatem, quae inter primarias purioris Religionis omnino obtinet locum, ex sacra Ciuitate proscribere friuole tentasse. Quo callidiori autem consilio nugis suis ex ipsis Sanctis Verbi Diuini Tabulis praesidium et auctoritatem quaerere conabantur; eo faciliiori successu impetrare poterant, ut aliis, qui limato non instructi erant iudicio, fucum facerent, eosque in consortium erroris raperent; id quod verba statim sequentia innuunt: καὶ ἀνατρέψαι τὴν τινῶν πίσιν. *Ανατρέψαι* eam Fidei labefactionem ac euersionem inuoluit, quam tandem ipsius salutis iactura comitari solet. Proprium vocis huius vltum in re militari locum habere, PRICAEVS existimat; ubi machinae bellicae muros arcesque haud bene munitas ἀνατρέψαι dicuntur. Vtique etiam eueria de Resurrectione Doctrina totam Christianorum Fidem prosterni luculentissime testatus est idem Paulus I Cor. XV. In tanta autem periculorum, quae CHRISTI Ecclesiam premebant, tempestate, ubi permulti insidiis haereticorum

nn) In Institutionibus Theologiae Dogmaticae Lib. II, Cap. III. §. 29. not. ** p. m. 498.

reticorum capti veritatem abnegabant datamque deserebant fidem, ne forte Timotheus omnem abiiceret spem, ac sacros, quibus Veritatis Euangelicae doctrina aliorum imbuebat animos, labores irritos omnique destitutos fructu reputaret: efficacissimo ipsum Apostolus erigit solatio; omni nimirum tempore coetum quendam fidelium puriorem, Deo bene cognitum, veritatem constanti amore fore amplexurum, Consiliumque Dei de saluandis iis, quos in CHRISTVM vsque ad vitae finem credituros praevidit, nullis hostium machinationibus, nulla seductorum arte, labefactari aut subverti posse. Hinc pergit Com. 19. ὁ μὲν τοι σερεὸς θεμέλιος τῷ θεῷ ἐστὶν κ.τ.λ. Haec et sequentia friuolis haereticorum aliis absurdas suas circa Religionis Dogmata opiniones obtrudendi eorumque Fidem subvertendi conatibus, quos antea notauerat, opponi; particula μὲν τοι *tamen* perspicue docet. θεμέλιος vi proprii significatus imam ac principalem aedificii notat partem, cui reliqua tota moles superstructa est: quo sensu etiam passim haec vox in ipsis Sacris occurrit Paginis. Saepius vero a Scriptoribus Diuino adflatu excitationis vocabulo huic metaphorica subiecta potestate, firmissimum, quo Fides ac Spes Christianorum innititur, indicatur Fundamentum. Sic nomen hoc ipsi Seruatori Optimo Maximo, tanquam Fundamento Fidei *reali*, quo omnis hominum Salus suffulta est (1 Cor. III, 11.), nec non Verbo Apostolorum ac Prophetarum tanquam *doctrinali* Fidei fundamento (Eph. II, 20.) adsignatur. Hic autem Electionis decretum, quo DEVS ab aeterno propter Meritum CHRISTI homines, quos credituros ac in vera Fide constanter perseveraturos esse praevidit, ad salutem aeternam elegit, indicari: omnes, quae Apostoli sermonem circumstant, res aperte declarant. Omnino autem hic τῷ θεῷ θεμέλιος σερεὸς ἐστὶν αὐτῷ dicitur; cum illud DEI Consilium ipsius nitatur Praescientia certissima fallique nescia, ideoque nec mutari nec vlla vi aut moueri aut ἀνατρέπεσθαι possit. ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην) Nonnulli putant, Metaphoram hic desumptam esse a tabulis contractus, quae apud Iudaeos non ratae habebantur, nisi σφραγίς, quae ipsis dicebatur ὄπισθι, adposita erat: inde etiam illis vox θεμέλιος, qua antea vsus fuit Vir sanctus, τῷ Rabbīnorum ר"ע respondere ac chirographum seu tabularum contractus denotare videtur. Sed ad sensum magis mereri autumo Grotii opinionem, qui ad eas sententias, quas fundamentorum lapidibus, quibus aedificia superstruebantur, inscribere veteres solebant, Apostolum alludere, existimat. Et certe huic explicationi fauent sequentia, vbi duae eiusmodi enunciationes a Paulo in medium proferuntur. Accedit insuper et hoc; quotiescunque vox θεμέλιος in metaphorico sensu a Viris, qui sacros Novi Pacti condidere Libros, adhibetur, similitudinis rationem ab aedificiis desumptam esse. Duplex autem commemoratur signum, quo Consilium istud Diuinum

Diuinum certum omnisque mutationis expers declaratur, quorum *unum* ex parte DEI, ipsius nimirum Omniscientia, qua non solum eos, qui fidem usque ad extremum vitae halitum sunt seruaturi, ante omnia cognouit saecula, verum etiam eosdem paterno prosequitur amore omnibusque, quae salutem eorum inferuiunt, beneficiis complecti solet; *alterum* ex parte ipsorum fidelium est, vitae videlicet Sanctitatis studium, quo ipsi κλήσιν καὶ ἐκλογὴν βεβαίαν ποιοῦντες (2 Petr. I, 10.), magis magisque de Diuina, quam nacti sunt, Gratia certiores redditi, firmiorique in dies futurae Gloriam tandem obtinendae spe corroborati euadunt. Ἐγὼ Κύριος τῆς ὄντας αὐτῶν Γινώσκων saepissime in libris Virorum Diuinitus actorum inuoluit simul adfectum amoris ac curae paternae. Per eos vero, qui Domini esse dicuntur, electos intelligendos esse; ipse totius sermonis scopus manifeste ostendit, ac euidenter ex Ioh. XIII, 18. adparet, ubi CHRISTVS ipse eandem, quam hic Paullus testatur, Veritatem his exprimit verbis: ἐγὼ οἶδα, ὅς ἐξελεξάμην.

Vitae sanctitatem cum seria peccatorum omnium detestatione coniungam, quae regenos de salute sua certos efficit, haec sistunt verba: καὶ Ἀποστήτω ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα Χριστοῦ. Ἀδικίας nomine hic quaecumque actio normae legum Diuinarum haud conueniens comprehenditur, ac idem exprimit, quod Iohanni dicitur ἀνομία (1 Ep. III, 4.). Sic etiam proterui peccatores in ultimo die censorio a Iudice mundi aeternorum cruciatuum suppliciis addicendi, qui a Luca οἱ ἐργάται τῆς ἀδικίας adpellantur (Cap. XII, 27.) apud Matthaeum (Cap. VII, 23.) sunt οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. Ὀνομάζων τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ quilibet dicitur, qui Religionem Christianam amplectitur, ac CHRISTI profitetur Nomen illudque inuocat. Ita etiam Christiani omnes generatim vocantur οἱ ἐπικαλούμενοι τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ 1 Cor. I, 2. Tandem Sapientiae Diuinae non repugnare visibilis his in terris Ecclesiae statum; cum piorum coetibus mali quoque ac veritati infensi admiscere sese soleant homines: apto quodam simili a domo magna illiusque suppellectile desumpto ostendit, simulque eos, qui eiusmodi hominum haereseos labe infectorum vitia sanioris doctrinae propagationi noxia fugiunt, collaudat Com. 20, 21. Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ ἣν ἔστι μόνον σκεῦη χρυσᾶ καὶ τ. λ.) Magnae domo hic Ecclesiam CHRISTI ἐξάθεν spectatam comparari, quippe quae per vniuersum fere orbem dispersa optime eiusmodi simili depingi potest, ipsa res, in qua tractanda Apostolu versatur, et Metaphorae huius usus Sacrosanctarum Tabulatum Conditore admodum familiaris luculenter euincunt. Ita 1 Tim. III, 15. Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος expressis verbis οἶκος Θεοῦ adpellatur. Σκεῦη et apud sacros et apud profanos auctores quaecumque saepissime utensilia in quouis vitae genere necessaria notant. Sic de suppellectile, quae tabernaculi Moisaici V. T. infer-

inferuiebat ministerio Hebr. IX, 21; nec non de instrumentis nauticis Act. XXVII, 17. adhibetur. Ita τὰ ἀμφὶ θυσίαν σκεύη, τὰ τριηρικὰ σκεύη, τὰ πολεμικὰ σκεύη apud *Plutarchum*, *Xenophontem*, atque *Thucydidem* passim occurrunt. Τιμῆς καὶ ἀτιμίας nomine diuersi designantur vsus, quibus vasa domestica pro diuersa ipsorum ratione destinantur atque impenduntur; vbi nimirum alia pretiosiora domo ornamenta, patri familias existimationem conciliant; alia vilioris fortis sordidis vel exigui pretii rebus inferuiant. Sic eadem his verbis potestas subiungitur quoque a diuo Paulo Rom. IX, 21. Omnis nimirum Diuini Legati cogitatio, quam his innuit verbis, eo redit: eandem esse Ecclesiae rationem, quae magnae splendidaeque est domo. Sicuti enim prudens Paterfamilias non solum pretiosa vasa, quae ex auro vel argento confecta sunt et ad honores aequae ac ornamenta vergunt, in vsus suos conuertat; verum etiam vilissima, cuius fortis lignea atque testacea sunt, ita adhibeat, vt commoda familiae inde subleuentur et quaedam incrementa capiant: ita etiam DEVM haereticorum aliorumque pessimi furfuris hominum conatus, qui per se quidem εἰς ἀτιμίαν et ad turbationem imo euerfionem sacrae Ciuitatis tenderent, sapientissimo tamen moderamine ita dirigere; vt tandem vel inuitis auctoribus Ecclesiae salus sanctaeque Doctrinae incrementa aut promoueantur aut saltem non impediuntur; interim tamen cuilibet integro coetus Christiani socio praecipue autem Sacrorum Antistiti eo omnibus viribus eluctandum esse, vt errores aequae ac turpissimos mores versutorum eiusmodi hostium euitet ac semet ipsum dignum ac vtile vas εἰς τιμὴν καὶ δόξαν supremi Ecclesiae Domini et ad emolumenta totius Christianorum Familiae praestet: quapropter etiam Vir Diuinus pergit: Ἐὰν ἔν τις ἐκκαθαίρῃ ἑαυτὸν κ. τ. λ. Ἐκκαθαίρειν sollicitum inuoluit studium summamque curam ita aliquid purgandi, vt nihil impuri amplius relinquatur. Ita hoc vocabulo vtitur Paullus I Cor. V, 7. vbi in expurgatione τῆς ζύμης κακίας καὶ πονηρίας (coll. Com. 8.) eandem requirit diligentiam, qua Ecclesiae Israeliticae Socii olim ciborum fermentum ingruente tempore Paschatis ita remouere cogebarur, ne vel minima illius pars in ipsorum superesset domiciliis (Deut. XVI, 3. 4.) Ἀπο τέτων) *Neutrum* hic esse, et ad errores et vitia haereticorum, de quibus antea prolixè verba fecerat Apostolus, non autem ad ipsos homines referri, probabile est. Licet enim B. Lutherus Hymenaeum ac Philetum aliosque eiusmodi farinae homines hic intelligi velit: vsui loquendi tamen non aptum esse videtur; sese expurgare ab *hominibus*, quod autem de *rebus* sordidis omnino obtinet. Duplici autem ratione haec expurgatio pro diuerso animarum statu erat instituenda. Partim enim illorum, qui iamiam Fidem suam pessimo haereticorum consortio ἀνατέλλεσθαι passi fuerant, ac conscientiam errorum scelerumque sordibus inquinauerant erat

erat; ut gratiosis Spiritus Diuini ad feriam eos reuocantis resipiscentiam operationibus morem gererent ac semet ipsos totos committerent, pristinam Fidei ac vitae puritatem vehementissimo anhelarent desiderio, ac in posterum hominum eiusmodi amicitiam cane et angue peiorem fugere tantisque periculis edocti cautius mercari discerent: partim quoque illis, qui hactenus hostium veritatis insidiis Diuina adiuti Gratia oblectati fuerant, incumberebat; ut porro circumspecte agerent, et ab omnibus sordibus puros sese seruarent: quod utrumque ab Apostolo voce ἡγιασμένον innui, res ipsa luculenter euincit. "Εσαυ σκεῦος εἰς τιμὴν, ἡγιασμένον καὶ εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ) Saepius Viri a DEO acti metaphoricam hanc loquendi amant rationem, qua generatim homines nec non peculiari modo Ecclesiarum Ministri cum vasis comparantur. Cf. Act. IX, 15. 2 Cor. IV, 7. ἡγιασμένον) Alludit procul dubio Vir Diuinus ad vasa sacris cultus Leuitici vsibus in Tabernaculo V. T. consecrata, quae singulari ritu ab aliis rebus separare atque שרק Diuino Mandato iussus fuit Moses Exod. XL, 9. 10. Ἀγιάζων enim plerumque in Sacrosanctis Noui Pacti Tabulis consecrationem notat ad peculiarem eumque sacrum atque Diuinum vsum. Ita CHRISTVS ipse se ἀγιάζων dicitur, Ioh. XVII, 19. vbi semetipsum operi Redemptionis destinabat, ac sanctissimam pro generis humani peccatis victimam expiatoriam Patri sistebat. Et sic quoque illud vocabulum piorum notat hominum sanctificationem, qua ipsi non solum sacrosancto Mediatoris sanguine a peccatorum immunditie purgantur, sanctique coram DEO redduntur; verum etiam postea viribus Gratiae a SPIRITU SANCTO concessis instructi vitae sanctitati student, ac semet ipsos a mundi consortio segregatos, peccatorum fece (quantum id his in terris fieri potest) purgatos, sanctissimoque DEO ad cultum sanctitatis mancipatos offerunt sanctum peculi populum. Optime autem hic a diuo Paulo ostenditur ordo, quem obseruare eos necesse est, qui DEO placere cupiunt, et quo requiritur, ut homo prius a turpi peccatorum seruitio segregetur, quam DEVM rite colere possit, ut prius sit σκεῦος ἡγιασμένον, quam euadat σκεῦος εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ. "Ευχρηστος illum notat, qui facilem atque idoneum ad negotium quoddam exsequendum sese praestat. Sic infra Cap. IV, 11. virtutem Marci rei sacrae perutilis collaudaturus eundem εὐχρηστον εἰς διακονίαν vocat. Δεσπότης hic ipse CHRISTVS Θεάνθρωπος dicitur, quippe qui Dominus ac Caput Ecclesiae eandem agit, ac hominum ministerio ad exsequenda Consilia vtitur. "Εἰς πᾶν ἔργον ἡμῶν ἡτοίμασμένον) Explicat his verbis, quo pacto homines regenerati et renouati εὐχρηστοι euadant in sacra CHRISTI Ciuitate; nimirum eiusmodi operibus, quas Viribus Gratiae Diuinitus concessis instructi perpetrant, et quae Gloriam DEI aliis manifestant, hominumque praecipue illorum, quibus

buscum arctissimo vnus Fidei Vinculo constricti sunt, salutem promouent. Vtique autem & hic humanas vires extenuat omnemque naturalis virtutis remouet respectum Apostolus, vbi hominem sanctificatum ac praeceptis Diuinis obsequium praestantem *ἡτοιμασμένον* ad bona opera vocat. Non enim a se ipso hominem desuper natum vires habere ad ea efficienda, quae Legibus Summi Numinis sunt consentanea; sed a Deo ipso in noua Creatione formatum ac praeparatum esse ad mores Christiano Nomine dignos, *κτιθέντα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς* Eph. II, 10. sanctus CHRISTI Legatus aperte declarat.

Cum autem ab idoneo integroque Ecclesiae Antistite non solum requiratur, vt aliis salutis viam candide aperiat, Doctrinaeque puritate iis, qui communibus laboribus Seruatori coetum in dies frequentiore colligere student, praeluceat; verum etiam vt ea, quae verbis proponit, moribus exprimat, suoque exemplo alios ad parem virtutum, quas sanctissima Christianorum Religio commendat, amorem exstimulet: iam Timotheo, qui haecenus regulas bene docendi a Paulo acceperat, studium vitae castitatis iniungitur. (com. 22); quo et omnia ea, quae a Legis Diuinae norma deflecterent, Ecclesiaeque Ministrum minime decerent, longissime a se remota esse iubeat, et sanctitatis, earumque, quae Voluntati Diuinae respondent, actionum splendore tota ipsius vita effulgeat. *Τὰς δὲ νεωτερικὰς ἐπιθυμίας Φεῦγε*) *νεωτερικῶν ἐπιθυμιῶν* nomine nonnulli nouaturiendi pruritum indicari volunt, hac inducti ratione, quoniam *τὸ νεωτερίζειν* apud Auctores Graecos celebriores denotat *res novas moliri*. Sed nulla hic iubet necessitas ab expositione verborum vsu recepta discedere, cui non solum B. Lutheri versio, verum etiam interpres et Vulgatus et Syrus fauet; quorum ille ita legit: *iuuenilia autem desideria fuge*; hic vero: *Ex omnibus illis concupiscentias adolescentiae fuge*. In sanctissimis enim Noui Foederis Libris *νεώτερος*, a quo vocabulo et *νεωτερίζειν* et *νεωτερικός* deriuantur, vbique fere notat *aetate iuniorem*. Praeterea quoque optime haec quadrat interpretatio ad Personam Timothei, quippe quem tum temporis aetate adeo non prouectum fuisse, ex I Tim. IV, 12. liquido constat. Sic etiam apud HESYCHIVM *νεωτερίζειν* est *iuniorum mores imitari*. Quoduis autem libidinum ac scelerum genus, ad quae iuuenilis aetas adprime procliuus reperitur, hac denominatione *οο*) a Paulo comprehenditur; cum vel vnum eorum, si vitam Doctoris Coetus Christiani polluat, eiusdem simul Doctrinam debito, quem Muneris sacri Dignitas requirit, effectum destituat. *Φεῦγεν* *vehe-*

οο) Cf. inprimis CALOVIVM ad h. l. fusius & curatius in disquisitione interpretationum harum versantem.

vehementissimum adfectum malum quoddam sollicito studio impensissimaque cura auersandi denotat, secundum vim, quae huic loquendi rationi tribuitur, omnibus fere linguis communem. Vitiis vero, quorum horrorem Timotheo iniicere contendit Apostolus, opponuntur variae virtutes, quae imprimis Pastorem animarum eiusque Munus egregie exornant: *δίωκε δὲ δικαιοσύνην κ. τ. λ.* *Διώκειν* ardentissimum innuit desiderium, quo quis rem quandam constanter ac feruide prosequitur, eamque obtinere omnibus connititur viribus. Bene itaque et accurate adfectum τῷ Φεύγειν contrarium exprimit. Eadem quoque verborum oppositione profani Scriptores filii elegantia insignes vtuntur. Ita Xenophon (citante Scapula): *χρὴ πειράσθαι τὰς τε Φιλαίτιδας Φεύγειν καὶ τὰς εὐγνώμονας διώκειν.* Per *δικαιοσύνην*, quae hic Timotheo inculcatur, non Iustitiam Fidei, qua homo peccator propter Promerita Saluatoris ipsi imputata coram Tribunali Diuino absoluitur ac iustus declaratur; sed potius Iustitiam Vitae (*δικαιοσύνην εἰς ἀγιασμόν* Rom. VI, 15.) qua homo iamiam regeneratus et iustificatus per Vires Gratiae omnes actiones suas Legi Diuinae conformes reddere conatur, intelligendam esse; exinde perspicitur, quia Vir Diuinus omnem cogitationem omnemque sermonis vim ad vitae morumque sanctitatem dirigit, eamque a Timotheo idoneo Mysteriorum Diuinorum Dispensatore praecipue requirit, quae autem Iustificationis statum in homine iamiam supponit.

Ac ob eandem plane rationem *πίσις*, quae Iustitiae iungitur, non Fidem iustificantem et saluificam, sed constantiam in professione Veritatis firmissimam, quam nulla terrent pericula, nullae frangunt aerumnae, designat.

Iustitiae ac fidei adiicitur amor, quo pii tum in DEO ipso omnis boni fonte penitus acquiescere cupiunt; tum memores Mandati Diuini omnes homines alios mentis propensione beneuola amplectuntur, eorumque felicitatem promouere adlaborant. Has virtutes omnes denique excipit concordia religiosa ac spiritualis, quam Christiani cum iis colere iubentur, qui vnus fidei normae se alligatos profitentur, ac integritatis suae, qua DEVM colunt et ciuitatis Christianae incolumitati prospicere contendunt, manifesta edunt documenta; vbi Paullus pergit: *εἰρήνην μετὰ τῶν ἐπικαλεσμένων τὸν κύριον ἐκ καθαρᾶς καρδίας.* MS. Codicem, qui in Britannia adseruatur, legere: *μετὰ πάντων ἀγαπώντων τὸν κύριον*, obseruat PRICAEVS, qui etiam lectionem hanc qua verba *μετὰ πάντων* amplectitur; interim tamen vocem *ἐπικαλεσμένων* retinet simili inductus loquendi ratione, quae exstat 1 Cor. I, 2. *τὸν πᾶσι τοῖς ἐπικαλεσμένοις τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.* Idem quoque verba *ἐκ καθαρᾶς καρδίας* ad vocem *δίωκε* refert. Ast potius a verbo propiori *ἐπικαλεσμένων* non disiungenda mihi videntur, praecipue cum Paulus in eo verberetur, vt illos describat, quibuscum sacrae vnionis vinculum

arctiori indies amicitianectere debuit Timotheus. Vtique autem proscribendi sunt ab eiusmodi foedere omnes ii, qui a vera fide longissime remoti speciem tantummodo pietatis prae se ferunt, et fucum facientes illos, qui satis circumspecte haud agunt, decipere conantur. Integri itaque tantummodo omnisque fraudis expertes Timotheo commendantur pacis sacrae socii sanctissimum Seruatoris Nomen profitentes ac religiosa inuocatione celebrantes ἐκ καθαρᾶς καρδίας.

Ἐπικαλεῖν τὸν Κύριον idem esse ac Christianam publica professione amplecti Religionem, paullo ante ad Com. 19. iamiam monui. Hae omnes virtutes licet cuilibet, qui Christianae ciuitatis sociis annumerari cupit, summo opere sint necessariae; inprimis tamen ab illis, qui salutari Veritatum Diuinarum cognitione aliorum imbuunt animos, requiritur; vt vita quoque, prouti doctrina, animarum saluti inferuientes his sanctissimae Religionis ornamentis prae reliquis nobiliori quodam emineant gradu.

Qui hucusque Timotheo Doctrinae puritatem, vitae integritatem et sanctitatem, qua vtrique aliis Verbi Diuini Ministris facem praeferret, sedulo commendauerat, Paullus iam peculiari exhortatione fugam inutilium altercationum ac quaestionum eo maiori eidem (Com. 23,) inculcat studio; quo diligentior alios a vano ac rei Christianae noxio litigandi studio reuocandi cura supra (Com. 14.) ab ipso requirebatur. Τὰς δὲ μαρὰς καὶ ἀπαιδεύτους ζητήσεις παραιτῶ. Quascunque de rebus inanibus quidem quaestiones, quae veritatis sacrae propagationi haud profunt, sed potius obicem ponere solent, hic Vir Diuinus carpit: inprimis tamen Timothei animum aduersus Doctorem Iudaizantium, qui ritus Mosaicos CHRISTI cultoribus obtrudere volentes Ecclesias hinc inde variis turbabant disceptationibus, hallucinationes muniri, facile ex Tit. III. 9. vbi eandem rem iisdem fere verbis molitur Apostolus, concludere licet. Prolixius enim ibi mentem suam Diuinitus actus Auctor declarat, cum stolidis quaestionibus statim subiungit γενεαλογίας καὶ μάχας νομικάς. Stolidae autem omnino eiusmodi erant quaestiunculae, quoniam eos, qui nugis istis faciles praebebant aures, sensim paullatimque a CHRISTO, qui a DEO nobis factus est σοφία (I Cor. I, 30.) abducebant, ac multorum denique errorum immergebant voragini. Et sic etiam dignae erant, quas Apostolus vocaret ἀπαιδεύτους, indoctas. Plane nihil enim conferebant πρὸς παιδείαν, Fidem non roborabant, sed potius labefactabant; mores non emendabant; ideoque ὁμοδομίαν Θεῷ τὴν ἐν πίστει (I Tim. I, 4.) impediabant. Παραιτεῖσθαι saepissime auersationem exprimit, qua quis rem quandam sollicito reiicit atque fugit studio. Ita idem diuus Paullus Titum παραιτεῖσθαι iubet αἰρετικὸν ἄνθρωπον, qui iteratam spernit admonitionem, i. e. confortium eius cane et angue peius fugere (Tit. III, 10). Peculiar-

rem, quae Timotheo fugam ineptarum ac friuolarum eiusmodi quaestionum iniungebat, rationem a tristi earundem effectu desumptam subnectit Apostolus: *εἰδὼς, ὅτι γεννώσι μάχας*. Facile enim fieri potuit, ubi in sacris conuentibus stolidae eiusmodi voluebantur quaestiones, vt Christianorum mentes in varias traherentur partes, salutare Doctrinae negligerentur, acerrimis iurgiis sacra tolleretur vnio, Ecclesiaeque, mystico CHRISTI Corpori, perniciofa infligerentur vulnera. His omnibus tandem variae adhuc, quae mansuetudini inprimis pacisque amori debent originem, appendicis instar adii- ciuntur virtutes, quibus praesertim vita Ecclesiae Ministri exornanda est, a Com. 24-26. quae tria commata indiuulso cohaerent nexu. *Δῆλον δὲ κυρίῳ ὅδε μάχεσθαι*) Peculiari modo Sanctissimae Verbi reuelati Tabulae Prophetis, Apostolis, iisque omnibus, qui Doctorum munere in sacris coeti- bus funguntur ac Mandata Diuina aliis interpretantur, seruorum DEI vel CHRISTI nomen adsignant; cum illorum ministerio DEVS ipse in annun- cianda exponenda quae voluntate sua vti soleat. *Μάχεσθαι* idem innuit, quod supra (com. 18.) *τὸ λογομαχεῖν*.

Magna autem vis adhortationi, qua pacis studium Ecclesiae Ministris commendatur, exinde superadditur, quod iisdem Seruorum DEI Nomen tribuat Apostolus. Sic enim in memoriam ipsis reuocat officia, quae mu- nus sacrum ab illis requirit; vt nimirum non solum Mandatis Domini mo- rem gerentes, verum etiam eius exemplum imitari omnibus viribus adlabo- rantes obsequiosos atque fideles sese gerant seruos illius, qui semetipsum manifestauit *Θεὸν ὁκ ἀκατασασίας, ἀλλ' εἰρήνης* (1 Cor. XIV, 33.). *Ἀλλ' ἡπιοὺς εἶναι πρὸς πάντας.*) *Ἥπιος* lenitatis inuoluit conceptum, et a profanis Au- thoribus tum de hominibus, tum etiam de rebus vsurpatur. Sic principes benigni, qui lenitate ac comitate subditorum sibi conciliant animos, *ἡπιοὶ ἄρχοντες* dicuntur. Sic *ἡπιαφάρμακα* ea vocantur medicamenta, quae sine excitatione dolorum morbos molliunt atque depellunt. Bis saltem haec vox in Sacris occurrens Paginis de Verbi Diuini Ministris adhibetur. Vtique autem a quouis Sacrorum Christianorum Antistite requiritur, vt lenitate ac mansuetudine excellat omnibusque sese commendat. Licet enim muneris, quo fungitur, sacri partes requirant, vt apertos Fidei hostes sancto veritatis incensus amore refellat, eorumque aciem, quam contra Religionem au- dacter instruunt, fundat atque profliget; vt eos, qui sceleribus dediti prauis suis litant libidinibus vitaeque obscenitate sanctissima Christianae Religionis Praecepta spernunt atque conculcant, reprehendat et ad regiam virtutis, a qua aberrarunt, reducat viam: omnis tamen mentis acerbitas, omnis ver- borum asperitas ab vtroque exulet negotio necesse est. *Διδακτικόν*) Ea hoc vocabulo notatur virtus, qua Minister Ecclesiae idoneum sese ad forman- das

das aliorum mentes, omnique fidei pariter ac morum doctrina instructum praestat. *Ἀνεξίκακον*) Patientia hic innuitur, qua quis praesertim iniurias ab hostibus sibi illatas suscipit, nec non alia quaevis mala aequo magnoque fert animo. Non enim ad ipsos homines malos hic respici; vel exinde liquet, quod iam antea officium, quod CHRISTI cultoribus incumbit, lenitate ac patientia superandi et emendandi hostes atque obtrectatores Paulus inculcauerit, ubi feruum *ΔΕΙ πρὸς πάντας ἡπιον εἶναι* debere monuerat; prouti etiam sequenti statim commate mansuetudinem ad correctionem aduersariorum iterum iterumque commendat. Bene etiam verbi huius vim expressit Syrus, qui ita vertit: *συνὸν ἡπιοῦ* LONGANIMEM.

Ἐν πραότητι παιδεύοντα τὰς ἀντιδιατιθεμένους. *Πραότης* ea est virtus, quae iram suppressit ac moderatur, ne iustos forte transfiliat limites; ideoque ad aliorum institutionem ac emendationem quam maxime requiritur, ne nimio feruore verborumque stimulis acrioribus animi irritentur atque exulcerentur. Saepius etiam a Viris Diuino Spiritu actis *πνεῦμα πραότητος* adpellatur. *Παιδεύειν* propriam, quae voci huic plerumque subiicitur, etiam hic obtinet potestatem, et notat, *erudire, informare*. Minus accurate itaque tropicum significatum adsumit Vulgatus, qui vertit: *corripientem*. De errantibus enim ac contrario aduersus veritatem Christianae Fidei animo adfectis hominibus loquitur Vir Diuinus, in quorum institutione ac emendatione diligens Ecclesiae Ministri cura rite versetur necesse est. Per *ἀντιδιατιθεμένους* enim ii intelligendi sunt, qui a sanioris quidem Doctrinae deflectunt norma, eidemque spurias, quas fouent, doctrinas opponunt; interim tamen non adeo infensos tantaque correptos malitia sese sanctissimae veritatis gerunt hostes, vt omnis emendationis illorum spes abicienda illorumque consortium penitus fugiendum sit. Speciatim igitur ac singulari studio hic praecipitur mansuetudo morumque modestia in refutandis ac reuocandis dissentientibus, quam antea generatim omnibus, quibuscum Pastori Ecclesiae aliquid est negotii, exhibendam esse docuerat Diuinus Scriptor.

Μήποτε δὲ αὐτοῖς κ. τ. λ.) *Μήποτε* male vertit Vulgatus *ne quando*: melius Syrus: *ἢ* *num.* Non enim semper haec particula negationem infert; quae etiam ad reliqua verba hic minime quadrat. *Interrogandi* seu potius *dubitandi* potestas voculae hoc loco subiicienda est, qua etiam alias saepe in Sanctis Noui Pacti Tabulis gaudet. Bene etiam hanccephrasin ita interpretatur HENRICVS STEPHANVS: *experiendo, annon tandem DEVS dare velit illis etc.* Interim oritur hic quaestio: quomodo vllus dubitationi relinqui possit locus, an DEVS respicientiam hominibus impertiri eorum-

eorumque intellectum salutaris veritatis Luce collustrare velit; cum tamen Gratiam suam Salutisque Media omnibus mortalibus sponte offerat, ac promissionibus omni exceptione longe maioribus declarauerit; serio se velle πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν (1 Tim. II, 4.)

Facile autem omnis euanesceat, qua verba ista laborare videntur, difficultas, si id accuratius pensitemus, quod nonnulli haud infimi census Interpretes obseruarunt: saepius in Libris Virorum Θεοπνεύτων verbis, quae actionem proprie inuoluunt, actionis saltem *effectum* seu *admissionem actionis a patiente*, non vero solam operationem agentis indicari, quae sententia variis quoque Exemplis ex Sanctissimis tum Veteris tum Noui Instrumenti Voluminibus in medium prolatis (quae hic excitare fufiusque exponere instituti prohibet ratio) explicatur atque roboratur. Omne enim Apostoli eo reddit consilium, vt quemlibet Verbi Diuini Ministrum moneat; ne aduersariorum obfufcationibus territus statim a laboribus desistat, ac operam oleumque in exhortandis ac refutandis dissentientibus perdidisse sibi videatur. Nihil potius intentatum esse relinquendum, quia forsā iteratis laboribus felix aliquando respondere possit euentus, adeo, vt aduersariorum mentes disiectis errorum tenebris prauae morose resistendi consuetudini nuncium mitterent, salutarem, quam DEVS offert, Gratiam amplecterentur, stultitiam suam deplorantes saniora inirent consilia, suffultique summi Numinis Auxilio maiorem in dies coelestis Veritatis nanciscerentur notitiam. Μετανοία hoc loco mentis immutationem ac purgationem ab erroribus saltem innuit, cum resipiscentia, qua homines de commissis serio dolent sceleribus eaque infensissimo auersantur odio, Com. sequenti 26. prolixè commemoretur atque describatur. Εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας) Εἰς nonnulli existimant pro δια poni, ideoque vertunt, *per agnitionem Veritatis*; quia salutaris a DEO reuelatae veritatis notitia medium est, quo homo ad poenitentiam perducitur. Ast cum tantummodo de retractatione falsarum, quae saniori aduersantur Doctrinae, opinionum hic sermo sit: vtique a natua voculae huius potestate haud discedendum est, ideoque terminus, qui in Scholis Theologorum vocatur, *ad quem* potius indicatur; cum Veritates Diuinae percipi ac saluari cum adsensu cognosci nequeant, nisi a mente defecata et erroribus vacua. Vitae morumque emendationem iam addit Vir Diuinus hunc in modum: Καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τῆς διαβόλης παγίδος κ. τ. λ. Ἀνανήψειν elegantem prorsus hic inuoluit metaphoram, quippe quae vox vi propriae potestatis notat; *ad sobrietatem corporis redire*. Plerumque a profanis auctoribus et de ebriis, qui discussa crapula sanam iterum recipiunt mentem, et de iis, qui venenum propinatum depellentes

nouas

nouas colligunt vires, adhibetur. Ita Herodianus Lib. I. vbi in describenda morte Imperatoris Commodi versatur: Πλὴν ἀλλὰ πολλὰ γε ὄντος τῷ ἐμέ-
 τῃ, φοβηθέντες, μὴ πᾶν ἐξεμέσας τὸ φάρμακον ἀνανήψῃ, καὶ πάντες ἀπό-
 λωνται, νεανίαν τινὰ, ὀνόματι Νάρκισσον, γενναῖόν τε καὶ ἀκμασῆν, πείθουσιν
 εἰσελθόντα, τὸν Κόμμοδον ἀποπνίξαι μεγάλα δῶσειν ἑπαθλα ὑποσχόμενοι.
 Cum vero Apostolus aliam indiuidio huic vocabulo iungat nexu metapho-
 ram, similitudinis ratione a vinculis hostilibus desumpta; ἀνανήψῃ in nume-
 rum verborum praegnantium referre haud dubito, vt ita sensus totius sermo-
 nis hic euadat: *an forte mentis sanitatem recuperent ac euadant ex laqueo Sa-*
bolis, cui expositioni Syrus etiam bene adstipulatur Interpres; qui legit:
 ἔξω γὰρ ὡς πᾶσι τοῖς ἐκ τῆς σατανᾶς τοῦ σαβῶλ τοῦ σαβῶλ et recordentur sui ipso-
 rum et recedant ex laqueo Satanae. Παγίς proprie laqueum denotat, qui
 tenditur ad capiendas aues atque feras, quam potestatem saepius et apud
 profanos Auctores et nonnunquam apud Interpretes Alexandrinos obtinet.
 Metaphoricus autem vocis huius vsus stilo Paullino perquam familiaris est,
 quo triste exitium, cui miseri homines cacodaemonis insidiis decepti, proteruae-
 que peccandi libidini litantes immerguntur, eiusque causa et occasio indicatur.
 Vtrumque autem simile et ab ebrietate et a tendiculis venatorum desumptum
 optime ac viuis, qui dicuntur, coloribus depingit miserrimam peccatorum
 conditionem. Sicuti enim tum homo crapula distentus grauique hinc obrutus
 somno omni et corporis sobrietate et mentis sanitate destitutus variisque
 expositus periculis salutis suae neutiquam prospicere valet, tum quoque aui-
 culae et bestiae laqueis captae iugulantur et necantur: ita etiam mortales
 peccatorum veneno inebriati ac ἐπιθυμιῶν βλαβερῶν (1 Tim. VI, 9.) laqueis
 irretiti tandem, nisi seria resipiscentia illis sese mature expediant, tristem sem-
 piternae salutis iacturam faciunt, aeternaeque dantur internecioni. Ἐξωγρη-
 μένοι ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸ ἐκεῖνθ' ὀλέθρου (2 Tim. II, 26.) Ζωγρεῖν vi compositionis *uiuum ca-*
pere notat, et tum militibus tum venatoribus tribuitur a profanis Auctoribus.
 Sic Thucydides L. 2. Ἀνδράς τε τῶν μὲν ἀπέκτειναν, τινὰς δὲ ἐξώγρησαν.
 Bene autem hoc loco verbum istud notioni τῆς παγίδος respondet, fraudes-
 que atque malitiam infernalis genii exprimit, quibus homines peccatorum
 laqueis ferarum instar capit, arctioribusque eos in dies magis magisque con-
 stringit vinculis, vt tandem omni libertate ac vita et spiritali et aeterna
 priuentur. Pronomina tandem, quibus Scriptor Diuinus in fine Capitis vti-
 tur, diuersas pro ingeniorum varietate protulerunt celeberrimorum Interpre-
 tum expositiones. Permulti enim voce αὐτῶν ad subiectum propius, diabo-
 lum nempe, respici; ἐκεῖνθ' autem ad subiectum aliud remotum, nimirum
 DEVM, cuius mentionem commate praecedenti Apostolus fecerat, referen-
 dum

dum esse, autumant. Alii vero ab ea explicatione horum verborum, quae usu recepta est, et plurimarum versionum innititur auctoritate, discedere nolunt, ideoque utrumque Pronomen ad vocem διαβόλος pertinere, atque Pronomen ἐκεῖνος saepissime eodem valore, quo ὁστος vel αὐτός, gaudere et proprio etiam subiecto, non semper remotiori, iungi adferunt. Licet autem utraque expositio primario, quem Apostolus praefixum habuit, haud aduersetur scopo; priori tamen suffragari haud vereor, cum posteriorem probabilitate longe superare mihi videatur. Ante omnia enim communis ac nativa pronominis ἐκεῖνος, potissimum si adhuc cum alio pronomine demonstratio connectatur, potestas ea est, ut semper remotioris subiecti repetitionem innuat. Non vero hic adparet, cur a proprio vocis, nulla id exigente necessitate, sit discedendum significatu? Deinde etiam miserrimus ille status, quo homines a cacodaemone ἐξωγρημένοι, sub iugum missi, libertatem respuunt, vitam quoque scelestam iamiam supponit, qua voluntatem diaboli exsequuntur, versutosque ipsius malitiae sese gerunt ministros. Tandem rei ipsius argumento quam maxime est consentaneum, ut *finis* liberationis ex potestate diabolica, morum nimirum sanctitas integrumque vitam ad voluntatem DEI componendi studium, simul commemoretur. Et sic omnia apte respondent ordini, quem Apostolus Commate praecedenti obseruauerat. Quemadmodum enim finis τῆς μετανοίας (retractationis errorum) ἡ ἐπίγνωσις τῆς ἀληθείας antea exhibetur; ita et hic terminus ad quem innuitur, ut nimirum ἀνανήψαντες et excutientes tyrannicum cacodaemonis iugum conuertantur εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

Ad tertiam, quae dignum Donorum Diuinorum in Munere Ecclesiastico usum praecipue exigebat, rationem nunc progreditur Vir Diuinus, miseram nimirum vltimorum temporum conditionem. Tristis vero illius facies copiose delineatur respectu

I) Falsorum Doctorem, ubi quidem

- 1) Pessimos istos homines describit, Timotheum vero ab eorundem consortio auocat Cap. III. Com. 1-9.
- 2) Egregium suae Doctrinae ac vitae Exemplum Timotheo satis perspectum iisdem opponit Com. 10-12.
- 3) Timotheum ob seductorum malitiam in dies crescentem ad eo maiorem atque firmiorem sanioris Doctrinae amorem adhortatur Com. 13, 14. duplex adiiciens argumentum mouens, desumptum
 - a) Ab Auctoritate et integritate Pauli ipsius, Praeceptoris olim Timothei, discipulo satis explorata Com. 14.
 - b) Ab eximia, qua Timothei animus a prima ac tenera aetate imbutus fuerat, notitia Sacrarum Litterarum Com. 15. quarum

rum praestantiam idoneo inprimis Ecclesiae Pastori formando mirum in modum inseruientem collaudat Com. 16. 17.

II) Peruersorum auditorum. Quapropter

α) Generatim Timotheo serio inculcat perpetuum rite ac pro diuerso animarum statu Verbum Diuinum tractandi et applicandi studium Cap. IV, Com. 1. 2. superaddita simul descriptione malitiae impiorum eiusmodi hominum indies crescentis Com. 3. 4.

β) Speciatim sobrietatem, patientiam et studium perfectionis in ministrando Munere Sacro ipsi commendat inprimis ob imminentem mortem suam Com. 5. 6. cuius mentionem faciens simul quoque

Ν) Vitam suam paucis, at satis neruose describit Com. 7.

Ξ) Gloriam vitae aeternae hilaris celebrat. Com. 8.

Qui et calamitates, quibuscum Veritatis Testibus erat conflictandum, et peculiare idoneos formandi Pastores officium haecenus allegauerat, ac, utrumque constantiam atque industriam in Munere Sacro rite ministrando a Timotheo flagitare, solide testatus fuerat, diuus Paullus, iam ad nouum, quod in medium adfert, argumentum attente contemplandum ipsius excitat animum. Τῷτο δὲ γίνωσκε, ὅτι ἐν ἐσχάταις κ. τ. λ. Vltimis diebus ex more Virorum Θεοπνεύσων hic quoque omnis N. T. aetas indicatur, quae a primo Seruatoris Optimi Maximi Aduentu vsque ad supremum diem censorium voluitur, et iam a Sanctis Mandatorum Diuinorum Interpretibus V. T. הַיָּמִים הָאֵלֶּים adpellata fuit. Praeludia vero tristium eiusmodi, quae Ecclesiam vexarunt, fatōrum, iam tum temporis adpropinquasse; voce ἐνσησονται satis clare indicatur. Res enim quam proxime imminens Graecis hoc vocabulo notatur; prouti quoque τὰ ἐνεσῶτα res iamiam praesentes Sanctarum Noui Instrumenti Tabularum Auctoribus dicuntur. Καίροι χαλεποί idem notant, quod ἡμέραι πονηραί (Eph. V, 16.) Metonymice nimirum res, quae in tempore sunt vel peraguntur, ita vocantur. Bene autem Vulgatus vertit: *Tempora periculosa*. Non solum enim molesta atque aspera Graecis sunt χαλεπά; verum etiam ea, quae pericula atque detrimenta adferunt. Sic Theocritus Idyll. 10, v. 11.

Μηδὲ ξυμβαίη χαλεπὸν χορίων κύνα γεῦται.

Vaticinium itaque de nouissimis quidem diebus praesertim rebusque, quae militantem Christianorum coetum eo tempore prement, aduersis Comma hoc sistit; interim tamen eam quoque aetatem, quae statim praedictionem istam secuta est, concerni, ex Com. 5, ubi Timotheo ipsi omnis cum friuolis hominibus, quorum flagitia in antecedentibus Commatibus enarrantur,

tur ac reprehenduntur, consortii fuga iniungitur, liquido adparet, imo et ipsa experientia satis superque confirmatur. Tempore enim Apostolorum iamiam perniciosissimos Religionis hostes Sacrae Christianorum ciuitati damna atque interitum minatos fuisse, ideoque ipsos rerum euentus huic aliisque CHRISTI Legatorum Vaticiniis fidem conciliaffe, ipse diuus Apostolus Iudas testimonio omni exceptione maiori confirmat, quippe qui Com. 17. 18. Epistolae, (quam post Paullum atque Petrum consignatam fuisse, probabile est) vbi de irrisoribus ac flagitiosis hominibus queritur, ad verba προειρημένα ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων τῆ Κυρίᾳ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ expresse prouocat, atque adflictis fidelium animis illorum commemoratione solatium adfert.

Annunciationem hanc, qua tristitia atque periculosa, quae Ecclesiae imminebant, tempora, generatim praedixerat Apostolus, vberior causarum huius mali excipit expositio, quorsum ante omnia peruersi ac haereseos labe infecti referuntur Doctores, quippe quorum turpis atque abominabilis prolixè sistitur imago a Com. 2-9. Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι κ. τ. λ.

Merito nimius peruersusque sui ipsius amor; quo ductus homo summam voluptatem ex semetipso suisque perfectionibus capit, omniaque neglectis officiis et deo et aliis hominibus praestandis ad propria saltem reuocat commoda, primo commemoratur loco, quippe cui reliqua cuiuscunque demum sortis vitia origines debent. Accurate itaque horum hominum adfectus atque conatus omnes τὸ τὰ ἑαυτῶν ζητεῖν exprimit (1 Cor. X, 24.) Hesychio φιλαυτία est, τὸ πᾶντα πρὸς τὰ ἑαυτῶν ἀρέσκοντα πράττειν. Φιλάργυροι) Haud satis mentem Paulli adsecutus est Vulgatus Interpres, qui legit; *cupidi*. Accuratus vim vocis huius Syrus exprimit: *ܐܡܢܝܐ ܠܥܡܪܐ* et diligentes argentum. Immoderatum videlicet ac insatiabile opes colligendi studium hic designatur. Φιλάργυροι igitur ii sunt, qui ab eodem diuo Paulo βεβλόμενοι πλετεῖν vocantur (1 Tim. VI, 9); vbi quoque et Com. sequenti turpis vitii istius, Φιλαργυρίας nimirum, facies et tristissimi eiusdem effectus satis copiose enarrantur atque explanantur. Ἀλαζόνες) Et haec vox minus accurate a Vulgato vertitur: *elati*. Hi enim potius sunt ὑπερήφανοι, qui postea commemorantur. Suidae dicitur ἀλαζών, ὁ ἀλλωσζών. Alii vocis huius originem a verbo λαίεσθαι, capere, sumere deriuant, cui A intensiuum praefigunt, vt itaque οἱ ἀλαζόνες eiusmodi sint homines, qui multa sibi sumere atque arrogare volunt. Ea enim hic carpitur mortalium vanitas, qua plus, quam par est, sibimetipsis tribuunt, aliorumque

rumque adulationes avidis captant auribus. Ὑπερήφανοι ii in Sanctissimis Verbi Divini Tabulis nominantur homunciones, qui stolidi inflati superbia, ingenti meritorum pondere prae aliis, quos despiciunt, sese eminere credunt, nimiosque sibi exposcunt honores. Differt itaque ὑπερηφάνια et ἀλαζονεία hac ratione, ut illa mentem potius occupet eamque insatiabili honoris atque gloriae fame torqueat; haec vero in verba erumpat, aliisque animi inclinationes prodat. βλάσφημοι) Detestabile hic innuitur crimen, quo quis impia ac iniuria in gloriam atque perfectiones Summi Numinis eructat verba. Licet enim saepius eodem nomine obtrectatores quoque veniant, qui conviciis bonae aliorum hominum, praecipue dignitate atque honore conspicuorum, famae criminis maculam adspargere tentant; hic tamen eos praesertim mortalium impudentissimos ac scelestissimos, qui ipsam Divinam Maiestatem lacessere haud erubescunt, intelligendos esse; exinde constat, quod calumniatorum peculiaris Commate insequenti mentio iniiciatur. Proluxiore eiusmodi profligatae audaciae hominum descriptionem suppeditat S. Iudas, Ep. Com. 15, a quo ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς τὰ σκληρὰ κατὰ Θεῶν λαλῶντες vocantur. Suidae βλάσφημος est ὁ εἰς Θεὸν ἐξυβρίζων. Γονεῦσιν ἀπειθεῖς) Syrus vertit ܠܗܘܢ ܠܐ ܥܝܬܐ ܕܥܝܬܐ qui hominibus suis non obediunt sunt. Vnde eum ἀνδράσι pro γονεῦσι legisse pp) DRVSIVS suspicatur. Ἀχάριστοι et a profanis haud infimi census Auctoribus ii dicuntur, qui accepti beneficii immemores officia sua negligunt, id quod Syriaca Versio egregie exprimit: ܠܠܗܘܢ ܠܐ ܥܝܬܐ ܕܥܝܬܐ negantes beneficentiam Ἀνόσιοι) Impii ac profani, qui Religionem spernunt vitamque ad sanctissima eiusdem Praecepta componere detrectant. Cf. 1 Tim. I, 9. Profanis Auctoribus res quaecunque nefaria hoc nomine venit. Ita apud Xenoph. Paed. VIII. μήτε ἀσεβεῖς μηδὲν, μήτε ἀνόσιον, μήτε ποιήσητε, μήτε βελεύσητε. Ἀσorgοι) Iterum a vera huius vocabuli potestate discedit Vulgata Versio, quae reddit; sine adfectione. Non enim quaevis beneuola animi propensio σorgeῖς nomine comprehenditur; sed insitus saltem a natura mutuusque ille impensissimi amoris adfectus, quo parentes sobolem amplecti solent, et liberi vicissim parentes prosequuntur. Hinc ἄσorgοι ii nominari merentur, qui naturalis huius erga alios propinquo sanguine sibi iunctos charitatis vincula dissolunt, omnemque sic humanitatem eiurare videntur. Ἀσπονδοι) Non solum ii, qui datam fallunt fidem ac inita frangunt foedera; verum etiam illi, qui implacabili aduersus alios feruent odio nullamque pacem, nullas σπονδὰς, admittunt, hoc comprehenduntur

tur nomine. Sic etiam dirissima bella, quae nullo foedere dirimi possunt, passim apud Demosthenem ἀσπονδοὶ πόλεμοι vocantur. Vtrumque vocabulum in Versione Syriaca desideratur. Nullum interim meretur ad sensum GROTIUS, qui ex hoc defectu colligit, verba ἀσποργοί, ἀσπονδοί, ex Rom. I, 31. praesenti Oraculo Paullino inserta esse, merito propterea a CALOVIO (qui ad h. l. conferri meretur), virgula censoria notatus. Διάβολοι) Et delatoribus et calumniatoribus nomen hoc a Graecis scriptoribus tribuitur. Si autem hic intelligendi sunt, qui conviciis aliorum famam laedunt ipsisque invidiam conflare annituntur. Ἀκρατεῖς) De quavis intemperantia a profanis Auctoribus usurpatur. Hinc ἀκρατεῖς ἀφροδισίων, ἀκρατεῖς τιμῆς, ἀκρατεῖς κέρδους apud Xenoph. et Aristot. occurrunt. Praesertim vero ad eos, qui voluptati indulgentes lascivis quibusvis frena laxant cupiditatibus, hic respici; ipsa verborum series satis euidenter docet, cum nimirum reliquae intemperantiae species in antecedentibus iamiam a Viro Divino allegatae fuerint. Et huic explanationi calculum quoque adiicit Syrus interpres, qui legit: *ἄνθρωποι ὑποτάσσοντες ἑαυτοὺς τῇ ἐπιθυμίᾳ* subiicientes se libidini. Ἀνήμεροι ii sunt, qui feris atque agrestibus moribus aliis molesti sunt. Ἀφιλάγαθοι) Syrus: *ἄνθρωποι ὀδυνώμενοι τὰ καλὰ* odio habentes bona. At potius ad homines, quam ad res, Apostolum respicere; non immerito iudicat CALOVIVS ob nexum cum vocabulo praecedenti. Προδόται, qui amicorum arcana divulgantes perniciem ipsis struunt. Προπετεῖς, qui adfectuum stimulis exagitati coeco impetu praecipites ad omnia, quae proteruis cupiditatibus congruunt, feruntur, Legumque et Diuinarum et humanarum repagula infringentes nil sibi arduum esse credunt. Quodlibet enim temerariorum atque inconsultorum hominum conamen, quo et sibi ipsis et aliis damna inferre solent, tum Θεοπνεύστοις voluntatis Diuinae Interpretibus, tum quoque profanis magni census Scriptoribus Graecis προπετές dicitur. Sic Act. XIX, 36. Scriba tumultuantes ac incondito clamore totam urbem turbantes sedaturus, ita eosdem adhortatur: *δέον ἐστὶν ὑμᾶς κατεσθλαμένους ὑπάρχειν καὶ μηδὲν προπετές πράττειν*. Et Nigem apud Herodianum Lib. II. ita concionem adloquitur: *Ὡς περ δὲ τὸ τοῖς τηλικύτοις ἐπιτολμαῖν, ἔκ τῃς εὐλόγῃς προφάσεως προπετές καὶ θρασὺ κ. τ. λ.* Hesychio προπετής est ὁ προπίπτων πρὸ τῆς λογισμῆς τετυθωμένοι) si hoc nomine carpuntur, qui vel singulari quadam, quam crepant, prudentia ultra vulgus sapere sibi visi, vel secunda, quae ipsis arridet, fortuna elati cristas erigunt aliosque contemnunt. Ita quoque I Tim. VI, 4. inanis sapientiae doctor a sanioribus Christianae Doctrinae verbis discedens reprehenditur, qui

μηδὲν ἐπιστάμενος τετύφωται. Idem vero rebus secundis, quae homines vana superbia turgidos efficiunt, tribuitur effectus apud *Herodianum* Lib. VI. τὸν τε Πέρσην εἰς ἐλπίδα μειζόνων πραγμάτων ἐτύφωσε τηλικύτων ἔργων εὐπραγία. Φιλήδονοι μᾶλλον ἢ Φιλόθεοι) Paronomasiis sacris, quas Stilus Virorum Θεοπνεύτων amat, haec verba annumerari merentur. Peruersus autem hic innuitur voluptatis amor, quo libidinosi flagrantes omnesque animi cogitationes omneque studium in iis saltem, quae carnem oblectant, effrenatisque satisfaciunt concupiscentiis, ita defigere solent; ut amorem atque cultum Summi Numinis negligant. Imago horum perditae fortis hominum viuis depicta coloribus ab eodem diuo Paulo ob oculos sistitur, Phil. III, 19. vbi commemorantur οἱ τὰ ἐπίγεια φρονεῖντες, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία. *Suidas* Φιλήδονον describit τὸν ταῖς ἡδοναῖς χαίροντα. Nequitiam horum hominum adhuc magis augment, ipsosque dignos, a quibus grauissima Vindicta Summi Numinis sumat supplicia, sistunt ea, quae Com. sequenti commemorantur. Sufficienti enim Mandatorum Diuinorum, quae morum Sanctitatem hominibus inculcant, notitia, eos ita imbutos esse, ut aliis quoque voluntatem Dei exponere queant, ac nihilo secius omne virtutis ac pietatis studium susque deque habere, magna verborum cum emphasi monet Apostolus: ἔχοντες μὶμνήσκωμεν κ. τ. λ. Certe non astutos virtutis gloriae adflectatores, qui Curios simulant, ac remotis actionum arbitris nefanda quaeuis perpetrare haud erubescunt, aliosque, qui non satis caute mercari didicere, falsa pietatis specie facile decipere possunt, hic obiurgari; sed eos potius reprehendi, qui meliora videntes, imo nonnunquam et probantes, deteriora tamen secuti praefraciae prorsus deplorataeque malitiae satis luculenta edunt documenta: et ipsa, quibus Vir Diuinus utitur, verba, et res totam orationem circumstantes aperte declarant. Non enim μὶμνήσκωμεν sed μὶμνήσκωμεν ἔχοντες ob oculos ponuntur. Μὶμνήσκωμεν autem non *speciem* (vti *Vulgatus* vertit,) sed ipsam *formae impressionem*, ideoque *mentis informationem* ex solida rei cognitione prouenientem notat. Sic de eiusmodi cathedrario, qui aliis virtutis studium inculcans ipse legibus morem gerere detrectat, doctore idem diuus Paullus adserit Rom. II, 20. quod sibi metipso videatur διδάσκαλος νηπίων, ἔχων τὴν μὶμνήσκωμεν τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ. Praeterea etiam turpissima illa flagitia v. c. αἰλαζωνεία, βλασφημία, διαβολή κ. τ. λ. quae omnes verecundiae transiliunt limites, ac cuilibet, qui non virtutis amorem penitus eiu-rasse vult videri, terrorem omnino atque tristitiam incutiunt, ad hypocritas neutiquam quadrant, quippe qui boni speciem prae se ferunt, vitiisque indulgentes lucem fugiunt et latebras quaerunt, Ἐυσέβεια hic non

non solum eas, quae ad cultum Diuinum praecipue pertinent, concernit virtutes; sed totum omnium officiorum, cum erga DEVM, tum erga alios homines, complexum sistit. Τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἡγενημένοι) Syrus: ܐܢܝ ܠܡܨܝܚܐ ܕܡܪܝܬܐ ܠܝܠܐ ܫܠܡܐ ܕܡܪܝܬܐ. *Asi a virtute DEI remoti qui ita sunt.* Δύναμις pietatis τῇ μορφώσεται opposita ipsum serium ardentissimumque virtutis designat studium, quo quis ad normam Legum Diuinarum, qua mens informata est, vitae etiam actiones componit, sanctissimaeque, quam puro integroque amplectitur animo, Religionis Veritates moribus quoque exprimere contendit. Ἀρνεῖσθαι Si de rebus vsurpatur; auersandi conatum innuit, quo quis rei sibi exosae nuncium mittit. Ita Gratiam Diuinam salutarem hominibus iniungere studium τῇ ἀρνήσασθαι τὴν ἀσεβειαν i. e. *repudiandi ac remouendi impietatem*; Paullus monet Tit. II, 12. Abnegare itaque ii virtutem pietatis dicuntur, qui vitam agunt Christiano, quod adfectant, nomine indignam, sanctissimaeque Religionis dogmata, quorum solidam sibi compararunt notitiam, impiis destruunt factis. Turpem monstrorum eiusmodi humani generis imaginem curatius adhuc depingit Vir Diuinus, Tit. I, 15. 16. Quo peior itaque spurcorum atque improborum hominum fuit indoles, quam haecenus delineauerat; quo grauiora a friuolis eorundem conatibus sanctissimi Seruatoris Ciuitati imminebant pericula; eo maiori studio Timothei animum aduersus hosce et virtutis et Religionis hostes munit, eumque ab omni illorum auocat consortio. καὶ τῆς ἀποτρέψεως. Ἀποτρέπεσθαι secundum propriam, quae voci huic inest, vim notat *auertere se, pedem referre ex aliquo loco.* Sollicita itaque fugiendi auersandique cura vocabulo isto accurate ac neruose exprimitur.

Enarratis iam vitiis, quorum turpi amore generatim falsi Doctores capti vitam ducebant Christiano nomine indignam, ad peculiarem quandam eiusmodi farinae hominum progreditur diuus Paullus speciem, qui tum temporis Ecclesiam vexabant, omnique et calliditate et impudentia utebantur, ut alios quoque in societatem et erroris et scelerum traherent. Ἐκ τούτων γὰρ εἰσιν οἱ ἐνδύνοντες κ. τ. λ. Ἐνδύνειν *subire*, *penitus ingredi* et astutiam et audaciam neruose designat. Ἐνδύσις enim *Hesychio* idem est quod κατάδυσις. Καταδύσις autem idem interpretatur τῆς λαθρείας τόπος καὶ βαθύς. Et sic quoque ἐνδύνειν erit *ingredi in penitiorem locum*, *profunda petere*. Pessimi itaque hic castigantur malitiae propagatores, qui et fraudem et vim in auxilium vocant, ut res aliorum arcanas curiose rimari ac integras familias technis suis deceptas errorum pariter ac flagitiorum sordibus polluere queant. καὶ αἰχμαλωτεύοντες τὰ γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις.) Potestatem, qua seductores isti mulierum quarundam ita sibi subiecere animos,

VE

ut plane ab eorum nutu penderent, ac omnia eorum verba quasi ex tripode dicta colerent iisque obsequium praestarent, magna cum emphasi haec verba innuunt. Id quod etiam eo leuiori efficere poterant conatu; quo procliuiiores istae femellae peccatorum moli iamiam succumbentes ac libidinis stimulis exagitatae ad adsensum flecti poterant, ac malorum illecebris faciles praebebant aures. Ἀιχμαλωτεύειν enim, quod vi originis suae proprie notat, *habere aliquem capere*, durissimam inuoluit seruitutem, qualem subire cogebantur ii, quos dubia belli fors in hostium tradebat manus. Sic etiam veterum mancipia, quorum tristissima erat conditio, κατ' ἐξοχήν a plurimis auctoribus αἰχμάλωτα σώματα adpellari solent.

Diminutiuo Apostolus utitur, ut animi leuitatem, qua feminae istae vitiis indulgere solebant, ideoque contemptum illorum, qui sanctissimae Religionis praeceptis obsequentes virtutem colebant, sibi attrahebant, exprimeret. Σωρευμέναις ἀμαρτίαις dicuntur, quia forsitan scelus semper sceleri addentes turpem iamiam peccandi sibi comparauerant habitum, grauissimis criminum obrutae oneribus. Σωρεύειν enim proprie de rebus adhibetur, quae cumulatim aggregantur, ut magnam denique efficiant congeriem. Ita *Herodianus* Lib. V. τοῖς τε βωμοῖς ἐπετίθει, παντοδαποῖς ἀρώμασι σωρεύων. Specialiorem deinde vitiorum, quae potissimum sectari solebant leues eiusmodi abiectae fortis mulierculae, descriptionem suppeditat Vir sanctus, ubi imprimis commemorat prauas carnis concupiscentias, quibus regebantur et rapido quasi impetu ad exsatiandam voluptatem trahebantur: Ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις. In M S. Codice; qui in Anglia adseruatur, obseruante PRICAEΟ, legitur ἐπιθυμίαις καὶ ἡδοναῖς ποικίλαις. Ἀγόμενα optime hic redditur, *quae gubernantur*. Saepius enim haec potestas in Libris Virorum Diuinitus actorum verbo ἀγεσθαι subiicitur. Sic Regeniti, qui nouis Gratiae viribus instructi voluntatem DEI exsequi adlaborant, ἀγόμενοι πνεύματι Θεῷ vocantur (Rom. VIII, 14). Quemadmodum autem deprauata voluntas femellarum istarum ad ea saltem, quae peruersis arridebant libidinibus, procliuis in veritum semper nitebatur, negataque cupiebat: ita quoque earundem intellectus stupida sanctissimarum, quae puriorem concernunt Religionem, vertitatum laborabat ignorantia: id quod Com. sequenti 7. Vir sanctus declarat. Cum enim et ea tantummodo venarentur, quae vitae flagitiosae congruebant, et inanibus peruersorum doctorum delirationibus faciles praeberent aures; ex aduerso autem serias Apostolorum aliorumque Verbi Diuini Ministrorum tum doctrinae tum vitae integritate conspicuorum admonitiones proletarios esse sermones existimarent, iisque omne denegarent obsequium: non potuit non tandem euenire, ut animus illarum aut nulla aut exigua saltem et superficialia rerum Diuinarum cognitione tinctus

Cimmeriis errorum immergeretur tenebris, omnisque discendi et ad veritatis saluberrimae notitiam perueniendi conatus, spretis, quae huc faciunt, mediis, irritus plane redderetur, optatoque destitueretur euentu. Exposita misera mulierum istarum conditione, iam ad ipsos falsos doctores, pessimos tantorum malorum auctores sanctus CHRISTI Legatus redit, ac impium ipsorum et sacrae Veritati prorsus inimicum animum vberiori adhuc explanatione ob oculos sistit; tristem vero simul malorum consiliorum atque conatum praedicat exitum Com. 8. et 9. Hinc Magorum Aegyptiacorum, qui liberationem populi Israelitici impediabant, ac Mosis auctoritatem praestigiis suis minuere volebant (secundum Exod. VII, 11. seqq.) profert exempla, et tristem illorum temporum faciem cum ea aetate, qua tot profligatae audaciae hostes tela sua aduersus Veritatem Fidei Christianae Evangelicam vibrare eamque labefactare conabantur, apte componit. *Ὁν τρόπον δὲ Ἰαωῆς καὶ Ἰαμβρῆς κ. τ. λ. . . ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο.* Sed iam quaestio oritur, vnde nomina istorum praestigiatorum notitiam nactus sit Vir Diuinus, cum nec in Scriptis a Mose exaratis, nec in aliis Veteris Instrumenti Libris vllum eorum deprehendatur vestigium. Facile autem in promptu est responsio: Paulo Diuini Spiritus adflatu excitato ipsam *θεοπνευσίαν* haec suppeditasse nomina. Interim tamen ipsum et ex traditione maiorum et ex aliis forsan libris, quos longa temporum series nobis eripuit, ea hausisse, suspicari facile licet, id quod etiam certam exploratamque Diuinae Inspirationis auctoritatem haudquaquam eneruat, quia non solum res absconditas nondumque perspectas Spiritus Sanctus Viris Diuino Lumine collustratis patefecit; verum etiam alia, quae mentem eorum haud fugiebant, in memoriam ipsis reuocauit et testimonio omni dubitatione maiori adhuc magis magisque confirmauit *qq*). Certe haec nomina tum temporis non penitus latuisse, varia, quae eorundem mentionem faciunt, scripta et Iudaeorum et Gentilium, in quibus excitandis et nonnulli Patrum Ecclesiae et moderni Sanctissimorum Oraculorum Explanatores haud infimi census satis copiosi sunt, luculenter euincunt. Ex Iudaeorum Doctores, qui nomina haec incantatorum Aegyptiacorum commemorant, notandus praesertim est *rr*) Iouathan in Targum, qui Exod. VII, 11. verba Textus Sacri ita paraphrasi

qq) Cf. S. V. *Carpzovius* in *Critica Sacra Veteris Testamenti Parte III. Cap. II.* pag. m. 878. vbi praesertim Whistonus integritatem Codicis V. T. ex hoc loco impugnare posse sibi visus refutatur.

rr) Pseudo-Jonathanes hic vulgo vocatur, quem tamen aetate recentiore Paulo fuisse, permulti Criticorum ex ipsa libri tum qua stili, tum qua res, indole solide euincere conati sunt. Cf. inprimis laudatus *Carpzovius* in *Crit. Sacra. Part. II.* Cap. I. §. III. p. m. 446 seqq.

וקרא לחור פרעה לחכי מינא ולחרשינא ועברו: *Et vocavit etiam Pharaon sapientes et praestigiatores, et fecerunt etiam ipsi, nempe Iannes et Iambres magi in Aegypto. Idem quoque eos filios Bileami fuisse perhibet ad Num. XXII, 22. והוא רכב על אתניה ותרין עולמוי יניס וימבריס עמיה. Et ipse insidebat asino suo, et duo pueri eius, Iannes et Iambres erant cum eo. Sic etiam in Talmud nomina eorum excitantur: ממרא et יוחנא. Hinc Auctor Libri Aruch ex Talmud non solum magorum istorum nomina, verum etiam disceptationem cum Mose, hunc in modum refert: בשבא משה למצרים באותות שנתן לו ה' קבה אמרו לו יוחני וממרי ראשי הזרעומים של פרעה זו היא מלאכתנו ואנו יכולין לעשות כן בלהטינו ואתה רומה למי שמכין תבן לעפריים שהינא עיר תואה וממנה שבר למקומות היבבה ואין יכין אדם אליו תבן אמר להון אמרי אינשי למתנא דירקנא ירקנא שקור*
*Quando venit Moses in Aegyptum cum signis, quae dederat ei DEVS, dixerunt ipsi Iochane et Mamre, capita praestigatorum Pharaonis regis: hoc est artificium nostrum, nos possumus ea praestare praestigiis nostris. Tu autem similis es ei, qui infert stramen in Aphraim, urbem frugum, unde etiam in alia plurima loca diuenditur. Quomodo ergo potest aliquis ad eam urbem stramen aut foenum asportare? Respondet ipsis Moses: dicunt vulgo homines; in urbem ole-
 ris olera inferto. Pari ratione ex gentilibus, qui momentum trahunt, au-
 ctoribus dignum censeo, quod hic exhibeatur, Numenii Philosophi Pytha-
 gorei testimonium Lib. III. περὶ τὰ γαθῶν ita scribentis: τὰ δ' ἐξ ἧς Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς Αἰγύπτιοι ἱερογραμματεῖς, ἄνδρες ἔθενός ἦττις μαγεύσαι κρείττοντες εἶναι ἐπὶ Ἰσθαίων ἐξελαυνομένων ἐξ Αἰγύπτου. Μισαίω γὰρ τῷ Ἰσθαίων ἐξηγη-
 σαμένω, ἀνδρὶ γενομένω Θεῷ εὐξάσθαι δυνατωτάτῳ, οἱ παρασηῖναι ἀξιαθέντες ὑπὸ τῷ πλήθους τῶν Αἰγυπτίων ἔτοι ἦσαν, τῶν τε συμφορῶν ἃς ὁ Μισαῖος ἐπῆγε τῇ Αἰγύπτῳ, τὰς νεανικωτάτας αὐτῶν ἐπιλύεσθαι ὥφθησαν δυνατοί. ss)*
 Vul-

ss) Plurimi, qui ex allegatione Auctorum profanorum huic dicto lucem quandam adferre satagunt, interpretes, prouocant quoque ad Plinii testimonium, quod exstat Historiae Naturalis Lib. XXX Cap. I. Sed omnino adhuc sub iudice lis est: num hic locus ad Aegyptios illos, quos diuus Paullus commemorat, pertineat magos? Nulla enim *Jambres* fit mentio. Praeterea quoque nitida, quae in vsum Delphini Parisiis A. C. MDCCXXIII. prodiit, editio, etiam voce *Jannes* deleta, verba, quae excitari solent, ita exhibet; *Est et alia Magices factio a Mose ETIAM NVNVM et Lotapaea Judaeis pendens, sed multis millibus annorum post Zoroastrem.* Adfirmat simul HARDVINVS, qui editionem hanc observationibus suis ornauit, se se MSS. codices omnes et vetustissimas editiones secutum fuisse, et voculam ETIAM NVNVM indicare, quod secta illa Iudaica Plinii adhuc tempore floruerit. Sermonem itaque Plinium exponere Harduinus autumat de quibusdam *circumuentibus Judaeis Exorcistis*, quorum mentio iniicitur Act. XIX, 13 seqq. et inter quos praesertim eminuerit Iudaeus quidam nomine *Lotapas*.

Vulgatus alterum horum fascinatorum adpellat *Mambrem*, quae nominis mutatio etiam in Talmudico illo paullo ante allegato loco, aliisque Rabbinicis occurrit libris. Vnde etiam GROTIUS colligit, Graecum, quo usus fuit Vulgatus Interpres, Codicem loco *ἱαμβρῆς* habuisse *μαμβρῆς*. Sed Interpretem potius a textu authentico discessisse autumo, cum vix in vilo Graecorum Codicum eiusmodi deprehendatur mutatio, et praeterea Syriaca versio cum ea, quae usu recepta est, lectione accurate conveniat; ubi nomina haec ita exhibentur: *ממבר* *ממבר*. Vix autem aliqua probabilitatis specie gaudere mihi videtur singularis illa, quae CALOVIO docto solidoque alias sanctissimorum Oraculorum Explanatori fuit, opinio, quippe qui *Aretii* adoptans sententiam, non ad Magos illos Aegyptios, quorum in scriptis Mosais premissis nominibus fit mentio, sed potius ad capita quaedam rebellium Iudaeorum hoc loco respici, censet. Nomina enim ipsa a diuo Paulo allegata interpretationem istam vix admittunt, quae ex lingua Hebraica derivari nequeunt, sed Aegyptiacam originem sapere plurimis eruditis et rei sacrae et Antiquitatum scrutatoribus videntur *et*). Praeterea rationes, quibus uterque et ARETIVS et CALOVIVS utitur, aut nullum aut exiguum robur adferunt sententiae, cuius gratia adducuntur. Ideo enim de praestigatoribus Pharaonis hic non sermonem esse, existimant; quia partim non aperti rei Christianae obtrectatores, sed domestici sacrae Civitatis hostes atque hypocritae, qui Christianorum, imo Doctorum Ecclesiae, nomen adfectauerint, reprehenderentur, ex aduerso autem Magi Aegyptii publica professione Sacra populi Israelitici ac cultum veri DEI auersati fuerint; partim incantatores non Veritati Doctrinae Mosaeicae obluctati fuerint, sed tantummodo Miracula Mosis imitari et eludere, fidemque legationis ipsius suspectam reddere voluerint. Ast quod ad primum adductae probationis spectat momentum; facile totius orationis nexus docet, diuum Paullum non tam ad describendas Personas falforum Doctorum, quam ad depingendam eorum et astutiam et malitiam, qua nulli Aegyptiorum illorum cedebant, animum aduertisse. In quavis autem comparatione dissimilitudinis aliquid deprehendi, neminem fugit. Quod vero posteriorem obiectionem concernit; utique labefactata Diuina Missione Mosis, corruebat simul Auctoritas Religionis, quam gens Hebraea amplectebatur, Diuina. Si vero ipsum argumentum, in quo pertractando Apostolus versatur, accuratiori mentis lance ponderemus; Magorum Exemplum ad rem vberius explicandam multum facere, satis clare

L 2

per-

et) Cf. inprimis AVGVSTVS PFEIFFERVS in Dubiis Vexatis Scripturae Sacrae Centur. I. p. 253. nec non in Derivatione quinquaginta Locorum Exoticorum Noui Testamenti ex suis fontibus, Dubiis Vexatis annexa pag. 70. seqq. qui radices simul Aegyptiacas, a quibus haec nomina descendunt, profert.

perspicitur. Aduersus quosuis enim haereticos, qui tum temporis Veritati Diuinae absfona sua commenta obiicere Societatisque Christianae incolumitatem sollicitare audebant, Virum Diuinitus instructum calamum hic stringere, in aprico est. In duas autem classes omnis fere aduersariorum Veritatis caeterua, quam illa protulit aetas, commode dispesce potest, quarum alteram Iudaizantes Doctores, qui rituum Mosaicorum umbras CHRISTI Cultoribus obducere tentabant, alteram Gnostici, qui somniis suis Christianae Religionis Disciplinam ad normam falsae, quam iactabant, γνώσεως reuocare, ac quadrata miscere conabantur rotundis, constituebant. Utrosque autem peruersos incantatorum Aegyptiorum mores imitatos fuisse, quis dubitat? Sicuti enim hi praestigiis suis Pharaonis regis animum ab omni obsequio Mandatis Diuinis praestando auocabant eoque perducebant, ut consilia Moysi atque Aaronis repudiaret: calamitates, quibuscum Israelitis erat conflictandum, augebant; ac Legatorum DEI auctoritatem atque fidem eleuare ac Gloriam Summi Numinis minuere adlaborabant: ita et illi spuris, quas vndique propagabant, doctrinis salubri multorum conuersioni obicem ponebant, ac Christianorum Ciuitatem misere vexabant, imo etiam pessimis criminationibus missionis Sanctissimi Seruatoris Legatorum imprimis Paulli Diuinae auctoritatem dubiam reddere illorumque famae errorum fraudisque maculam adspargere studebant sicque Veritati ipsi, quam Apostoli et constanti professione promulgabant et Summi Numinis iussu litteris mandabant, Diuinae friuolo ausu resistebant. Saluberrima itaque ad meliorem se recipiendi frugem media et sibi ipsis et aliis eripientes, vestigia idololatrarum illorum fraudibus artibusque magicis deditorum premebant, digni, qui vocarentur ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίσιν. Prius miserrimum indicat mentishorum hominum statum, vbi, icet litterali, quae vocatur, notitia veritatis Diuinae haud careant, eidem tamen ad sensum praebere praecudiciis obruti nolunt, imo et coecos, quorum amore capti sunt, errores latius in dies spargunt, Fidemque veram malitiose impugnant. καταφθίρεισθαι enim corruptionem innuit, quae exiguam imo nullam correctionis relinquit spem et cum ipso exitio coniuncta est. Ita diuus Petrus sempiternos spurcorm hominum, qui more brutorum prauis libidinibus frena laxant, cruciatus, quibus semetipsos immergunt, paucis ita describit: ἐν τῇ φθορᾷ αὐτῶν καταφθαρήσονται (2 Ep. II, 12). Propria vocis ἀδόκιμος potestas, quae adulterinis monetis adaptari plerumque solet, iam supra ad Com. 15. Cap. II. breuibus declarata fuit. Tristes autem sic describuntur deprauationis animi effectus, cum nimirum homo semper Veritati Diuinae reluctans coecoque errorum, quos amplectitur, amore correptus, sensim sensimque eo tandem peruenit, ut minus idoneus ad amplexandam Fidem euadat, omnes Gratiae

Diuinae

Diuinae motus malitiose opprimat, tandemque dignus sit, quem Iustitia Summi Numinis reiiciat aeternisque adficiat suppliciis. Eadem autem, quae tandem Aegyptiorum praestigiatorum nequitiae finem imponebant, his quoque seductoribus imminere fata, Vir Spiritus Diuini Lumine collustratus monet: ἀλλ' ὁ προκόψων ἐπὶ πλεῖον κ. τ. λ. Eadem loquendi ratione supra iam vsus fuerat diuus Apostolus (Cap. II, 16). Nullius autem vitiosae contradictionis dies Apostolo dicendus est, vbi paullo post Com. 13. pessimae fortis homines ἐπὶ τὸ χεῖρον προκόψεν monet, sicque ea, quae hic negat, ibi adfirmare videtur. Ibi enim miserrimam nebulonum illorum conditionem describit, cum alter alterum in turpem errorum atque scelerum societatem trahere conetur, ideoque mala ipsorum maiora indies capiant incrementa; praesenti vero commate friuola eorum conamina, quibus Seruatoris Cultoribus errores suos obtrudere eosque a Veritatis amore auocare tentabant, fore frustranea, ita, vt fraude atque stultitia detecta aliis fucum facere Ecclesiaeque non amplius damna inferre possint, praedicatur. Et ad hoc quoque exemplum incantatorum illorum optime quadrat. Quemadmodum enim illi artibus suis magicis quaedam miracula, quae Moses Diuino suffultus auxilio efficiebat, imitabantur, et parem auctoritatem per aliquod tempus sibi conciliabant; tandem vero ipsorum audacia profligabatur ac praestigiae a Mose Virtute Diuina labefactabantur, ita, vt ipsi de vltiori artis suae progressu prorsus desperantes fateri cogerentur: וְהָיוּ-לְהוֹיָהוּ עֲצָבָה (Exod. VIII, 15.) ita nunc quoque DEVM Ecclesiae incolumitati prospicientem integros strenuosque sanctissimae Veritatis defensores atque vindices excitaturum ac corroboraturum fore, qui hostes vincant, malaque eorum consilia confundant; ita, vt ii, qui labe erroris iam iam infecti deprehenduntur, exitio emergant; puri integrique aduersus quasvis fraudes communiantur, ac sanioris Doctrinae Lumen clariori vndique fulgeat ratio et errorum dispellat caliginem. Vitia ista omnia, in quibus describendis et castigandis hactenus omnis Apostoli cogitatio versabatur, etsi in cuiuscunque demum fortis homines nonnunquam cadant; hic tamen praesertim detestabilem turpissimae vitae falsorum doctorum, qui tum temporis sanctorum coetui se immiscentes piis Ecclesiarum Ministris aduersabantur, exhibere imaginem; quilibet, qui attentum toti sermoni rebusque, quae eundem circumstant, adhibet animum, facili perspiciet labore. Ipsa enim illustrationis, cui nequitia Magorum Aegyptiorum ansam praebuerat, ratio, id satis superque confirmat. Praeterea vitiosa esset repetitio, quando vir Diuinus infra Com. 3 & 4. Cap. IV. de prauis auditoribus libidinum stimulos ac seductorum consilia sectaturis, omnes autem integrorum purioris Doctrinae Interpretum adhortationes naso adunco suspenturis verba facit, et in castigandis eorundem moribus turpissimis singularare.

gulare ponit studium; quia sic argumentum antea iam satis exhaustum denuo prolixo sermone ad examen reuocaretur.

Ut itaque Timothei animus sancto profligatam auctorum tanti mali proteruiam aduersaretur odio veritatis & virtutis amor deditus; suum Exemplum & doctrinae puritate & virtutum splendore conspicuum ipsique satis iamdudum perspectum ob oculos sistit sanctus Seruatoris Legatus ad nobilem imitandi ardorem eundem excitaturus Com. 10-12.

Σὺ δὲ παρεκολούθηκας μὲν τῇ διδασκαλίᾳ κ.τ.λ. παρεκολούθειν vbi per metaphoram ad mentis humanae operationes transfertur, exquisitissimum significat studium, quo quis rem quandam sibi familiarem reddere conatur, vt vel experientia vel ex aliorum testimonio fide digno accuratam intelligentia sedulaque animaduersione sibi comparet illius notitiam. Ita S. Lucas singularem industriam, quam in explorandis rebus a Seruatore Optimo Maximo, dum his in terris versabatur, gestis, quas deinde in litteras retulit Diuino Spiritus impulsu excitatus, adhibuerat, indicaturus, sese easdem ἀκριβῶς παρεκολούθηκεναι adfirmat Cap. I, 3. Διδασκαλία instructionem innuit καλὴν (1 Tim. IV, 6.), qua Timotheum primis Religionis, quae a sanctissimo Liberatore nomen habet, rudimentis iam innutritum vberiori adhuc Fidei Christianae cognitione instruxerat diuus Paulus eumque aptum Evangelii formauerat Praeconem. Ἀγωγή apud Profanos saepissime institutionem notat, prouti Plutarcho ἀγωγή παίδων educatio librorum dicitur. Vnde etiam Vulgata Versio nonnullique oraculi huius explanatores voci isti eandem subiungunt potestatem. Ast cum instruendi modus iam διδασκαλίας nomine comprehendatur; vitae potius ratio, quam mox vberius exponit, designatur: cui expositioni etiam bene respondet Versio Syriaca; *et post conuersationes meas*. Sic etiam a Polybio hanc vocem saepius adhiberi de vitae instituto et ratione, celeberrimus I. C. WOLFIVS obseruat prouocans ad RAPHELIUM in *Annotationibus Polybianis*. ΗΕΣΥΧΙΟ ἀγωγή est τρόπος, ἀνατροφή. Πρόθεσις firmissimum denotat mentis propositum, quo studium et operam ad propagationem Euangelicae de CHRISTO Doctrinae conferre, eaque gentiliū praesertim animos informare constituerat, omnesque suas ita dirigebat actiones, vt misso inanis gloriae propriique commodi studio, ad Gloriam tantummodo Sanctissimi Liberatoris et ad aliorum salutem tenderent. Πίστις et ἀγάπη eadem sunt virtutes, quarum studium et exercitium Timotheo iam supra (Cap. II, 22.) sedulo commendauerat. Μακροθυμία nomine ea hic comprehenditur virtus, qua homo iniurias ab aliis sibi illatas aequo fert animo, et ad remittendum facilis mentis commotiones cohibet et vindictae cupiditati nuncium mittit; cui arcto iuncta est vinculo, quam statim addit Apostolus, ὑπομονή,

quae

quae animosa in rebus aduersis est perseuerantia, qua regeniti voluntatem suam Diuinae submitunt Voluntati; vitae huius taedia constanter sustinent, vehementissimosque calamitatum impetus forti excipiunt animo, firma fiducia innixi summi Numinis Gratia, eiusque auxilium patienter exspectantes. Ad patientiam itaque ubi sermonem conuertit Apostolus, speciatim quasdam Timotheo ob locorum viciniam praesertim cognitas atque compertas iam enarrat calamitates, quas forti ac constanti Vir sanctus superauerat animo: τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν κ. τ. λ. Bene autem utroque vititur vocabulo sanctus CHRISTI legatus, ut totum aduersitatum, quae Testes Veritatis Diuinae his in terris premunt, ambitum declaret. Παθήματα enim quaelibet generatim sunt incommoda et afflictionum genera, quibus integri Seruatoris Cultores ob constantem veritatis professionem ac pietatis amorem in hoc mundo sunt obnoxii. Διωγμῶν autem nomine a Viris Diuinitus instructis speciatim iniuriae indicantur, quas friuoli Religionis purioris hostes sacrae Veritatis Confessoribus inferunt, illorum et famae et opibus et vitae insidias struentes. Singulae istae, quas Timotheo in animum reuocat, persecutiones commemorantur atque exponuntur a S. Luca Act. XII, 50. XIV, 5. 6. 19. Licet autem hanc infensissimorum Nominis Christiani inimicorum inuidiam expertus, omnesque has calamitates perpeffus fuerit Paullus, antequam Timotheus eius et institutione et consuetudine vteretur, quippe qui tum demum ab ore ipsius pendeat, ubi Paullus secunda vice Lystram adiit: haec tamen aduersa Doctoris sui fata Timotheo aetate adhuc tenero, cui eadem vrbs fuit patria, satis perspecta esse poterant. Tot itaque calamitatibus, quae ciuitatis Christianae ciues agitabant, tot acerbis hostium odiis, qui et dolos necebant et violentos dirissimarum persecutionum impetus ciebant, quae omnia animum humanum percellere ac spem labefactare et frangere facile poterant, efficacissimum diuus Paullus experientia edoctus opponit solatium tum a Gratia Diuina, quae piis eiusmodi cum periculis colluctantibus praesto esse solet, eosque tandem iusto tempore ab omnibus malis liberat; tum a communi eorum, qui Christianam amplectuntur religionem et ad eiusdem normas vitam componunt, sorte desumptum: καὶ ἐκ πάντων κ. τ. λ. καὶ optime hic vertitur, at, aduersatiuae nimirum particulae locum obtinens, qui vocabuli istius vtus Auditoribus Summi Numinis adflatu excitatis familiaris est. Verbum ῥύεσθαι propriae, quae ipsi est, potestatis vi significat *trahere*. Semper autem, ubi in Sanctis Noui Instrumenti Tabulis occurrit, *liberationem* designat vel a malis spiritualibus atque aeternis, vel a quauis huius saeculi calamitate, id quod diuersus huius vocis vtus, qui tum in hac praesertim Epistola Paulina, tum in aliis Noui Foederis Libris passim obtinet, confirmat. Interim
et

et a profanis scriptoribus metaphorica haec, quam Viri Θεόπνευστοι amant, verbo ῥύεσθαι adaptatur potestas, unde saepius et *defensionem* et *liberationem* inuoluit. Ita Imperator Marcus apud *Herodianum* Lib. I. ad amicos suos verba facit: "Ουτε γὰρ χρημάτων πλήθος ἔδεν αὐταρκες πρὸς τυραννίδος ἀκρασίαν, ἕτε δόρυφόρων φρενὰ ικανὴν ῥύεσθαι τὸν ἄρχοντα, εἰ μὴ προὔπαρχοι ἢ τῶν ὑπηκόων εὐνοία. Et Laertius in Archyta: (citante Scapula) "Ουτός ἐστιν ὁ Πλάτωνα ῥυσάμενος δι' ἐπιστολῆς.

Omnibus insuper, qui sanctissimi Liberatoris sui, quem vera amplexantur Fide, vestigiis morum pietate inhaerere volunt, Ducis quoque sui fata imminere, odia nimirum eorum, qui aduersus Veritatem aciem audacter instruunt; Vir Diuinus docet Com 12. καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες κ. τ. λ. Δὲ hic exprimit Latinorum *etiam*, quae potestas plerumque huic particulae a Graecis scriptoribus, ubi eandem cum vocula καὶ, interiectis adhuc quibusdam vocabulis, connectunt, subiicitur, ita, vt καὶ δὲ latino sermone optime reddatur: *quin etiam*; id quod vsus vocum istarum et sacris et profanis Auctoribus frequens confirmat. Ita haec loquendi ratio occurrit Ioh. XV, 27. καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε. Et apud *Xenophont.* Cyropaed. Lib. II. καὶ πάντας δὲ ὑμᾶς βέλομαι ὑπομνήσαι. Ἐυσέβως ζῆν, vti supra Com. 5. εὐσέβεια, non solum studium pietatis strictè sic dictae, qua homo cultum DEO debitum, quem sanctissimae eiusdem a mortalibus requirunt leges, omnibus mentis et corporis praestat viribus; sed vitam qualibet virtute, qua Christiana Religio cultores suos ornatos esse iubet, conspicuam innuit. Fundamentum praeterea, quo omnis inniti debet virtus, quae Normis Legum Diuinarum respondet Deoque placet, superadditur; Fides nimirum, qua pii Liberatoris Optimi Maximi Merita arripiunt, quippe quae vires Gratiae ad verum sanctitatis studium adprimum necessarias suppeditant, ac bonis eorum operibus debitum pondus addunt atque robur. Διωχθήσονται.) Illas praecipue afflictiones sic commemorat Apostolus, quibus CHRISTI Cultores ab impiis adficiuntur; quippe quae omnibus etiam, qui integros Christianae Ciuitatis Socios vitae sanctitate sese exhibent, communes sunt; cum alia παθήματα, quorum mentio commate praecedenti fit, interdum Ministros solummodo Ecclesiae premant, ipsorumque Muneri sacro quasi alligata esse videantur. Cum itaque haecenus non solum falsorum Doctorum, qui doctrinae impuritati vitae quoque obscenitatem addebant, ac malitia sua et astutia misere vexabant Ecclesiam, indolem ob oculos sistere adlaborauerat, ac in enarrandis praesertim ac carpendis ipsorum flagitiis omnem posuerat operam; sed etiam turpibus hisce tantae nequitiae auctoribus semetipsum et Doctrinarum integritate et morum praestantia insignem opposuerat; eo nimirum consilio, vt Timotheus vitia

peruersorum hominum sancto auersaretur odio, ex aduerso autem virtutem sectaretur ac egregia Praeceptoris sui sollicite premeret vestigia: iam eidem constantem sanioris Doctrinae amorem eo diligentiori ac grauiori inculcat adhortatione; quo maiora in dies Veritatis hostium malitia caperet incrementa Com. 13. 14. Πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες κ. τ. λ.) Γόης is proprie dicitur, qui incantatorem sese gerit, suisque praestigiis ac aliis fraudulentis artibus homines circumuenire solet. Ita apud Iohannem Xiphilinum in Epit. Dionis de Imperatore Antonino Caracalla artibus magicis impensio studio fauente in vita eius dicitur: Τοῖς δὲ μάγοις καὶ γόησιν ὅτως ἔχαιρεν, ὡς καὶ Ἀπολλώνιον τὸν καππαδόκην τὸν ἐπὶ τῇ Δομιτιανῇ αἰθήσαντα, ἐπαινεῖν καὶ τιμᾶν, (ὅσις καὶ γόης καὶ μάγος ἀκριβῆς ἐγένετο) καὶ ἡρώων αὐτῷ κατασκευάσαι. Et simili ratione a Platone γόης καὶ φαρμακεύς καὶ σοφιστής copulantur. Apud Suidam γόης est κόλαξ, πλάνος, ἀπατεών. Optime autem praestigiatorum nomen Vir Diuinus malignis tribuit hominibus, qui illorum mores imitantes et variis fraudibus illis, qui non limato res omnes ponderabant iudicio, facile imponebant, iisque errores suos callide obtrudebant, ac omnem tum veritatem tum virtutem cuniculis oppugnare et euertere conabantur. Interim non ab omni abhorret probabilitate eorum sententia, qui Paullum hic simul turpissimae incantandi arti deditos mortalium certe nequissimos obiurgasse existimant. Cum enim de omnibus, qui Christianam Rempublicam adgressi sunt Apostolorum aetate, haereticis sermo sit: ad Gnosticos quoque respici, omni vacat dubitatione. Conuenit autem inter omnes, qui Historias sacras horum temporum consignarunt *iii*), Gnosticos fere omnes, vt Geniorum, quos omnis miseriae auctores fingebant, potestatem infringere possent, artibus magicis omnem nauasse operam. Προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον) Bene haec conuenire cum verbis Apostoli, quae Com. 9. exhibet; supra iam monui. Accurate enim distinguitur inter τὸ πλεῖον et inter τὸ χεῖρον: illud enim successum consiliorum, quae falsi Doctores in perniciem Ecclesiae ac euersionem Veritatis sacrae prensant; hoc vero improbitatem eorundem indies crescentem, qua malis peiora semper addunt, designare, ipsa Verborum aperte docet potestas. Ratio praeterea, qua ipsorum conditio in dies peior euasura sit, adiicitur; πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. Verbum πλανᾶν *transiue* vsurpatur, quae vocis potestas etiam propria ac vsitata est. Ea nimirum diui Paulli mens est; pessimos profligatosque hos impostores semper magis magisque alios a tramite et Veritatis et Virtutis auocare ac in errorum

ac

iii) Cf. IOH. LAUR. MOSHEMII Institutiones Historiae Christianae T. I. Saec. I. Part. II, Cap. V. §. VI. p. 118. 119.

ligentiori cura ponderaret eidemque morem gereret. Prior desumpta est ab auctoritate et integritate Paulli ipsius, qui olim Diuinam de salute hominum voluntatem ipsi exposuerat eiusque animo coelestis Sapientiae praeceptis imbuendo sedulam impenderat operam: *ἐδῶς παρὰ τίνος ἑμάθες*. Haec nimirum, si ipsam probe contemplemur verborum seriem, mens erit Viri Diuini: haud ignoras, ex ore Doctoris a Diuino Spiritu acti, cui ab ipso Seruatore Apostoli Munus immediata demandatum est vocatione, te accepisse Fidei, quam profiteris, Dogmata. Pari modo animi candorem, quo Diuinorum Consiliorum arcana tibi recludere ac regiam Virtutis viam ostendere adlaboraui, exploratum perspectumque habes, vt omnem erroris metum ex animo eiicere queas. Quae omnia eo acriores menti tuae admoueant stimulos, vt veritatis Diuinitus indultae cimelium nulla hostium vi abripi patiaris, ac Doctrinae virtutisque viam integri Praeceptoris signatam vestigiis alacri pede calcare contendas.

Posteriori, quo Timotheum ad facile flectere conatur Apostolus obsequium, argumento, ansam dedit vberissima, qua eius animus a teneris vnguiculis innutritus fuit, Sacrorum Voluminum notitia. *καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους κ. τ. λ.*) Male scissa sunt bina haec commata, quae tamen arctissimo cohaerere nexu ipse, quo verba collocata sunt, ordo aperte commonstrat. *ὅτι* enim quod, (non quia, vt Vulgatus legit) vertendum, ad proxime praecedens vocabulum *εἰδῶς* referendum est. *βρέφος*, quod alii ἀπὸ τῆς φέρεσθαι pascere, facta metathesi descendere autumant, alii a verbo *τρέφειν* mutata littera τ in β deriuant, puerilem eamque tenerrimam designat aetatem, cum plerumque et a viris, qui iussu Spiritus Diuini sacras Veritates in Sanctas retulerunt Tabulas, et ab aliis cultiori stilo excellentibus Auctoribus haec vox de foetu recens edito, imo nonnunquam de infante maternis visceribus adhuc incluso, adhiberi soleat. In memoriam autem sine dubio ipsi reuocat Paullus eximium bonae educationis beneficium, quo matris *Εὐνίας* (cuius pietatem supra Cap. I, 5. collaudauerat) cura nil intentatum reliquerat, quo aeternae filii salutis optime prospici posset, ideoque eius animo Voluntatis Diuinae in Sacris Paginis promulgatae Decreta inculcauerat.

Non autem supina aure percepisse Timotheum puerum Religionis, quae Verbi Diuini firmata est Decretis, Doctrinas, nec primis saltem labris delibasse coelestis Sapientiae, quam Sacrosancta pandunt Oracula, delicias; sed potius solidam vberissimamque nactum fuisse Rerum Diuinarum notitiam; euidenter inde constat, quod eadem voce Vir sanctus utitur, qua supra Cap. I, 12. certam mentis suae fiduciam nulli prorsus dubitationi locum relinquentem expressit, quae et firmissimo Fidei fundamento et certo futurae Glorae deposito innitebatur. *σοφίῃς*, sapientem reddere, erudire eam Ver-

bi Diuini indicat vim, qua non solum mortalium intellectum de Veritate Dogmatum, quae creditu sunt necessaria, conuincit; verum etiam praecepta tradit, ad quorum normam mores sunt componendi. Σωτηρία vtrumque hic sistit finem ad veram summamque mortalium felicitatem necessarium, animi nimirum tranquillitatem dum his versantur in terris, et aeternam futuri aevi Felicitatem omnibus numeris absolutam.

Duplicem vero hunc finem mortalium culpa amissum cum homo sibi relictus ac meris naturae viribus instructus recuperare nequeat; aliud longe nobilius a DEO peculiari Reuelatione concessum requiritur medium ad obtinendum scopum idoneum, ἡ πίστις videlicet ἡ ἐν Χριστῷ Ἰησῷ.

Optimo autem consilio vtrumque hoc argumentum mouens tum ab Auctoritate muneris et a fide sua, tum ab insigni diligentia, qua ille a prima aetate Diuinam Veritatem ex ipsis hauserat fontibus, desumptum coniungit Paulus. Sic enim eo faciliore negotio Timothei animus ad constantem purioris Doctrinae amorem flectebatur; cum adensus, quem Fidei Christianae Doctrinis praebuerat, non solum mera praeceptoris sui auctoritate, verum etiam euentissimo Verbi Diuini testimonio niteretur; cum solida Oraculorum Sacrorum imbutus notitia ea, quae viua Paulli voce vsus memoriae mandauerat, ad dignum vocare examen, et, an reliquorum Virorum Θεο-πνεύσων praeceptis respondeant, probe scrutari potuerit. Ad Sacras Litteras Diuinamque earundem vim hominum animos omni, quae viam ad salutem tum temporalem tum aeternam aperit, sapientia imbuendi Vir sanctus ubi prouocauerat: iam quoque Diuinam illarum originem commemorat nec non egregiam, qua praecipue Ecclesiae Ministro suo munere rite defungenti inseruiunt, praestantiam summis religiose prosequitur laudibus, ac emolumenta, quae ex iis in omnes sacrae institutionis redundant partes, neruose describit Com. 16. 17. Πᾶσα γραφή κ.τ. λ... ἐξηρτισμένος) Vox πᾶσα totaliter hic sumitur, integritatem potius quam vniuersalitatem notans. De singulis enim Sacri Codicis Partibus hic praesertim sermonem esse, ea adductus ratione dubito; quia sic praedicata haud satis accurate responderent suis, quibus iunguntur, subiectis. Quatuor enim illos ad Veritatem sacram propagandam Virtutisque Christiane studium promouendum adprime necessarios vsus, quorum paullo post Vir sanctus mentionem iniicit, cuilibet Sacrorum Voluminum Sectioni tribui haud posse, facile perspicitur. πᾶς autem idem in Sacris Noui Foederis Monumentis exprimere, quod ὅλος; quilibet sedulus attentusque Diuinorum Oraculorum scrutator vsu frequenti edoctus mecum fatebitur xx). Ita Matth. VI, 29, de splendore Principis Populi

xx) Cf GLASSIUS in Philol. Sacr. Lib. V. Tract. I. Cap. XVI. de Synecdoche Totius seu Integri p. m. 1920.

Populi Israelitici Salomonis regio Seruator Optimus Maximus dicit: *ὅτι ἔδδ' Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ κ. τ. λ.* vbi non ad singulos pompae huius gradus, sed potius ad totum regii apparatus ambitum respici, ipse sermonis luculenter edocet nexus. Ordo autem, quo verba collocata sunt, ac distinctiones, quae in hoc commate deprehenduntur, nec non dubia voculae καὶ potestas acutissimorum Interpretum dissensiones pepererunt. Nonnulli enim Versiones et Vulgatam et Syriacam secuti vnicum saltem in hac enunciatione Praedicatum occurrere ac vocem Θεόπνευστος vberiori tantummodo et arctiori subiecti (γραφῇ) descriptioni atque determinationi inferuire statuunt, καὶ reddentes *etiam*; vt hic denique plenus Verborum omnium euadat sensus; totam, quae Diuini Spiritus Impulsu exarata est, Scripturam vtramque etiam facere paginam ad declarationem et expositionem sacrarum, quibus Religio nititur, Veritatum; ad refutationem spuriorum, quae a Diuina abhorrent Sapiencia, dogmatum; ad reprehendendam eorum, qui vitam ad summi omnium rerum Arbitri Leges componere detrectant, proteruiam; ad imbuendas hominum mentes sanctissimis, quae mores formant, Religionis praeceptis. Alii e contrario in duobus argumentis Apostoli laborem versari, quorum prius Diuinam Sacrorum Monumentorum originem, posterius praestantissimam eorundem concernat vtilitatem; autumant. Vtraque quidem opinio scopo, ad quem tota haec Apostoli contendit oratio, commode adaptari potest. Interim tamen posteriorem expositionem maiori adhuc probabilitate priori palmam praeripere, plures eaeque haud leues declarant atque confirmant rationes. Generaliori γραφῆς enim denominatione Virorum, qui a DEO ipso instructi et ad scribendum impulsu fuere, Libri in Sacris N. T. Paginis fere vbique designari solent, id quod pluribus euinci potest exemplis: ideoque hic etiam plena subiecti exhibetur notio, quae nulla vberiori eget determinatione. Praeterea quoque argumenti ipsius, cui operam nauat Apostolus, ac rerum, quae illud circumstant, nexus huic sententiae fidem faciunt. Omne enim Pauli consilium haecenus eo redierat, vt Timotheo firmam ac immotam sanam de CHRISTO Doctrinam et amplectendi et profitendi constantiam commendaret, ipsumque aduersus insidias peruerforum fictae, quae a Diuinae veritatis cognitione abducebat, sapientiae architectorum communiret. Vt autem animum eius sibi conciliaret et ad obsequium flecteret, veritatem et dignitatem Dogmatum, quae ipsi tradita fuerant, omni dubitatione maiorem allegauerat. Hinc sequentia in animum ipsi reuocabat: non a leui notae homine, qui fucum fumumque venalem exponere so-leret, sed a Legato Seruatoris Doctrinae purioris, vitae innocentis, et calamitatum, quas ob Veritatis professionem perpeffus fuerat, fama insigni Religio-nis verae accepisse eum principia; haec omnia insuper ex affe conuenire cum

Effatis Diuinis, quae Viri Sancti Spiritus ad flatu excitati in litteras retulerant; ipsa autem Sacra Monumenta ad imbuendas coelesti sapientia mentes mortalium sufficere, eaque omnia ostendere ac luculentissime exponere praesidia, quibus rite adhibitis vltimum tandem finem, salutem aeternam, consequi liceat.

Jam itaque pedem mouet Seruatoris Legatus nouisque rationibus hanc Sacrarum Litterarum, quam commendauerat, praestantiam euincere ac firmare molitur. Quid autem maius excellentiusue, quod rei propositae firmissimum adderet robur, argumentum ab Apostolo proferri potuisset, quam Diuina Sacri Codicis Origo, quippe quae omnem metum erroris atque fraudis proscribit, iisque, qui ab hac norma deflectunt, tum hallucinationis tum impietatis diem dicit? Ante omnia itaque, vbi in exornando Scripturae Sacrae Encomio totus est Vir sanctus, illius in medium profert Θεοπνευσίαν, quae peculiaris illa Diuini Spiritus est inspiratio, qua Viris, qui Codicis Sacri libros consignarunt, veritates, quas hominibus scitu necessarias Deus promulgare decreuerat, tum eas, quae mens humana nullo modo adsequi poterat, patefecit, tum aliunde iam cognitae denuo in mentem reuocauit, ac testimonio suo firmavit simulque ad perscribenda ea, quibus ipsorum animus Diuini Luminis splendore collustratus fuit, ipsos impulit, tandemque verba ipsa scribentium ingessit calamis; ita, vt, quicquid in Sacras retulerunt Tabulas sancti DEI homines, id non humano ingenio et consilio suffulti perfecerint sed ὑπὸ πνεύματος ἁγίου Φερόμενοι (2 Pet. I, 21.). Argumenta, quae pro Diuina tum rerum tum Verborum Sacri Codicis origine militant, et secus sentientibus opponi solent, hic proferre praesentis instituti prohibet ratio; cum praesertim huic labori facile supersedere possim, quia celeberrimos, eos imprimis, qui in explicandis Religionis Dogmatibus operam studiumque posuerunt, Viros et hac in re facem iamiam praetulisse constat γγ). Diuinae Sacrarum Litterarum origini, vt earundem praestantia eo clariori fulgeat radio, eximiam subnectit vtilitatem, quae ex hisce sapientiae coelestis fontibus ad salutem mortalium promanat, ac sacros imprimis, quos tum formando intellectui tum emendandae voluntati hominum dignus Ecclesiae impendit minister, mirum in modum iuuare solet labores. Διδασκαλία ea est sacra institutio, qua Fidei Dogmata hominibus salutem aeternam consecuturis necessaria perspicue proponuntur ac luculentissimis Oraculorum Diuinorum effatis declarantur atque confirmantur. Ἐλεγχος ea dicitur sacrae Doctrinae pars, qua errores, qui Diuinae Veritati

γγ) Cf. ex multis B. BVDDEVS in Institutionibus Theologiae Dogmaticae L. I. Cap. II. §. IX - - XI. p. m. 89 - 100. cui adiungendus est. S. V. Carpzovius in Critica Sacra P. I. Cap. I. §. IV. p. m. 42 - 45.

Veritati aduersantur ac Fidei dogmata euertunt, argumentis maximi ponderis refutantur et profligantur, sicque διδασκαλίας obstacula omni assiduitate de medio tolluntur.

Ἐπανόρθωσις ea vocatur Verbi Diuini Ministri opera, quae corrigendis Auditorum moribus ac reprehendendis iis, qui nefando vitiorum amore capti vitae obscoenitate Christianam friuole proculcant disciplinam, impenditur.

Παιδεία ἢ ἐν δικαιοσύνῃ denique eum innuit prudentis Ecclesiae Pastoris laborem, quo officia, quae omnibus, qui vera Fide Liberatori humani generis Optimo Maximo addictos sese profitentur, incumbunt, explicantur, hominesque ad vitae pietatem et iustitiam, qua DEVM rite colunt, inuitantur.

Singulis igitur iisque praecipuis Muneris sacri partibus enarratis, expositisque commodis, quae illis ex assidua Diuinorum oraculorum lectione et meditatione accedunt; iam concludit Apostolus: haec quoque Volumina Spiritus Supremi Impulsu consignata quaeuis suppeditare praesidia, quibus instructus Euangelii Praeco omnia reliqua, quae et saluti ipsius inseruiunt, et ad aedificationem Auditorum faciunt, rite ac felici exsequi possit conatu. Ἄριστος accuratam perfectionem atque integritatem inuoluit. Arithmeticis et Geometris praesertim vocis huius vsus familiaris est. De numeris videlicet saepissime vox ista vsurpari solet. Sic enim ἀριθμὸς ἄριστος vel τέλειος τῷ περισσῷ oppositus ille dicitur, qui partibus apte inter se cohaerentibus ita compositus est, vt nihil desit, nihil supersit. ΣΥΝΔΑΕ ΤΑ ἄρτια dicuntur τὰ ἡμεοσμένα, τέλεια καὶ ὑγιῆ. Insigni ἀνθρώπος τῷ Θεῷ nomine Doctores Ecclesiae Diuinitus vocatos intelligendos esse, et loquendi ratio sacris scriptoribus vsitata, et res ipsa, quae hic exponitur, aperte docet. Eundem scilicet Sanctorum vtriusque Instrumenti Voluminum Auctorem, Spiritum nempe Diuinum, fuisse et hinc adparet, cum et in Veteris Pacti Tabulis quilibet, qui Summi Numinis adflatu actus Decretorum Diuinorum sese gerebat interpretem, ac nonnunquam futuros rerum praedicebat euentus, מֹלֵךְ אֱלֹהִים adpellari solet. Ita praesenti quoque aetate Rabbinum Theologis suis Nomen מֹלֵךְ אֱלֹהִים tribuunt, imo et Philosophi, qui Metaphysicae praesertim dant operam, iisdem מֹלֵךְ אֱלֹהִים, dicuntur. Inprimis autem Timotheum dignum aestimauit Paullus Diuino collustratus Lumine, quem magno splendidoque hoc compellaret titulo, id quod constat ex I Ep. VI, II.

Per opera bona hic vtique intelligenda sunt omnes Ecclesiae Ministrorum actiones, quas sacri ipsorum curis demandati muneris ratio ab illis requirit, et ad quas rite exsequendas omnes animi cogitationes omnesque ingenii nervos sedulo intendere tenentur, qui sanctioribus studiis vitam consecrare volunt;

lunt; haud quaquam tamen exclusis reliquis, quibus cuiusuis, qui CHRISTO Nomen dedit, hominis vita effulgeat necesse est, virtutibus. Et sic denique magna verborum cum emphasi ostendit Vir Diuinus, quo pacto homo muneri sacro alligatus ἀγτιος euadere queat: vbi nimirum ipsa Sacra Scriptura eum ἐξαγτίζειν dicitur. Eadem, qua τὸ κατὰ γτίζειν, vox haec pollet virtute, ideoque notat instructionem et praeparationem perfectam omnibusque numeris absolutam, qua et intellectus Ministri Ecclesiae coelestis sapientiae praeceptis imbuatur, et voluntas eius vi quadam, quae Verbo reuelato inest, Diuina ad obsequium flectitur; ita, vt ἐξηγτισμένος demum seu ἡτοιμασμένος ad omne opus bonum, σκεῶς quoque efficiatur εἰς τιμὴν et εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ (Com. 21. Cap. anteced.)

Tot autem tantisque malis Christianorum imminentibus ciuitati, quae a malitia et astutia friuolorum spuriae doctrinae inaniumque nugarum architectorum originem trahebant, nouas, quae pios inprimis Verbi Diuini Ministros ac Religionis purioris Vindices vexarent, calamitates, quas peruersi auditores, qui stolidi falsorum doctorum auide venabantur commenta turpesque eorundem mores imitabantur, excitabant, fore accessuras, iam praedicat Vir Diuinitus instructus, simulque Timotheum ad dignam Bonorum Gratiae Diuinae usum, et obseruanda officia, quae praecipue haec temporum requirebat iniuria, sedulo serioque adhortatur Cap. IV. Com. 1 - 8.

Nullum certe efficacius, quo eiusmodi morbis medela adferatur, Evangelii Praeconi commendari potest medium; quam indefessum Verbum Diuinitus reuelatum rite tractandi ac Veritates illius ad vsus hominum pro diuerso animarum statu probe accommodandi studium, id quod etiam Timotheo a Legato Seruatoris iniungitur Com. 1. et 2. Maximi itaque ponderis rei cum animum aduertat Vir sanctus; maximam quoque industriam tanto dignam negotio a Timotheo exigit, vbi eundem orat obtestaturque per ipsum Dominum omniumque mortalium Iudicem, in cuius foro illorum praecipue, qui Dispensatorum in domo DEI defuncti sunt Munere, in nouissimo demum decretorio die causa erit agenda: Διαμαρτύρομαι ὅτι ἐγὼ κ. τ. λ. Praecipue in vtraque, quam ad Timotheum perscripsit Paullus, Epistola hac obtestandi formula vti solet; vbi sanctum timoris ac reuerentiae adfectum excitare ac mentem ad obsequium vult mouere. Cf. I. Tim. V, 21. VI, 13. Illatiua particula ὅτι nexum praesentis, quod pertractatur, argumenti cum antecedentibus indicat. In eo enim vbi totus fuerat Apostolus, vt dignitatem et utilitatem Sanctarum Tabularum solide declararet, ac firmis, quae omnem superarent dubitationem, argumentis corroboraret: iam frequentem earundem usum ad reuocandos ac emendandos prauorum auditorum animos erroris amore correptos, vitiorum studio

studio corruptos eodem modo, quo refutationi obiectionum, quas falsi excogitabant doctores, inferuiat; facere, ideoque digno sacrae Veritatis Testi atque vindici etiam atque etiam commendandum esse, declarat. Ad DEVM vero ipsum Trinunum, speciatim autem ad CHRISTVM Θεάνθρωπον testem falli nescium prouocat. Omnibus enim Sacro Sanctae TRINITATIS Personis Iudicium in die pantocritico Dignitatem tribuunt Sacra Monumenta, licet peculiari ratione CHRISTVM, cui a PATRE omnis censoria Potestas tradita fuit (Ioh. V, 22. 27.), Iudicem ab omnium oculis conspiciendum, hostes sempiternis suppliciis addicturum, amicos suos atque cultores sententia absolutoria ab omni malo liberaturum, describant. *κατὰ τὴν ἐπιφανείαν αὐτῆς καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῆς*) Tempus hic innuitur, quo omnes homines viui deprehensi et mortui ad vitam reuocati tribunali summi Iudicis sistuntur: Aduentus nimirum CHRISTI secundus ἐν τῇ δόξῃ τῆς Πατρὸς (Matth. XVI, 27.) *κατὰ* enim vbi accusandi casum regit, nonnunquam temporari designando inferuit. Ita Rom. IX, 9. eundem vocula haec obtinet sensum; vbi phrasis *κατὰ τὸν καιρὸν τῆτον*, quae ex Versione Alexandrina a diuo Paulo excitatur, accurate exprimi virtutem verborum Textus Hebraici *כִּי תָבֵן* (Gen. XVIII, 10); id quod euidenter adparet ex simili loco (2 Reg. IV, 16.). Saepius etiam apud Profanos voculae huic eiusmodi est potestas. Ita *Herodianus* Lib. VII. *Συνέβη δὲ κατὰ τὰς αὐτὰς χρόνας πτάσιμα ὀλέθριον τῇ Ῥωμαίων πόλει.* Vtrumque Aduentum CHRISTI in mundum, tum primum eumque gratiosum ad perficiendum opus Liberationis humani generis, tum secundum eumque gloriosum ad vniuersale iudicium, τῆς ἐπιφανείας nomine insignire Diuinitus actos Scriptores; iam supra ad Cap. I. com. 10. vbi de prima Adparitione CHRISTI *μορφὴν δόξης λαβόντος* (Phil. II, 7.) sermo erat, obseruatum fuit; prouti hic nec non Com. 8. futura τῆς δόξης τῆς μεγάλης Θεῶ καὶ Σωτῆρος ἐπιφάνεια (Tit. II, 13.) commemoratur.

Hunc gloriosum CHRISTI Iudicis huius Vniuersi Aduentum optime exponit Apostolus; cum eius quoque Regni mentionem facit. Quanquam enim Sanctissimus generis humani Seruator ad Dextram PATRIS in Thronum Gloriae collocatus omnia potestate nullis circumscripta limitibus gubernat, subditosque suos triumphantes aeternis ornat praemiis, militantes aduersus hostium insultus tuetur innumerisque cingit beneficiis: huius tamen Regni nullis terminandi saeculis Gloria summum tum demum consequetur apicem, quando et rebelles indomitique hostes, qui Regi suo obsequium praestare detrectarunt ac Maiestatem eius friuola audacia lacerare haud dubitarunt, vel inuiti summum eius Imperium agnoscere cogentur deplorataeque suae proterviae Iudici iustissimo dabunt poenas. Vtique igitur nouissimus ille dies consorcius tempus Regni CHRISTI adpellari mere-

tur. Bene itaque sensum Apostoli adsecutus est Syrus Interpres, qui verba: κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς καὶ τὴν βασιλείαν αὐτῆς breuibus, at neruose reddit: **ܣܠܡܕܠܘܐ ܝܠܕܝܐ** in manifestationi Regni sui.

Praemissa hac obtestatione, quae singularem animi candorem, quo Veritatis propagatio ac Ecclesiae incolumitas Paulo curae cordique fuit, fatis declarat: iam ad ipsum rei progreditur argumentum, singula enarrans officia, quae prudenti Pastori hominum vitiis deditorum malitiam atque audaciam Diuina Verbi reuelati Virtute prosternere miserisque turpi eiusmodi dementia captis sanitatem animi restituere adlaboraturo praesertim incumbebant. **κῆρυξον τὸν λόγον**) Generale ante omnia officium cuiusuis Ecclesiae Ministri, Verbi Diuini veritatibus auditorum mentes imbuendi, ipsi quoque omne de Salute humana Summi Numinis Consilium exponendi, ad quod reliqui eius labores sacri fere omnes commodè reuocari possunt, commemorat, et postea ad specialiores promulgata Religionis Dogmata ad emolumenta singulorum rite accommodandi curas progreditur. **ἐπίσηθι**) Singularis animi praesentia exprimitur, qua quis omnes vires omnesque nervos intendit, ut praefixum consequatur finem, cui notioni vocis huius bene respondet Syriaca versio, ubi legitur: **ܠܥܕܡܐ ܝܥܬܝܕ** et *perstain assiduitate.* **εὐκαίρως, ἀκαίρως**) Prouerbialem his verbis nonnulli celeberrimorum Interpretum adaptant potestatem, quasi indefessa saltem sic innueretur industria. Alii GROTIUM secuti ad ipsum Timotheum haec referenda esse existimant, ut nimirum hic plenus sermonis istius euadat sensus: *Omnem Verbi Diuini Praedicationi adhibe diligentiam siue negotiorum mole distentus sis, siue otio fruaris!* Ast utrumque hoc cum praecedens **ἐπίσηθι** satis luculenter iam declaret; ad mores praesertim hominum hic respici, vix dubitari potest. Eo videlicet omne Apostoli tendit consilium, ut constantiam omnibus calamitatibus, omni inuidia longe maiorem commendet, qua Sacrorum interpres Mandata Summi Numinis omnibus, quorum sempiternae salutis curam gerit, aperire, eosque ad obsequium virtutisque studium exhortari, et muneris sui partes rite exsequi tenetur, nulla prorsus iudicii humani habita ratione, siue veritas, quam exponit atque tuetur, stomachum aliis moueat ipsique odia et persecutiones pariat; siue pronis auribus serenaque accipiatur fronte: a quo tamen labore nunquam exulet necesse est Christiana, quam Sacra praecipiant Monumenta, Prudentia, qua Ecclesiae Minister sese gerens **πιστὸν δῆλον καὶ φρόνιμον** (Matth. XXIV, 45.) circumspēcte agit, ita, ne Gloria Summi Numinis, ad quam omnes piorum dirigendae sunt actiones, offendatur et minuat, ac sanctissimis Veritatibus insulsa hominum profligatae nequitiae cauillationi expositis res

Chri-

Christiana plus detrimenti quam commodi capiat. Ἐλέγχειν propriae potestatis vi notat *certis indubitatisque rationibus demonstrare ac dissentientes convincere*, ideoque idem, quod Com. 16. Capitis praecedentis ἔλεγχος, indicat; peculiarem nimirum Doctoris Ecclesiae operam, quam in repellendis, quae Religionis hostes aduersus Veritatem audacter vibrant, telis collocat. Ἐπιτιμᾶν proprie est *pretium rei augere*. Aliam autem Sanctorum Noui Paſſi Tabularum Auctores voci huic subiiciunt potestatem, qua ubique fere per metalepsin sine dubio reprehensionis et obiurgationis inuoluit notionem. Dignum autem hic commendat Apostolus τῆς ἐπανορθώσεως (cuius etiam mentionem fecerat Com. 16. Cap. praeced.) vsum, quo turpi vitiorum amor dediti homines corriguntur, ac in regiam virtutis Christianae viam reducuntur. Παρακαλεῖν denique (quam vocem Syrus Interpres plane omisit) πρὸς τὴν παιδείαν etiam supra commemoratam pertinet, omnesque Doctorum Christiani Coetus comprehendit conatus, quibus Auditorum mores formant, iisque vitam Christiano Nomine dignam ac qualibet virtute conspicuam commendant. Ne autem omne illud veritatem Christianam propagandi studium felici exoptatoque destituatur euentu, ac Verbi Diuini Minister sacro huic indulgens negotio sua culpa operam oleumque perdat: laboribus istis et μακροθυμίαν, cuius insigne exemplum semetipsum Timotheo praeberat Cap. III, 10. et διδαχὴν (impensissimum auditores exhortandi eorumque animos conuincendi studium, vt Fidei Doctrinis firmum praebeant ad sensum) amico sociandas esse foedere, bene monet Seruatoris Legatus. Vtraque certe ad scopum obtinendum multum facit. Lenitate enim hominum animi conciliantur, vt τὰς ἐπιτιμίας patienter excipiant, iisque eo facilius morem gerant. Continuo autem docendi ac doctrinas certis firmandi rationibus studio ἔλεγχος et λόγος κήρυγμα optime subleuatur, in interiores mentis humanae magis magisque penetratur recessus, errorum tenebrae sensim sensimque disiiciuntur, hostesque demum veritati victas dare manus coguntur.

Exquisitis atque roboris et aculei plenis admonitionibus rationes quoque a Viro Diuinitus acto adiiciuntur, quae tam sollicitam in Munere sacro rite administrando requirebant industriam, ac Timothei animum, vt imperata faceret, inclinabant. Tristitia enim, quae Societati CHRISTO consecratae imminebant, saecula describuntur; ac detestabilis pessimae fortis hominum, quibus omnis et Veritas et Virtus sordebat, qui omnia ex adfectuum prauorum instinctu gerentes frena, quae Leges iniiciunt, mordebant omnesque piorum Doctorum admonitiones friuole contemnebant, ea saltem venantes, quae palato arridebant peruersaeque fauebant libidini, imago ob oculos sistitur Com. 3. et 4. quae bina commata arctissimo cohaerent nexu.

Ἐσα γὰρ καιρὸς .. ἐκτραπήσονται) De temporum, vti ob falsorum Doctorum malitiam (Cap. III, 1), ita quoque ob pessimos discipulorum mores χαλεπῶν denuo Vir Diuinus conqueritur aerumnis. Ὑγιαίνουσης διδασκαλίας nomen respicit tum eximias qualitates tum salutare effectus Doctrinae a DEO ipso profectae (quae omnia ad Com. 13. Cap. I. vbi ὑποτύπωσις ὑγιαίνόντων λόγων commemoratur, sunt exposita). Ἀνέχεσθαι aequo animo aliquid ferre rebus grauib, vel quae saltem molestiam adferre videntur, adaptari solet. Ita pii ex populo Iudaico, qui CHRISTO nomen dederant, ἀνέχεσθαι iubentur (Hebr. XIII, 22.) τὸ λόγος παρακλήσεως, verbum adhortationis; illud nimirum, quo multa praecipiuntur, quae hominibus naturae tantummodo viribus stipatis minus iucunda videntur. Effrenatus autem ac infensissimo aduersus Fidei Doctrinam odio flagrans animus hac loquendi ratione exprimitur, qui non solum ad normam illius vitam conformare detrectat, verum etiam eandem suppressere ac Veritatis Lumini tenebras obducere molitur. Eiusmodi autem proteruia vbi puriori, qua Religio Christiana innititur, Doctrinae nuncium mittebant homines, fieri aliter haud potuit, quam vt integros Ciuitatis Christianae Doctores penitus auersarentur, ex aduerso autem ab eorum ore ac nutu penderent, qui palpum ipsis obtrudentes ea proferre solebant, quae turpibus cupiditatum lenociniis congruebant, imo et ipsis scelerum sese iungerent socios atque ministros. Ἐπισωρεύειν, cui eadem natua est potestas, quae τῷ σωρεύειν (quod supra Cap. III, 6.) vehementissimum, quo permultos eiusmodi inanis sapientiae fabricatores scelerumque patronos subornaturi, studium, stolidamque, quam ex eorundem percepturi essent nugis, voluptatem neruose satis exprimit. Pessimos istorum nullius frugis hominum mores acriori adhuc reprehensione perstringunt sequentia: κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν κ. τ. λ. Elegans videlicet ab iis, qui scabie laborant, desumpta metaphora, quae ad rei pertractandae argumentum bene quadrat, ineptum delirantium animorum exponit desiderium, quo coeco impetu spretis omnibus, quae animae saluti morumque emendationi inferuiebant, ad ea saltem feruntur, quae phaleratis verbis aures titillare solent. Vitii huius naturam apte describit Seneca Ep. CVIII. vbi in malos Philosophorum discipulos ita inuehitur: *Quid ergo? non nouimus quosdam, qui multis apud Philosophum annis persederint, et ne colorem quidem duxerint? Quidni nouerim? pertinacissimos quidem et assiduos: quos ego non discipulos Philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt discant: sicut in theatrum voluptatis causa ad delectandas aures oratione vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui Philosophi Schola diuersorium otii sit. Non id agunt, vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitae accipiant, ad quam mores suos exigant, sed vt oblectamento aurium perfruantur.*

Tristitia deinde, quae ex spuria ψευδοδιδασκάλων, quos coeco sedantur amore, institutione accepturi essent, damna commemorantur; eos nimirum placitis eiusmodi doctorum innutritos acerbiori in dies Diuinam Veritatem odio persecuturos, ex aduerso autem ineptis ac ab omni sana ratione remotis vaferrimorum cauillatorum commentis suffragari haudquaquam esse dubitatuos. Ἀποστρέφειν enim τὴν ἀκοὴν singulari cum emphasi maximam notat auersionem rei, quae alicui ita fastidio est, ut aures nequidem ei aduertere velit. Ἀληθείας nomine tota hic venit Doctrina Christiana a DEO ipso omnis veritatis fonte patefacta, quae non solum immotae veritatis superstructa est fundamento, sed homines quoque, qui illa sese imbui patiuntur, ad salutarem Veritatis perducit agnitionem. Μῦθοι proprie verba vel sermones sunt cuiuscunque demum sortis, quem sensum vox haec saepissime apud Profanos obtinet. Sic v. c. Homerus Iliad. α. canit:

Ἄλλ' ἔκ' Ἀτρεΐδῃ Ἀγαμέμνονι ἦνδανε θυμῷ,
Ἄλλὰ κακῶς ἀφίει, κρατερόν δ' ἐπὶ μῦθον ἔτελλε.

Et paullo post:

ὣς ἔφατ' ἔδδαισεν δ' ὁ γέρον, καὶ ἐπέειθετο μύθῳ.

Per Synecdochen autem plerumque de fabulis usurpatur: ac praesertim in Sacris Noui Instrumenti Voluminibus quaeuis figmenta a versutis falsarum inutiliumque doctrinarum machinatoribus fraudulentis artibus composita et exornata, quibus eos, qui limatores ponderare ignorant iudicio, decipiunt, ut verborum illecebris capti pro sapientiae thesauris errorum arripiant carbones; ita vocantur. HESYCHIO μῦθος est ψευδὴς λόγος τὴν ἀλήθειαν εἰκονίζων. Ἐκτρέπεσθαι verbis praegnantibus annumerari meretur. Non enim meram conuersionem ad aliquid, sed plerumque deflexionem a via regia ad diuerticula cum damno coniunctam denotat. Cum autem adhuc duriora Societatis CHRISTO consecratae in columitati minarentur fata post obitum Paulli, quem proxime iam sibi imminere Diuinus Gentium Doctor praedicat, ubi nimirum hostes eo maiori audacia Veritatem aggressuri erant ac nihil intentatum relinqui, quo friuola exsequi possent consilia; iterata Timotheum nunc excitat adhortatione, ut nouas colligens vires eo fortiores induat spiritus sollicitamque omnium Muneris sacri partium curam gerens strenue tot tantisque occurrat malis. Hinc animi sobrietatem aliasque virtutes, quae Ministrum Ecclesiae tam arduo defungentem Munere, tot undique septum periculis inprimis iuuabant, ipsi commendat Com. 5. Σὺ δὲ νῆφε . . . πληροφώρησον. Νήφειν tum mentis tum corporis sobrietatem denotat in Sacris Noui Pacti Paginis. Hic tamen animi praesertim rationem habere Diuinum gentium Doctorem; ex iis, quae mox sequuntur, facile colligere licet. Ea nimirum cura Sacrorum Antistitis sollicita commendatur, qua

caute sese gerens acriter ad omnes actiones animum intendit, ne vel doctrina vel moribus alios offendat. Τὸ νήθειν itaque, si ipsum Paullum, optimum Verborum suorum procul dubio Interpretem, in auxilium vocas, idem erit ac τὸ ἐπέχειν σεαυτῷ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ (1 Tim. IV, 16.) ubi simul praestantissimus virtutis huius effectus exponitur a Viro sancto, τὸ σώζειν ἑαυτὸν καὶ τὰς ἀκούοντας. Vigilantiae subnectitur malorum tolerantia, quam Timotheo supra Cap. 1, 8. et Cap. II, 3. commendauerat Paullus, hic vero, cum incrementales in dies calamitates maiorem quoque requirerent constantiam, iterata ipsi inculcat adhortatione. Verba etiam: ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ ex Com. 3. Cap. II. in MS. quodam hic repeti observat GROTIUS. Vtramque hanc virtutem denique excipit acre atque indefessum Civitati, quae CHRISTO consecrata est, inserviendi omnibusque Muneris sacri partibus satisfaciendi studium. Ἔργον ποιήσον Ἐυαγγελιστῆς) Ἔργον ex more Graecorum Scriptorum *munus, officium* vocatur. Ita 1 Tim. III, 1. Munus Episcopi καλὸν ἔργον *egregium officium* ab eodem Viro Divino vocatur. Sic quoque Xenophonti 22) haec loquendi ratio familiaris est: ἔργον ἔχω; *muneris mei est*. Labores, qui Evangelistarum curis praesertim demandati fuerunt, iam supra in Prooem. §. 3. paucis, quatenus ad praesens pertinet institutum, declaravi. Τὴν διακονίαν σὺ πληροφόρησον) Διακονίας nomine quaecumque demum in Ecclesia munus tum eorum, qui Evangelii Praeconio instabant, tum eorum, qui Christianorum indigentiae succurrebant, ab Auditoribus Noui Foederis Divinitus actis designari solet. Vocem πληροφόρησον PRICAEVS quidem Vulgatum absque dubio secutus Interpretem (qui vertit, *imple*) ex Act. XII, 25. ubi Barnabas et Paullus πληρώσαντες τὴν διακονίαν sistuntur, explicat, ideoque idem prorsus esse, ac πλήρωσον, contendit. Sed maiori vocabulum istud gaudet pondere. Πληροφθεῖν enim, quod Eruditi (qui origines atque elegantias vocum Graecarum scrutati sunt) explicant per τὸ πλῆρην πίσιν φέρειν, proprie notat, *summam rei alicui conciliare fidem*, ut aliorum animus de eius veritate certus atque persuasus nulli prorsus relinquat locum dubitationi, quem significatum ubique in Sacris Noui Foederis Monumentis obtinet. Ita quoque paullo post (com. 17.) Divinam celebrat Gratiam, qua aduersus hostium insultus munitus, a maximis periculis liberatus, novisque firmatus esset viribus, eo quidem fine, ut per ipsum τὸ κήρυγμα πληροφθεῖται i. e. ut alii insigni, qua Paullus tot tantasque calamitates ob constantem Evangelii de CHRISTO Professionem perpeti, imo et vitae discrimen subire haud erubuerat, constantia excitati et eulentissimis

22) Plures eiusmodi, quae et apud Xenophontem et apud Polybium leguntur, Phrases vberiori huius Oraculi Paullini illustrationi inservientes allegat ex RAPHELI Annotationibus Polyb. et Xenophont. Cel. WOLFIUS in Curis etc. ad h. l.

de Christianae Religionis veritate convicti argumentis pleno omnique dubitatione maiori eandem amplecterentur adfensu. Finis itaque his verbis exprimitur, adquem reliquae, quas antea collaudauerat, virtutes, sobrietas, patientia, industria sollicitam Muneris sacri curam gerendi, dirigendae erant, ἡ τῆς διακονίας Πληροφορία, quā γνήσιον Euangelii Ministrum et doctrina et moribus conspicuum sese omnium oculis conspiciendum praeberet, simulque Muneris, quo fungebatur, auctoritati solidis eiusmodi rationibus plenam fidem faceret Timotheus.

Peculiarem, quae assiduum Virtutum haecenus expositarum flagitabat studium, iam Apostolus adiicit rationem; supplicium nimirum sibi imminens, quo mox adficiendus Veritatem, quam nullis huc vsque territus periculis promulgauerat ac testimonio suo omnium fide digno firmauerat, sanguine quoque obsignaturus erat; de quo Timotheum iam exquisitis ac eximii roboris plenius certiore reddit verbis Com. 6. Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι κ. τ. λ. Σπένδω proprie est *libare, liquida offerre*, ac praesertim de illo ritu usurpatur, quo victimae ante immolationem vino aut alio liquore adspergebantur. Ita ספנדא Israelitarum Septuaginta Interpretibus ubique fere σπονδαί dicuntur. In sacris gentilium varii ritus σπονδῆς nomine veniunt. Sic enim libationes, quae tum extra sacrificia diis offerebantur (v. g. in conuiujs), tum speciatim sanciendis atque firmandis pacis vel induciarum foederibus adhibebantur, adpellari solent. Plerumque tamen σπονδῆ eum libandi morem indicat, qui in ipsis sacrificijs obseruabatur, eorumque primam constituisse partem ab iis, qui in scrutandis rituum Graecorum arcanis studium operamque posuerunt, dicitur a). Interim nonnulli eminentissimi Diuinarum Noui Foederis Litterarum Interpretes CLERICO calculum adiicentes, voce σπένδεσθαι figurate ad ipsam immolationem victimae libatione iamiam adspersae respici, putant, HESYCHII ac SVIDAE auctoritate innixi, quibus σπένδομαι est θύομαι vel θεῶ ἀνατίθεμαι. Sed qualemcunque demum adoptes explicationem, elegantia tamen metaphorae, quae rei designandae optime conuenit, luculentissime adparet. Sicuti enim omnes oblationes, quas Mosaeicae Oeconomiae ratio a veris DEI cultoribus exigebat, ad cultum Summi Numinis pertinebant; nec ad vllum alium contendebant finem, nisi לרצון לפני יהוה: ita quoque supplicio eximius hic sanctissimi Liberatoris Legatus ob rem Christianam adfectu sanguinem suum DEO ipsi consecrabat ac morte CHRISTI Gloriam celebrabat, Diuinamque, quam testimonio suo firmauerat aliisque promulgauerat, Veritatem sanciebat.

Ipse

a) Cf. IOH. PHIL. PFEIFFERVS I. c. Lib. I. Cap. VIII. p. m. 13. vbi simul testimonium Interpretis Hesiodi excitatur, dicentis: σπονδὴν εἶναι τὸ οἶνον ἐπὶ χυτὴν πρὸς τὰ ἱερὰρχήματα.

Ipse autem Vir Sanctus verbis hisce interpretatione sua clarissimam adfert lucem, mentemque vberius declarat, vbi pergit : καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέσηκε. Varius vocis ἀνάλυσις apud τὰς ἑξῶ est vsus. Primo enim *solutionem* innuit, et plerumque de rebus nauticis vsurpatur, vbi nautae e portu migraturi ἀναλύειν *naues alligatas soluere* dicuntur. Deinde quoque *migrationem*, *discessum* ex loco, nonnunquam et *reditum* designat, quae potestas voci ἀναλύειν subiicitur a diuo Luca Cap. XII, 36. vbi ἀναλύειν ἐκ τῶν γάμων est *reuertere ex nuptiis*; prouti id ex tota orationis serie euidenter adparet. Optime autem eiusmodi nomen beatae piorum Seruatoris Optimi Maximi Cultorum conuenit morti, quippe qua non solum vinculo, quo anima et corpus sociata sunt, soluto innumeris vitae huius calamitatibus atque incommodis emergunt; verum etiam post tot tantosque exantlato labores ad beatas coelorum migrant sedes, aeterna fruituri quiete ac voluptate sanctissimis CHRISTI Seruatoris Promeritis adquisita. Perperam vtique torquet ac in sensum a mente diui Apostoli longissime remotum verba haec abripit HAMMONDVS, vbi ea ad praeteritum quoddam vitae periculum referenda esse censet a CLERICO iusta notatus reprehensione solideque refutatus. Nullum certe robur, nulla veritatis species, ex potestate vocis ἐφέσηκε opinioni illi adfertur. Quamquam enim praeterito tempore vsus fuit S. Paullus: rem tamen praesentem indicari, a Graeci sermonis indole neutiquam abhorret, cum Enallages temporum vsus Graecis haud infimi census scriptoribus perquam vsitatus neminem fugere queat, qui vel mediocri Graecarum litterarum tinctus est notitia. Interim prolixiori discussioni quaestionis facile supersedere possumus; quo pacto euentum rei futurae tum temporis non extra omnem dubitationis aleam positum perspectum exploratumque habuerit, aliisque praedicere potuerit Apostolus? Virum enim, qui Diuina collustratus luce res Diuinitus patefactas iis consignabat verbis, quae a Spiritu Sancto suggerebantur, peculiari etiam χηματισμῷ edoctum de instanti vitae suae exitu *b)* eodem modo, quo diuus Petrus τὴν τῆς σκηνώματος αὐτῆς ἀπόθεσιν praedixit (2 Ep. I, 14.), sermonem exponere potuisse, quid mirum est?

His omnibus tandem, quibus Timothei animum instruere ac commu-
nare haecenus molitus fuerat, adhortationibus coronidem impositurus vitam
suam, quae iam ad finem vergebat, neruosa satis dictione, quae omnem
et laborem, quo Euangelicam de CHRISTO Veritatem propagare ac Socie-
tatis Seruatori dicatae incolumitati etiam atque etiam prospicere conatus
fuerat

b) Cf. de hoc S. Paulli Oraculo prolixè agens illiusque eruditae ac solidae expla-
nationi operam nauans Magnif. et S. V. DEYLINGIUS Obseruat. Sacr. Part. II.
Obseruat. XLVI. cui titulus: *Paulli Vaticinium de supplicio sibi imminente,*
2 Tim. IV. 6. 7. p. m. 540-555.

fuerat, et virtutem, qua eminens Doctrinae, quam promulgauit, scita moribus expressit; et calamitatem, quam forti ac magni Nominis Apostolo digno superauerat animo, complectitur, paucis quasi in tabula depictam ob oculos sistit; simulque sempiternam, ad quam iam omnibus remis velisque cursum flectebat, vitam et gaudia ipsius, quae ardentissimo meditabatur et adpetebat desiderio, describit, firmissimaeque spei plenus celebrat Com. 7. 8. Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν κ. τ. λ. . . τοῖς ἡγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς) Animum hic quoque rebus veterum Graecorum agonisticis Diuinus gentium Doctor aduertit, ac eleganti prorsus ab iisdem desumpta Metaphora mentem suam acute atque concinne declarat. Ἀγῶνος nomen permultis a Graecis Auctoribus tribuitur rebus. Plerumque voce hac ludī solemnes pugilumque certamina denotantur; quorum etiam procul dubio Apostolus hic rationem habet. Deinde quoque turba, quae ad spectanda certamina confluebat, imo et locus, in quo edebatur certamen, ita vocatur. Nonnunquam et bella, actiones forenses, actiones fabularum in scena ἀγῶνος nomine veniunt: imo et per metaphoram periculum quoduis innuitur. Bonam autem iure meritoque pugnam vocabat Vir Diuinitus actus, qua non solum de re bona imo optima, ἐν τοῖς ἐπὶ χερσίν (Eph. VI, 12) certauerat, verum etiam scopo praefixo intentus strenue sese gesserat καλὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ στρατιώτην, vt iam victis ac humi prostratis hostibus mox virtutis praemia, quae partam sequebantur victoriam, reportaturus superior e praelio discedere potuerit. Eadem loquendi utitur Apostolus ratione, quam et profani scriptores, vbi de victoriis verba faciunt, adhibere solent. Ita enim et apud *Dionysium Halicarnassensem* et apud *Plutarchum* victores καλὸν ἀγῶνα διαπράττεσθαι vel καλὸν ἀγῶνα ἀγωνίσασθαι dicuntur. Repetitio insuper articuli praepositiui insignem verborum exprimit emphasin, qua singulare quoddam atque definitum innuitur certamen. Respicit nimirum Vir sanctus πρὸς τὸν προκείμενον ἀγῶνα τῆς πίστεως (Hebr. XII, 1. coll. I Tim. VI, 12.) ad illam pugnam, quam omnes inire tenentur, quotquot ad ordinem salutis, quem Deus ipse constituit, vitam componere annituntur; et in qua assiduo bonorum operum studio Fidei, quam amplectuntur, virtutem commonstrant, laborum et afflictionum difficultates superant, obstacula remouent, ac κρατεῖ τῆς ἰσχύος Κυρίου firmati nec non πανοπλίᾳ τοῦ Θεοῦ muniti (Eph. VI, 10. 11.) inimicorum, qui tum aperto Marte in aciem prodeunt, tum per cuniculos ipsos oppugnant, insultus forti excipiunt animo, eorumque tela repellunt, donec tandem reportata ab hostibus victoria praemium obtinere exoptatamque coelestis gloriae liceat contingere metam. Peculiaris cuiusdam certaminum istorum speciei, δρόμος nimirum, mentionem deinde subiicit: δρόμον τετέλεκα. Quatuor autem cursus (δρόμους),

quo iuvenes contendere solebant, praesertim ab eruditis Antiquitatum commemorantur Scrutatoribus, *σάδιον, δόλιχος, διαυλος, καὶ ὀπλίτης δρόμος*. Ita *σαδιοδρόμων* praesertim adducitur exemplum ab eodem diuo Paulo 1 Cor. IX, 24. Sacri vero muneris, quo fideles Euangelii Praecones in Ciuitate CHRISTI funguntur, labores, quos indefesso exhaurire satagunt studio nunquam gradum sistentes, digno hoc ac rei exprimendae conuenientissimo *δρόμος* nomine in Sanctioribus Noui Instrumenti Voluminibus vestiri solent; id quod inptimis adparet ex Act. XIII, 25. vbi insigne illud Praeursoris Messiae, quod Iohannes Baptista gessit, officium *δρόμος* adpellatur. Clarissima utique lux ex loco iam excitato huic diui Paulli effato adfertur, ibi enim τὸ πληρῆν τὸν δρόμον idem, quod hic τὸ τελῆν τὸν δρόμον, exprimit. Et haec loquendi ratio a terminis Graecorum agonisticis *e)* desumpta esse videtur, quibus eum designare solebant locum, ad quem gymnastae omnibus contendebant viribus, et qui tandem *δρόμῳ* faciebat finem. Tria autem loco isti imponebantur nomina, *τέλος, τέρμα, βατήρ*: ad quorum prius procul dubio Vir Diuinus respexit. Id nimirum declarat Seruatoris Legatus, sese partes Muneris sibi demandati omni cura atque studio hactenus exsecutum fuisse, iam vero vitae exitu imminente peractis laboribus ad metam peruenire, ita, ut Prouincia, quam a DEO acceperat, iam *μετὰ χαρᾶς* (Act. XX, 24.) abire, ac praemio, quod feruide desiderauerat, potiri possit. Constantiam denique, qua nullis voluptatum huius saeculi illecebris, nullis hostium minis a Veritatis, quam amplexabatur, amore sese abripi passus fuerat; sed potius Fidei *ἀγῶνα* fortiter prosequi ac laborum sacrorum *δρόμον* emetiri per omnem vitam adlaborauerat boni instar militis, qui Imperatoris iussa obsequio excipit nec vnquam datam frangit fidem, CHRISTO religiose adhaerens, his declarat verbis: *τὴν πίσιν τετήρηκα*. Utique hanc loquendi rationem phrasium bellicarum calculo adii-ciendam esse, compluribus exemplis euinci potest. Ita v. c. apud Herodianum Lib. VII. de Capelliano Mauritaniae Procuratore exercitum, qui ip-sius parebat imperio, ad fidem Maximino Imperatori seruandam cohorta-turo dicitur: *Ὁ δὲ πρὸς τε ταῦτα ἀγανακτήσας κ. τ. λ. πάντα τὸν στρατὸν ἀθροίσας, ἀναπείσας τε Μαξιμίνῳ τηρεῖν τὴν πίσιν καὶ τὸν ὅρκον, κατήλθεν ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα κ. τ. λ.* Interim hic etiam *παρερμηνείας* postulandus est HAMMONDVS, qui, vt falsae de hac posteriori ad Timotheum Epi-stola in primis diui Paulli Vinculis exarata suae opinioni praesidium quaerat, sanctiora Viri ad scribendum Diuinitus excitati Verba ad suum arbitrium temere torquet, illisque alienum prorsus obtrudit sensum; vbi τὸ τηρεῖν πίσιν non ad totam S. Paulli vitam, sed ad vnum illud, quod Romae decertaue-rat, certamen referendum esse, statuit.

Qui-

e) Cf. De his terminis IULIUS POLLUX in Onom. Lib. III. Cap. XXX.

Quilibet, qui totam Orationis huius Paullinae seriem resque eam circumstantes omnes sagacius secum ponderat, hanc interpretationem omni robore ac veritatis specie destitutam iudicabit. Aperte ipse Paullus non solum cursum sese absoluisse testatur; verum etiam de victoria iamiam reportata ac brabeo mox impetrando laetatur (com. seq.) quae autem omnia ad vnicum saltem Fidei atque Constantiae specimen, exiguum laborum atque certaminis partem, minime quadrant. Fusius in explodenda hac HAMMONDI interpretatione versatur CLERICVS ad h. l.

Certissimam denique, qua finito certamine ac exantlatis laboribus Apostolus mentem leuabat et Gloriam triumphantis Ecclesiae in die illo pantocritico perfecte manifestandam nullisque vnquam terminandam saeculis oculo ad metam defixo contemplabatur, praemii iamiam obtinendi spem magna dictionis cum emphasi Vir Diuinus declarat: *λοιπόν, ἀπόκειται μοι κ. τ. λ. Ἀποκείσθαι* idem quod *τηρεῖσθαι* (I Petr. I, 14.) notat, et certissimam gloriosae futuri Saeculi beatitudinis rationem innuit, quippe quae καλῆς καὶ τιμίας παραθήκης instar (Cap. I, 12.) in manu DEI reposita ac fidei piorum victrici destinata adseruatur, hostium nec vi nec fraude abripienda. Hanc summam, qua beati sine fine perfruentur, felicitatem Apostolus coronam vocat, alludens ad praemia, quibus athletae veterum, qui strenue certantes palmam reliquis praeripuerant, ornabantur. Victorum nempe capita plerumque coronis (vti iam supra ad Cap. II. com. 5. obseruatum fuit) cingebantur ex variis floribus atque foliis contextis, quae breui tempore omnem amittebant vigorem, quibus melioris brabei spe innutritus Veritatis testis *ἄφθαρτον καὶ ἀμαράντινον τῆς δόξης σέφανον* (I Petr. V, 4. coll. I Cor. IX, 25.) opponit. Eo autem consilio *δυνασύνης σέφανον* Vir Diuinus commemorat, vt partim ad Iustitiam Sanctissimi Liberatoris mediatoriam, qua aeternam omnibusque numeris expletam felicitatem, cuius sua culpa mortales tristem fecerant iacturam, ipsis restituit; partim ad eam DEI Iustitiam, qua Promissis, quibus sempiternae felicitatis praemium piis firmavit ac obsignauit, vult stare, ac illorum perseuerantiam in bonis operibus gratuito remuneratur. Dictis suis fidem facturum, animus aduertatur. Haec itaque, quae solis gratuiti Fauoris nititur Promissionibus, Iustitia Diuina haudquaquam respicit bonorum, quibus sancti homines his in terris indulgent, operum praestantiam atque dignitatem ita, vt DEVS eadem impelleretur, vt salutem aeternam illis tanquam mercedem ex debito poscendam impertiret: quare nullum prorsus praesidium commento Pontificiorum *de Merito bonorum Operum* (quod aiunt) *de condigno* ex hoc Diuini Spiritus Effato accedit, quo, prouti aliis Sanctiorum Litterarum Oraculis, vt malam desperatamque causam roborare videantur, friuole abuti solent, qui

Romani Praefulis iussa tanquam ex tripode dicta religiose venerantur; quas tamen ineptas mereque ficulneis argumentis superstructas interpretationes hic fufius refellere a praesentis instituti scopo nimis esset remotum *d*). Et sic quoque eadem potestas voci *δικαιος* ab Apostolo subiicitur, ubi postea sese hanc Iustitiae Coronam in ultimo die Censorio a Domino iusto Iudice accepturum esse, adserit; habito simul iterum respectu ad ritum quendam in ludis Gymnasticis solemnem, qui veterum Graecorum aetate viguit. Peracto nimirum certamine Iudices, qui *ἑλληνοδίκαι* vocati, postquam iureiurando fidem firmaverant, ludis nudi intererant, sententiam ferebant, illique athletae, quem reliquis praevaluisse ideoque brabeo dignissimum esse iudicabant, coronam impertiebant *e*).

Pari ratione nec maiori valet pondere ea ratiocinatio, quam Pontificii coetus Doctores pro firmandis Operum bonorum meritisnectere solent, vim nativam vocis *ἀποδόσεις* vrgentes ac in suam audacter torquentes sententiam. Licet enim utique verbum illud *remunerationis* notionem inuoluat; nulla tamen exinde legitima ad tantam, quae vitae aeternae praemia ex debito flagitare posset, virtutis Christianorum perfectionem effici potest conclusio, quoniam merces saltem, quae ex mero DEI Favore gratuito proficitur ac *ἀνταπόδοσις τῆς κληρονομίας* (Col. III, 24.) in Sacris Monumentis memoratur, nulla autem merces meritis parta, quam errorum, quos Romanensium fouet Ecclesia, defensores ex hac loquendi ratione inuita exsculpere contendunt Minerua. Accedit et hoc, verbum *ἀποδοῖναι* interdum in Sacris Monumentis idem, quod *τὸ δῆναι*, meram videlicet *donationem* notare, id quod frequens quemlibet docet vsus. Tanta igitur, quam coelestis coronae victoribus destinatae contemplatio ipsi suggerebat, perfusus laetitia sanctus Liberatoris Legatus, ut Timothei etiam, imo et omnium, qui Christo dicatos sese profitentur, animos ad parem, quam Christiana flagitat militia, constantiam vinci prorsus nesciam excitaret, ac in perpetuo sanctimoniae studio accenderet; pari quoque obtinendi praemii spe ipsos erigit, ubi de industria addit; non se solum Coronam Iustitiae expectare, verum etiam eandem omnibus, qui firma CHRISTI Promerita amplectentes Fide, ac vi-

ta

d) Cf. ex multis, qui haec Pontificiorum pro dignitate operum bonorum meritoria argumenta in iudicium vocarunt solideque profligarunt, Vir magnus olim et eccumatae eruditionis fama illustris IOH. IAC. RAMBACHIVS in *der historischen Einleitung in die Streitigkeiten zwischen der Evangelischen und Roemisch-Catholischen Kirche*, Part. II. Cap. II. Art. XII. Quaest. IV. p. 391-394. nec non Magnif. et S. V. BOERNERVS in *Institutionibus Theologiae Symbolicae* Cap. IX. Th. II. p. 499-502.

e) Cf. et de his certaminum moderatoribus saepius laudatus PFEIFFERVS l. c. L. I. Cap. XLIX. p. 127. 128.

ta Christianis virtutibus conspicua Deoque probata bonum ad metam pleno contententes gradu decertant certamen, nec non sancto CHRISTVM prosequuntur amore, gloriosumque eius ad extremum Iudicium ardentissimis etiam atque etiam expetunt votis Aduentum, decretam esse sancteque promissam.

Sic copiose ac exquisite pertractato argumento, cui hactenus sanctus *Conclusio* Diuinae Voluntatis Interpres omnes animi cogitationes aduerterat; luculentissime nimirum enucleatis validissimoque rationum pondere roboratis atque communis adhortationibus, quae Timotheo *dignum Donorum Gratiae Diuinae Vsum in Munere Sacro* commendabant, omnibusque simul in auxilium vocatis mediis, quae ad sensum facillime dictis conciliare ac mentem ad obsequium flectere poterant: iam Epistolae (quae iure meritoque cygneus magni Gentium Doctoris dicitur cantus) finem imponit Vir sanctus, peculiarem adhuc paulloque prolixior superaddens *Conclusionem*, qua de variis sermonem exponit rebus, quae tamen omnes ad quinque potissimum capita commode reuocari posse, quilibet, qui et verba et mentem Apostoli diligenter expendit, facile perspiciet.

Primo omnium seria Timotheum etiam atque etiam sollicitat Apostolus cohortatione, ut Romam una cum Marco emolumentis rei Christianae promouendis, quorum impensissimam Vinculis etiam constrictus gerebat Vir Diuinus curam, idoneo veniret, omnemque rumperet moram; simul vero quaedam secum adferret utensilia, quo ex ipsius aduentu omnium fere amicorum, qui discefferant, consilio ac ope iam nudatus leuamen atque laetitiam capere posset a Com. 9 - 13. Demam omnem Religionem puriorem euerasse et ad castra hostium, qui aperto Marte orbis Christiani incolumitatem oppugnant, ac fidem Testium Veritatis Diuinitus in lucem prolatae conuiciis suis in suspensionem vocare haud erubescunt, transisse, ex verbis Apostoli colligi nequit. τὸ enim ἀγαπᾶν τὸν νῦν αἰῶνα idem plane innuit, quod τὸ ἀγαπᾶν τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ (1 Ioh. II, 15.) Iam vero audiamus ipsum diuum Iohannem, authenticum Oraculorum Diuinitus editorum interpretem, et cognoscemus, per amorem huius saeculi non apostasiam, sed potius concupiscentias carnis ἐπιθυμίας τῆς σαρκὸς κ. τ. λ. (Com. 16.) quarum coeco impetu rapti homines ea saltem, quae sensus oblectant, venantur, nimioque fluxa atque caduca, quae praesens fert aetas, bona prosequuntur amore, virtutem vero ac coelestes, quae animi emendationem ac felicitatem iuuant atque promouent, opes tanquam res proletarias ducunt, intelligendas esse. Ea itaque mens est diui Apostoli; Demam persecutionum metu perculsum nimioque commodorum huius vitae studio abreptum, ἐπαί- σχυνόμενον τὸ μαρτύριον τῆς κυρίας (Cap. I, 8.) terga dedisse, munus, quo an-

tea Paulli *συνεργός* (Philem. Com. 24.) optime defunctus fuit, deseruisse, ac in deliciarum huius aevi voraginem semetipsum immeruisse. Testimonia *Epiphani* ac Scholiastis Ms. in Medic. Bibliotheca a CALOVIO et PRICAEIO ad h. l. allegata, quae Demam post discessum, cuius hic mentio fit, vel deliriis haereticorum, Cerinthi, Ebionaeorum aliorumque, qui CHRISTVM nudum hominem adferebant; vel apud Thessalonicenses idolorum sacerdotis provinciam cepisse, confirmant, tanta haud pollent auctoritate, vt facilem mereantur ad sensum. Ad utensilia, quae Apostolus praesertim Com. 13 commemorat, quod attinet; permulti magni nominis et acuti ingenii Interpretes omnem mouerunt lapidem, vt coniecturis consequerentur, quid hisce nominibus designetur? Sic e. g. *Φελόνην* (vel *Φαιλόνην*, vt nonnulli codices legunt) alii Syrum interpretem secuti qui vertit: *לֶבֶן לֶבֶן domum i. e. peram librorum*) arculam libris refertam; alii pallium quoddam frigori depellendo aptum, alii Codicem Veteris Testamenti esse, pro varia ingeniorum indole opinantur. Parem quoque industriam atque operam explicandis vocibus: *βιβλία* et *μεμβράνας* nauant f). Ast cum eiusmodi coniecturarum auguria, quae plerumque ignea fertilis ingenii vis peperit atque in chartas conicere iussit, tanto haud gaudeant probationis neruo, vt res extra omnem collocetur controuersiam, τὸ ἐπέχειν potius hic eligendum esse iure meritoque censeo.

Secunda conclusionis Parte Timotheum monet, vt omnem adhibens circumspeditionem fraudulentas Alexandri fabri aerarii, hominis deploratae malitiae, machinationes, qui inimico aduersus purioris Religionis Propagatores animo rei Christianae funestum indicere bellum ac Veritatem Diuinitus patefactam friuole proculcare detestabili molitus fuerat studio, prudenter declinare satagat Com. 14. 15. Ad afflictiones, quas in tumultu Ephesino (qui Act. XIX. describitur) diuus Apostolus perpeffus fuerat, ab eodem hic respici, HAMMONDI opinio est veritati parum vicina, cum adhuc sub iudice lis sit; an illo tempore Alexander a Paulli partibus steterit, an caussae eius inuidiam conflare molitus fuerit ab hostibus subornatus? Nonnulli praeterea Eruditorum, qui sensum Auctorum Noui Foederis Diuinitus instructorum eruere conati sunt, hunc Alexandrum, cuius malitia hic carpitur, non eundem fuisse, qui Act. XIX. commemoratur, opinantur. Sententiae potius, quam CLERICVS adoptauit, subscribere haud dubito; rem nimirum, quae Romae contigerat, ab Apostolo referri: Alexandrum, ex Asia Romam vbi venerit, Paulo aduersatum ac Praeconio Euangelii impedimento fuisse, postea vero in Asiam denuo rediisse & hunc reditum Apostolo ansam praebuisse, vt Timothei animum aduersus versutum hunc Christiani Nominis communiret hostem. Iam vero quaestio oritur; quomodo diuus Paullus, qui

f) Omnes has ingeniosas enodationes collectas vide in POLI Synopsi Criticorum aliorumque Scripturae Sacrae Interpretum ad h. l. Tom. V. p. m. 1076. 1077.

Cf. praeterea Cel. WOLFIUS in Curis etc. ad h. l. qui itidem non solum varias interpretationes enarrat, verum etiam Catalogum Commentationum eruditarum, quae ad explicandum hunc locum faciunt, exhibet.

qui Seruatoris in hostes mitissimi vestigia premere adlaborauit, a Deo flagitare potuerit, vt Alexandrum poenis, quae eius exposcerent facinora, adficeret; & an eiusmodi preces non repugnent Legibus, quas Societati CHRISTO consecratae DEVS ipse fixit, quibus videlicet definitum est; omnem propriae vindictae cupiditatem ex animo proscribendam esse, hostesque precibus solummodo, mansuetudine ac beneficiis vinci debere. Omnem dubitationem, quam haec phrasis parere videtur, expellere hoc modo optime siui visi sunt complures magni nominis Interpretes, vt verbis istis non *imprecandi* sed potius *vaticinandi* vim inesse contendant; ideoque Paullum peculiari Diuini SPIRITVS Reuelatione monitum iustas, quas summus sanctissimusque rerum omnium Moderator a nebulone hoc sumturus erat, poenas praenunciasset. Hinc ad consensum praesertim tum nonnullorum vetustissimorum codicum, in quibus ἀποδώσει legitur, tum Vulgati Interpretis prouocant. Praeterea quoque Graecis Auctoribus, iis imprimis, qui Attici sermonis amant Veneres, familiare esse, vt Optatiuis vtantur, vbi rei natura Indicatum postulat; nemo ignorat, qui assidua manu Graeco idiomate conscriptos versare solet libros. Interim admissa quoque ea, quae vsu recepta est, lectione, nec non imprecationis notione ac propria, quae optandi modis est, potestate; omnia tamen amico prorsus foedere cum mansuetudine magni illius Christiani coetus Doctoris, qua eminuit, & quam paullo post (com. 16.) insigni illa pro iis, qui datam ipsi violauerant fidem, intercessione claram denuo testatamque reddit, coniociata esse iure meritoque reputo. Non enim feruida, quam acceptae iniuriae excitauerant, irae agitatae stimulis priuatae vindictae cupiditati indulget verendus CHRISTI legatus; sed potius Causam CHRISTI aduersus perfrietae frontis hostem, qui non tantummodo Paullum permultis laessere conatus fuerat iniuriis, sed quem ipsis Euangelicae Doctrinae Verbis audacter refragatum esse ideoque eo ipso capitalem Religionis, quae a Seruatore nomen habet, sese declarasse hostem; Comma sequens testatur; strenue agit. Hinc itaque sancto, quo in salute Societatis Seruatori Optimo Maximo consecratae firmanda augendaque omnem ponebat curam, incensus amore preces fundebat; vt DEVS tandem iustas pessimo Nominis Christiani aduersario, qui forsitan nullam emendationis spem relinquens sceleri scelus addebat, irrogaret poenas; ne in posterum Veritati Diuinae capitali obuiam ire odio ac in perniciem reipublicae Christianae impias necehere posset fraudes. Eiusmodi vero imprecationes, quae in profligatae temeritatis homines, qui ipsi Veritati Diuino beneficio humano generi patefactae ac Religioni, quae illam fundamenti loco substernit, funestum indicere bellum haud erubescunt, inuehuntur, sanctos vtriusque Instrumenti Conditores haudquaquam abhorrere, ex multis Sacrarum Litterarum imprimis Psalmorum Davidicorum locis euidenter adparet. Haud dissimili ratione eodem flagrans Zelo iis, qui cultoribus CHRISTI falsas obtrudentes doctrinas eorumque perturbabant animos, τὸ ἀποκόπτειν imprecatur Gal. V, 12. Varias, quas verbum φυλάσσειν exprimit, notiones commemoratas ac vsu antiquae Graeciae roboratas vide supra ad Cap. I. Com. 12.

Tertium, cui in fine Epistolae operam impendit diuus Paullus, argumentum sistit insigne Gratiae CHRISTI, quam sibi maximis vndiquaque periculis septo omnique hominum & solatio & auxilio spoliato suppetias ac robur adferentem expertus fuerat, & in qua plenissimam tandem in libertatem eundem mox vindicatura certissima fultus fiducia totus acquiescebat, encomium Com. 16-18. Non ad priorem captiuitatem haec referenda esse, sed primam, qua post secundum aduentum in vincula Romae coniectus rem Christianam tuitus est, ac semetipsum a criminibus, quae maligni obtre-

Etatores famae ipsius adsperebant, purgavit, defensionem innui; ipsa totius suspicari quemuis iubet sermonis cohaerentia. Ea enim, quae hic a Viro Diuino enarrantur, ad prioris captiuitatis tempus haud quadrare videntur. Tum enim non omni prorsus amicorum ope destitutum fuisse dubio caret. Ipsum enim Timotheum tum temporis ei adfuisse rebusque ipsius succurrere studuisse; ex Epistolis ad Philemonem, Colossenses, atque Philippenes perscriptis adparet. Accurate autem haec tristia Apostoli fata miserrimae aetatis, quam supplicium mox excepit, conditioni respondent. Feruente enim dirissimae, qua Nero Christianorum coetum vexauit, persecutionis aestu facile euenire potuit, ut Paulli amici periculi imminentis timore perculsi vitae suae prospicerent, ac de liberatione Apostoli prorsus desperantes omnem iuuandae ac defendendae eius causae curam prorsus abiicerent. Nec enervatur huius expositionis probabilitas verbis Apostoli, quae sequens exhibet comma, quibus se eo fine Diuino auxilio suffultum esse adfirmat, *ἵνα ἀνέσθῃ πάντες τὰ ἔθνη*, qui tamen, ubi secunda vice Romam adiit, carceri inclusus ac postea ad supplicium raptus nullum ad exterarum gentes iter fecit. Verbum enim *ἀνέσθῃ* non *κήρυγμα* praecedens, sed potius omnia, quae Paulo tum temporis in iudicio, causam dicenti obtigerant, praefertim autem Auxilii Diuini portenta, nec non constantiam magni huius Veritatis Testis omni periculo atque calamitate maiorem respicere, ipsa verborum edocet constructio. *Συμπαράγινεσθαι* idem ac *παράγινεσθαι* est, *aliquem in iudicium vocatum defendere*. Sic oratores, qui reorum causas pro tribunali agebant, Graecis scriptoribus *παράγινεσθαι κατηγορουμένοις* dicuntur. Voce *παρέστη* peculiarem CHRISTI adparitionem ab Apostolo significari, nonnulli celeberrimorum, qui in eruendo Sanctorum Oraculorum sensu operam posuerunt, virorum existimant. Interim diuinationum numero hanc quoque opinionem adiiciendam esse; quilibet mecum fatebitur: cum *παράσῃναι* quemlibet adflictos auxiliis subleuandi conatum designet. Significationem, quam verbum *ἐνδυναμῶν*, ubi Diuinis rebus in Sanctoribus Noui Pacti Voluminibus adaptatur, obtinet, iam supra ad Cap. II. Com. 1. declaravi. Simili modo genuinum, quem voci *πληροφρονηθῇ* Apostolus subiecit, sensum explicatum supra vide ad Com. 5.

Vltima tandem Commatis 17. verba, *καὶ ἐρρύσθην ἐκ σώματος λέοντος*, ingenium eruditorum Sacrarum Litterarum Enarratorum exercuere, orta videlicet quaestione, quid leonis nomine ab Apostolo designetur? Nonnulli enim exinde colligunt; Paullum *Θηριομαχίας* supplicio destinatum fuisse ac singulari Diuini Auxilii Beneficio stipatum periculum istud effugisse. g) Plurimi vero, qui momentum trahunt, explanatores vel ipsum Imperatorem Neronem vel Helium, quem Nero in Graeciam discessurus res imperii moderari iusserat; intelligi volunt. Ast in horum ire sententiam variae eaeque haud exigui momenti vetant rationes. Licet enim Nero pessimus ille princeps, qui dirissimae indulgens crudelitati omnes transilire solebat limites, omnemque vel speciem humanitatis deposuisse videbatur, ac praecipue durissimis Seruatoris amicos adfligens suppliciis capitalem Nominis Christiani sese gerebat hostem, hominibus, qui sana vtuntur ratione, annumerari vix mereatur; vtique tamen a sancto Seruatoris amico ac coetus Christiani Doctore, qui impios etiam ac immites, etsi acquitatis erga subditos migrent leges, debito

g) Huic sententiae imprimis etiam fauet S. V. Moshemius in Dissert. de Paulo ex ore leonis liberato.

debito tamen honoris ac obsequii cultu prosequi omnes iussit, quotquot CHRISTO sese addictos profitebantur, longissime remotum fuit, eum, qui tum temporis summa rerum in orbe potitus fuit, odiofo eiusmodi reprehendere nomine. Abhorret id praeterea a Christiana, quam aetas illa vere ferrea suadebat, prudentia. Si enim Vir Diuinus in Epistola, quae procul dubio publice in sacro coetus Ephesini conuentu praelecta fuit, Imperatorem hoc modo atro notasset lapillo; hostes Ecclesiae, qui omnes Christianorum actiones sollicito studio rimari solebant, hac de re certiores redditi, in furorem acti peiora adhuc aduersus CHRISTI Cultores prensantes consilia crudelitati frena adhuc magis laxassent, eosque grauioribus in dies multassent suppliciis. Ea certe expositio reliquis probabilitate praestat, quae ad praesentissimum quoddam vitae periculum, quod Veritatis causam strenue agens Apostolus subierit, mox autem praeter spem Diuina ope liberatus ac vitae quasi restitutus effugerit, phrasi ista respici; declarat. Gratissima igitur hoc praestiti Diuini Auxilii Beneficium repetens recordatione, excellentiorem adhuc omnibusque numeris expletam liberationem, quam exoptatissima, quae transitum per mortem temporalem ad aeternam aperiret vitam, dies adlatura erat, ob oculos positam habet magnus CHRISTI Legatus, eamque verbis, insigni quae pollent pondere, ita exprimit: καὶ ῥύσεται με ὁ Κύριος κ. τ. λ. Et Grammaticae vocum potestati & ipsius Apostoli menti aduersatur Interpres Vulgatus, qui legit; *liberauit me Dominus*, quasi de praeterita quadam liberatione sermonem exponeret Vir Diuinus. Omni certe vacat dubio, verendum Liberatoris Legatum felicissimo illi animum intendere temporis momento, quo pii, qui per omnem suam vitam tum novae Creationis beneficio ad spiritualem vitam reuocati, tum ob sanctissima Liberatoris Optimi Maximi Promerita a peccatorum poenis immunes coram Tribunali Diuino declarati, tum quoque assiduo Sanctimoniae studio peccati eos adhuc circumstantis fomites per vires Gratiae Diuinitus indultas indies magis magisque restringentes, CHRISTVM firma eaque salutari amplexati sunt fide, σοφίαν, δικαιοσύνην, καὶ ἀγιασμόν (1 Cor. I, 30.); eundem quoque ex hac discedentes vita, omni periculo vacui, omni etiam mali moralis fece purgati, experientur ἀπολύτρωσιν. Firmissimum huic expositioni, quam omnes, quotquot limato sanctiora virorum a Spiritu Diuino actorum effata ponderant iudicio, adoptant Interpretes, praesidium adferunt verba, quae indiuulso cum antecedentibus cohaerent nexu: ἀπὸ παντὸς ἔργου πονηροῦ. Omnem nimirum haec loquendi ratio cuiusuis tum physici tum moralis mali, quod piorum & fidem subuertere & felicitatem minuere & animi quietem perturbare conatur, complexum denotat. Idem quoque euincit alterum, quod subnequit Apostolus, effatum ab antecedentibus haud diuellendum: καὶ σώσει εἰς τὴν βασιλείαν αὐτῆς τὴν ἐπ' αἰῶνα. Σώζειν hic consummatam beatitudinis nullis vnquam terminandae saeculis CHRISTI Promeritis partae adplicationem inuoluit. Hanc itaque plenissimam ῥύσιν ἐκ τῆς σαρκὸς τῆς θανάτου (Rom. VII, 24.) assidua voluens meditatione, & in hoc exoptatissimum τῆς πίστεως τέλος, σωτηρίαν ψυχῆς (1 Petr. I, 9.) oculos defigens verendus Gentium Doctor, addita Sanctiorum Tabularum Conditoribus vsitata Doxologia, CHRISTVM summum σωτηρίας αἰώνιος ἄτιον καὶ ἀρχηγόν (Hebr. V, 9. coll. Cap. II, 10.) laeto celebrat animo: ᾧ ἡ δόξα εἰς τὰς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Quarta conſuſionis pars exhibet varias ſalutationes, adiecta ſimul tum relatione, qua de priuatis amicorum quorundam rebus Timotheum certiorem reddit Vir ſanctus (vbi tamen tempus, ad quod haec omnia referenda ſunt, ob defectum historicorum, quae huc ſpectant, ſubſidiorum extra omnem haud poſitum eſt controuerſiam); tum adhortatione, qua eundem ad maturandum iter etiam atque etiam excitat. Com. 19. 20. 21.

Quinto denique et Epistolae et omnibus, quae Diuini Spiritus adflatu excitatus in litteras retulerat, oraculis finem imponens magnus Gentium Doctor votum tum pro Timotheo tum pro coetus Ephesini CHRISTO addicti focis (quod Syrus interpres a textu Authentico deflectens ad solum refert Timotheum) fundit, omnibus, quas haecenus verbis Diuino robore pollentibus exposuerat, rebus dignissimo. Quid enim Sacrorum Christianorum Antistiti rite muneris sibi demandati partibus fungi desideranti, qui nullam non nauat operam, ut tandem ex laboribus suis largissimi in Ecclesiam DEI redundant fructus, magis necessarium esse, quid ipsi tot undique septo periculis tot presso vitae huius calamitatibus vberius adferre solatium; quid animum metu atque curis magis leuare, quid eidem laboribus momenti tam ardui, quibus mere humanum haud sufficit robur, occupato Diuinas, quas res Diuinae poscunt, vires suppeditare, quid denique ipsum aduersus perditae fortis hostium, qui Diuinae Veritati hostili obuiam ire animo ac Christianorum rempublicam funestis sollicitare bellis haud erubescunt, insidias firmiori cingere praefidio posset; quam suppetiae ac Gratiae illius, a cuius arbitrio omnia pendent, cuius Diuina Potestate nullis circumscripta limitibus Ecclesiae salus facta tectaue stabit perennis, Seruatoris Optimi Maximi, Domini nostri IESU CHRISTI? Hos itaque omnes praestantissimos admonitionum fructus sancto expetens desiderio Diuino hoc Epistolam munit sigillo:

Ὁ κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς μετὰ τοῦ Πνεύματός σου, ἡ χάρις μετὰ ὑμῶν. Ἀμήν.

Subscriptionem, quam Syriaca Versio quadantenus mutatam ita exhibet:

፲፱፻፲፱ ዓ.ም. ለ፳፻፲፱ ዓ.ም. ለ፳፻፲፱ ዓ.ም. ለ፳፻፲፱ ዓ.ም. ለ፳፻፲፱ ዓ.ም.

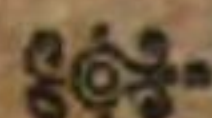
etſi Diuinae originis haud quaquam ipſi vindicanda ſit auctoritas; veritati tamen
(exceptis verbis: τῆς Ἐφεſίων ἐκκληſίας πρῶτον ἐπίſκόπον χειροτονηθέντα,

quae etiam nonnulli Codices, observante *Wolfio*, omittunt) esse consen-

taneam, argumentis supra passim in medium prolatis
fatis euietum est.

COROLLARIA

- 1) *DEVS impossibilia efficere nequit.*
- 2) *Ortum mundi fortuito concursui atomorum adscribere, Philosopho indignum est.*
- 3) *Leges naturae sunt immutabiles.*
- 4) *Demonstratio non est unica via ad veritatem.*
- 5) *Animus humanus nec principia corruptionis in se habet, nec ullius entis contingentis vi destrui potest.*
- 6) *Facultas cogitandi cum natura entis compositi pugnat.*

Rembowski, Johann B.

Analysin logicam II. epistolae S. Paulli ad Timotheum

Lipsia 1752

4 Diss. 5332#Beibd.7

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11052586-8

VD18 15113280-001